

**SUKUPOLVITTAINEN JATKUVUUS ÄITIEN TOIMINNASSA**  
**- Äitiys kolmen sukupolven naisten kokemana ja kertomana**

Tarja Lahtinen  
Pro Gradu -tutkielma  
Jyväskylän yliopisto  
Yhteiskuntatieteiden ja  
Filosofian laitos /  
Yhteiskuntapolitiikka

Marraskuu 2000

# SISÄLLYS

## TIIVISTELMÄ

<b>1. JOHDANTO.....</b>	<b>4</b>
<b>2. ÄIDIN PAIKKA ERI AIKAKAUSINA.....</b>	<b>7</b>
2.1. AJANJAKSO 1800-LUVUN LOPULTA TOISEEN MAAILMANSOTAAN.....	7
2.1.1. Hegeliläis-Snellmanilainen diskurssi ja porvarillisen perheideologian synty.....	7
2.1.2. Yhteiskunnallinen äitiys ja maternalistinen diskurssi.....	9
2.2. SOTIEN JÄLKEINEN AJANJAKSO 1960-LUVULLE SAAKKA.....	11
2.2.1. Perhe- ja väestöpolitiikan kausi ja väestöpoliittinen diskurssi.....	
2.2.2. 1960-luvun murros ja tasa-arvodiskurssi.....	13
<b>3. SUKUPUOLI VANHEMMUUDEN MÄÄRITTELIJÄNÄ.....</b>	<b>14</b>
3.1. SUKUPUOLIJÄRJESTELMÄ.....	14
3.2. SUOMALAINEN SUKUPUOLISOPIMUS.....	16
<b>4. MUUTTUVA PERHE JA VANHEMMUUS POSTMODERNISSA YHTEISKUNNASSA.....</b>	<b>18</b>
4.1. PERHEEN MUUTOS.....	18
4.2. ASIANTUNTIJAT VANHEMMUUDEN MÄÄRITTELIJÖINÄ.....	20
4.3. MUUTTUVA VANHEMMUUS.....	22
4.3.1. Äitiys ristiriitaisena kokemuksena.....	22
4.3.2. Isän asema murroksessa ja uusi isyys.....	24
4.4. KEHITYSSUUNTANA YKSILÖLLISTYMINEN.....	25
<b>5. SUKUPOLVIEN KOKEMUKSET JA VUOROVAIKUTUS.....</b>	<b>27</b>
5.1. SUKUPOLVIEN KOKEMUKSET JA ELÄMÄNHALLINTA.....	27
5.2. SUKUPOLVIEN SUHTEET JA VUOROVAIKUTUS.....	30
5.3. ÄITIYS SUKUPOLVITTAISENA JATKUVUUTENA.....	33
5.3.1. Äitiin samastuminen.....	33
5.3.2. Toisin tekeminen ja korjaava äitiys.....	39
5.4. TUTKIMUSTEHTÄVÄ.....	39
<b>6. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....</b>	<b>41</b>
6.1. FEMINISTINEN OTE KOKEMUKSEN TUTKIMISEEN.....	41
6.2. AINEISTON KERUU.....	44
6.3. AINEISTON ANALYYSI.....	49
<b>7. ÄITISUKUPOLVET.....</b>	<b>50</b>
7.1. SOTA-AJAN SUKUPOLVI.....	51
7.2. MURROKSEN SUKUPOLVI.....	55
7.3. VALINNAN SUKUPOLVI.....	58
<b>8. SUKUPOLVELTA TOISELLE SIIRTYVIÄ VOIMAVAROJA.....</b>	<b>61</b>
8.1. ELÄMÄN ULKOINEN HALLINTA.....	62
8.1.1. Lasten kasvatusta.....	62
8.1.2. Kodin työt ja työnteko.....	64
8.1.3. Säästäväisyys.....	65
8.2. ELÄMÄN SISÄINEN HALLINTA.....	66
8.2.1. Puhuminen.....	68
8.2.2. Yhteenkuuluvuus.....	69
8.2.3. Positiivinen elämän asenne.....	70
8.2.4. Vapaa-aika.....	71
8.3. KÄSITÖIDEN TEKEMINEN ELÄMÄN HALLINTANA.....	72
8.4. SAMASTUMINEN JA SAMANKALTAISUUDEN KOKEMUKSET.....	75
8.5. TOISIN TEKEMINEN TIETOISENA VALINTANA.....	77

<b>9. JOHTOPÄÄTÖKSET.....</b>	<b>78</b>
<b>LÄHTEET.....</b>	<b>86</b>
<b>LIITE 1</b>	

## TIIVISTELMÄ

Tarja Lahtinen

SUKUPOLVITTAINEN JATKUVUUS ÄITIEN TOIMINNASSA – Äitiys kolmen sukupolven naisten kokemana ja kertomana. Jyväskylän yliopisto/Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Yhteiskuntapolitiikka, marraskuu 2000.

93 sivua + liite.

Tutkimuksen kohteena oli kolmen sukupolven äitien kokemus ja kertomus arkielämästään. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää voimavaroja, joita äitien toiminnassa siirtyy sukupolvelta toiselle sekä lisäksi miten jatkuvuudet välittyvät.

Tutkimus tehtiin haastattelemalla äitejä kolmessa eri perhesukupolvessa heidän kokemuksistaan arkielämässä pienten lasten äiteinä. Järjestetyllä ryhmäkeskustelulla saatiin lisää syvempää tietoa. Toisen äititrioin sukujuuret olivat hämäläiset ja toisen karjalaiset. Tutkimusotteeni oli luonteeltaan hermeneuttis-fenomenologinen, jossa pyrin ymmärtämään äitien kokemuksia ja kokemuksille annettuja merkityksiä äitinä olemisen ja arkielämässä selviytymisen kannalta.

Sukupolvieroon liittyvät eri sukupolvia toisistaan erottelevat keskeiset kokemukset. Haastatellut *sota-ajan sukupolven* äidit olivat pienten lasten äitejä 1930-luvun lopussa ja 1940-luvulla. Heidän elämäänsä liittyi kokemus sota-ajasta: epävarmuus ja vaihtoehdottomuus. Heidän elämässään korostui ulkoinen elämänhallinta ja selviytyminen kovan työnteon avulla. *Murroksen sukupolven* äidit olivat pienten lasten äiteinä 1960- ja 1970-luvuilla. Heidän elämäänsä liittyi aluksi mukavuuksien puuttuminen ja myöhemmin kokemus elintason kohoamisesta. He korostivat työnteon merkitystä, mutta painottivat myös sisäisiä elämänhallinnan keinoja, kuten puhumista ja positiivista elämänasennetta. *Valinnan sukupolven* äidit olivat pikkulapsivaiheessa 1990-luvulla. Heidän elämässään korostui sisäinen elämänhallinta. He puhuivat omasta ajastaan ja erittelivät myös äitiyteen liittyviä negatiivisia asioita. Uusi äitiys 1990-luvulla näyttäytyi aiempia sukupolvia individualistisempana, koska äidit olivat kiinnostuneita omasta hyvinvoinnistaan ja omista, lapsistaan erillisistä, tarpeistaan.

Empiirisen aineistoni mukaan jatkuvuuksia siirtyi sukupolvelta toiselle, vaikka olosuhteet olivat erilaiset. Siirtyneet jatkuvuudet voimavaroina olivat merkitykseltään positiivisia asioita, kuten lempeä kasvatusasenne, käsitöiden tekeminen tai puhuminen. Äidin olosuhteista ja elämäntilanteesta riippui, millainen merkitys asioilla oli, eli mihin äiti voimavaroja tarvitsi. Samankaltainen elämäntilanne, esimerkiksi yksinhuoltajuus vaikutti omaan äitiin samastumiseen, jota ainakin osittain tiedostamatta tapahtui. Toisin tekeminen oli tietoista ja se pohjautui tyttären omiin lapsuuden kokemuksiin ja siihen että tytär pohjimmiltaan ymmärsi äitinsä elämää. Toisin tekemällä äidit halusivat tarjota lapsilleen parempia olosuhteita.

Sukupolvelta toiselle siirtyneet jatkuvuudet osoittavat, että sukupolvet voivat olla toisilleen myönteisinä voimavaroina, mikä tuo vanhemmuuden tukemiseen ydinperhettä laajemman näkökulman. Positiivisessa vuorovaikutussuhteessa omalta äidiltä saatava emotionaalinen tuki voi lisätä tyttären subjektiivista hyvinvointia ja elämänhallintaa. Oma äiti on mahdollisuus, jota voisi myös asiantuntijakäytännöissä tukea.

Avainsanat: äitiys, sukupolvi, jatkuvuus, kokemus, elämänhallinta.

## 1. JOHDANTO

Yhteiskunnan muuttuessa ovat käsitykset perheestä, vanhemmuudesta sekä äidin ja isän asemasta muuttuneet. Yhteiskunnallista äitiyttä voidaan pitää ensimmäisenä modernina sukupuolisopimuksena, koska siinä laajennettiin naisen paikkaa kodin ulkopuolelle (Rantalaiho 1994, 21-22). Yhteiskunnallisen äitiyden idea 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella merkitsi käytännössä sitä, että sivistyneistö ja keskiluokka ryhtyivät opettamaan ja valistamaan alempien yhteiskuntaluokkien äitejä. Samalla kun alempien yhteiskuntaluokkien äitien paikka määriteltiin kodin piiriin, vahvistui miehen, isän rooli perheen elättäjänä. Ydinperhenormiksi muodostui yksityinen perhe-elämä, tunneyksikkö, jonka muodostivat avioliitossa keskenään olevat äiti ja isä sekä heidän lapsensa.

Murroskautena voidaan pitää 1960-lukua, jolloin ryhdyttiin keskustelemaan yksilönoikeuksista, naisten tasa-arvosta ja aborttikysymyksestä. Koska naisten työssäkäynti lisääntyi, ryhdyttiin vaatimaan päivähoitokysymyksen ratkaisemista. Uudella sukupuolisopimuksella (Julkunen 1994, 179-199) valtio pyrki helpottamaan ansiotyön ja äitiyden yhteensovittamista. Keskeinen merkitys äideille oli lasten päivähoiton järjestämisellä. Uusi päivähoitolaki astui voimaan vuonna 1973.

Äitiys on kulttuurisesti määrittynyt ja historiallisesti muuttuva naisen rooli. Äitiydessä on kysymys jatkuvuudesta. Se on normi, johon nainen joutuu jossakin elämänsä vaiheessa ottamaan kantaa (Gordon 1991, 134). Äitiys on naisen kokemusmaailmaan liittyvä tärkeä kokemus. Minusta tuli äiti kaksitoista vuotta sitten. Luullakseni lasteni syntymän myötä sai elämäni suuremman merkityksen, kuin sillä oli aiemmin ollut. Olen kahden pojan äiti. Toivon itse aina muistavani molempien poikieni erilaisuuden ja ainutkertaisuuden. Hyvinvointivaltion asiantuntijakäytännöissä määritellään, normitetaan ja tuotetaan tietynlaista, vastuullista äitiyttä (Kuronen 1989 ja 1993, Forsberg 1994a ja 1998). Nykyään perheet ovat erilaistuneet ja isältäkin odotetaan aktiivisempaa roolia. 1990-luvulla käydään enemmän kuin ennen ruumiillisuuskeskusteluita (Jokinen 1997, Palin 1996, 225-240, Vuori 1999, 178-179). Naisia ja äitejä keskustelut koskettavat, koska ihmisen lisääntymisteknologioihin liittyvät toimenpiteet, ehkäisy, abortti ja lapsettomuuden hoito, kohdistetaan naisen ruumiiseen (ks esim. Eräsaari 1997, 190-191). Tänä päivänä

vanhemmuuskeskusteluita käydään paljon mediassa. Erityisesti 1990-luvun lopulla on keskusteltu vanhempien velvollisuudesta asettaa rajoja lapsilleen.

Eri aikakausina ovat äitiyden ehdot muuttuneet. Äiti on historiallinen ja yhteiskunnallinen toimija. Nätkinin (1993, 166) mukaan äitiyttä ei voida käsitellä ilman sukupuolten välisiä suhteita, koska avioliitto tai aviottomuus, miehen läsnäolo tai puuttuminen, liittyvät olennaisesti äitiyden kokemukseen. Rantalaihon (1994, 10-11) mukaan sukupuolijärjestelmän käsitteellä viitataan metodologiseen ymmärrykseen sukupuolen järjestymisestä yhteiskunnassa ja siihen, että sukupuoli vuorostaan järjestää maailmaa. Tässä Yvonne Hirdmanin käsitteessä sukupuolijärjestelmää ylläpidetään ja uudelleen tuotetaan ylläpitämällä sukupuolten välillä eroa ja hierarkiaa. Äiti on toinen kahdesta vanhemmasta. Äitiys määrittää sukupuolieroa. Äitiys osana naiseutta on sukupuolittunut kokemus. Sukupuolijärjestelmä on historiallinen ja muuttuva (Rantalaiho 1994, 10). Äidit voivat arkisessa toiminnassaan luoda ja muuttaa käytäntöjä. Tässä tutkielmassa tarkastellaan kulttuurisen järjestyksen muotoutumista ja uusiutumista arkielämän tasolla. Naisten kannalta on tärkeää tulla tietoiseksi sukupuolijärjestelmän käytänteistä, joita naiset äiteinä toiminnallaan luovat tai hiljaisesti hyväksyvät. Äitiyden merkitykset eivät ole pysyviä ja itsestään selviä, vaan ajassa muuttuvia (Hirsjärvi ym. 1998, 18).

Tutkimustehtävänäni oli selvittää äitiyden kannalta keskeisiä voimavaroja, jotka siirtyvät sukupolvelta toiselle. Lisäksi minua kiinnosti se, miten nämä asiat välittyvät sukupolvelta toiselle. Tutkimuksen tarkoituksena on pyrkiä ymmärtämään, millainen merkitys siirtyvillä asioilla on ollut äitinä olemisen ja arkielämässä selviytymisen kannalta. Olen haastatellut äitejä kolmessa sukupolvessa heidän arkielämänsä kokemuksista teema-alueittain, joita ovat työ ja huolenpito, lasten kasvatus, suhteet toisiin ihmisiin, vapaa-aika ja harrastukset sekä virkistys, perinteet ja tavat sekä taidot. Eri sukupolvien kokemukset tuovat mahdollisuuden selvittää jatkuvuuksia sukupolvelta toiselle. Kyselemällä kolmen sukupolven äideiltä heidän kokemuksistaan pyrin selvittämään sukupolvelta toiselle siirtyviä jatkuvuuksia äitien arkipäivän toiminnan ja selviytymisen näkökulmasta. Sukupolvittaisen jatkuvuuden kannalta keskeisiä asioita ovat äitiin samastuminen, korjaava äitiys ja äitiydestä kieltäytyminen.

Keskityn tutkielmassani äitien arkielämän kokemuksiin nimenomaan siinä vaiheessa, kun lapset ovat pieniä, lähinnä alle kouluikäisiä. Sukupolven käsitteellä tarkoitetaan tiettyä asemaa ”perheen jonossa” : isovanhempia, vanhempia ja lapsia (Hirsjärvi & Laurinen 1998, 22).

Koska työssäni tarkastelen äitiyttä sukupolvittain pikkulapsivaiheessa, on tärkeää nähdä äitien kokemukset vasten aikakautta ja taustaa, olosuhteita, joissa äiti äidinrooliaan esittää. Äitien samantapaiset kokemukset voivat yhdistää toisia sukupolvia ja toisaalta yhteisten kokemusten puute voi luoda eroa toiseen sukupolveen. Äidit voivat toiminnassaan luoda pohjaa ja jatkuvuuksia seuraavan sukupolven elämään. Sukupolvet ”perheen jonossa” ovat olleet eri aikoina pienten lasten äitejä, joten on tärkeää nähdä, että heitä voivat erottaa tiettyjen yhteisten kokemusten puute, kuten elämä äitinä sota-aikana (vrt. Roos 1987, 48-69). Äitien elämästä voidaan muodostaa kuva, konstruktio, mutta jokaisen äidin arkielämä, todellisuus läsnä olevana tai elettyinä elämänä, on aina moninaisempi.

Eliniän piteneminen on merkinnyt sitä, että lapsilla, vanhemmilla ja isovanhemmilla on aikaisempaa enemmän yhteisiä kokemuksia ja jaettuja elinvuosia. Sukupolvien merkitys toisilleen on tärkeä, sosialisatiokin ymmärretään nykyisen käsityksen mukaisesti sukupolvien välisenä molemminpuolisena vuorovaikutusprosessina, jossa siirtyy kulttuuriperintöä sukupolvelta toiselle (Hirsjärvi & Huttunen 1991, 21-22, Takala 1995, 11-12). Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan tarkemmin keskity erittelemään erilaisia kasvatuskäsityksiä (ks. Hoikkala 1993, Korhonen 1994).

Nostan subjektiiksi äidin ja näkökulmaksi äidin oman kertomuksen ja kokemuksen omasta arkielämästään. Puheen avulla rakennetaan ja muokataan todellisuutta. Siten puhekin on toimintaa. Tutkimusotteeni on luonteeltaan hermeneuttis-fenomenologinen. Pyrin ymmärtämään toisten ihmisten kokemuksia ja kokemuksille annettuja merkityksiä (Granfelt 1998, 15). Työni lähtökohtana on näkemys, että äidit ovat niin hyviä kuin he sillä hetkellä ja omissa olosuhteissaan voivat olla (Jokinen 1996, 66). En pohdi sitä, miten hyviä tai millaisia äidit äiteinä ovat olleet, vaan pyrin ymmärtämään äitien elämää vasten heidän sen hetkisiä olosuhteitaan heidän omien kertomustensa kautta. Äitiyden kannalta on tärkeää tutustua toisten äitien kokemuksiin, koska niistä voi saada laajempaa ymmärrystä omaan elämäänsä. Naisten ääntä ja tarpeita esille tuomalla voi edistää naisten tasa-arvoa (Jokinen 1997, 11).

Tulevana sosiaalityöntekijänä olen kiinnostunut ihmisistä ja heidän elämäkokemuksistaan ja arkipäivän elämässä selviytymisestä. Tutkimuksellani haluan eri sukupolven äitien kokemusten kautta tuoda yhden näkökulman ja lisäymmärrystä tämän päivän äitiyteen, myös omaan äitiyteeni. Uskon, että menneisyyden kokemuksilla ja eletyllä elämällä on merkitystä

ymmärrettäessä nykypäivän ihmisten elämää. Kädessäsi oleva työ on tutkielma elävästä elämästä, äitien elämästä.

## **2. ÄIDIN PAIKKA ERI AIKAKAUSINA**

### **2.1. Ajanjakso 1800-luvun lopulta toiseen maailmansotaan**

Käsitykset äitiydestä ovat vaihdelleet eri aikoina. Tärkeät historialliset tapahtumat ovat vaikuttaneet tavallisten ihmisten sisäiseen ja ulkoiseen elämäntapaan. Muutoksia yksittäisten ihmisten elämässä on vaikea ymmärtää ymmärtämättä yhteiskunnassa tapahtuvia muutoksia. Nykyisyyttä juuri käsillä olevalla hetkellä on vaikea ymmärtää, ellei ole menneisyyttä vertailupohjana. On tärkeää tuntee äitiyteen liittyvät historialliset määrittelyt, jotta voisi ymmärtää tulevaisuutta ja kehityssuuntia, joita kohti ollaan menossa.

Keskiaikaisessa patriarkalisessa perheessä, jota hallitsi miespuolinen perheenpää, kuului päätösvalta monista asioista yksinomaan miehelle. Vanhemmuus oli erityisesti isän vanhemmuutta. Äitiys oli näkymättömämpää. Lapset kasvoivat työn ohessa yhteisönsä jäseniksi. Kasvatusta ei nähty erilliseksi tehtäväksi, vaan vanhemmat opettivat lapsensa kodin töihin oman työnsä sivussa. Koska köyhyys oli siihen aikaan yleistä, edellytti hengissä pysyminen kaikkien työpanosta. Erillisiä naisten ja miesten toiminta-alueita ei ollut, vaan työnteko agraarisessa yhteiskunnassa perustui sukupuolten väliseen kumppanuuteen (Forsberg 1998, 22-27, Ollila 1993, 135). Uupumaton työnteko agraarisessa yhteiskunnassa pohjautui protestanttiseen etiikkaan, jossa korostettiin työntekoa kutsumuksena. Vapaa-aika nähtiin ajan haaskauksena ja joutilaisuus syntinä, koska silloin ihminen oli alttiina kiusauksille (Karisto ym. 1998, 149). Valtion rooli oli siihen aikaan hyvin vähäinen, koska perhejärjestelmä suojasi jäseniään. Yhteiskunnan valvonta kohdistui lähinnä avioliiton ulkopuolella syntyneisiin lapsiin (Mahkonen 1991, 48).

#### **2.1.1. Hegeliläis-Snellmanilainen diskurssi ja porvarillisen perheideologian synty**

Vuosisadan vaihteessa alkoivat sekä valtion ja perheiden suhteet että isän ja äidin asema perheessä muuttua. Uuden porvarillisen perheen ideaa, jossa oli vaikutteita Rousseau'n ja Hegelin ajatuksista, tuotiin suomalaisten tietoisuuteen 1800-luvun loppupuolelta lähtien



kansallismielisten sivistyneistömiesten, erityisesti J.W. Snellmanin, myötävaikutuksella. Hegelin ajatusten mukaan perhe oli valtion eettinen perusta. Se oli taloudellinen, omaisuutta hallitseva kokonaisuus. Erityisesti korostettiin perinteiden ja vallitsevien tapojen tärkeyttä. Hegelin näkemyksen mukaan mies edusti perhettä yhteiskunnan virallisilla ja julkisilla toiminta-alueilla. Äidin toiminnan tuli rajoittua toimimiseen kodin ja perheen piirissä. Äidillä oli luontaisten ominaisuuksiensa vuoksi paremmat edellytykset toimia lasten kasvattajana. Nainen äitinä oli moraalisesti ylevämpi olento, koska hän synnytys- ja kasvatustehtävänsä vuoksi oli lähempänä siveellisyyden ydintä. Äidin paikaksi määriteltiin koti, jossa hänen tuli vaalia rakkauden ilmapiiriä ja kasvattaa eettisesti arvostelukykyisiä kansalaisia. Kasvatustehtävänsä vuoksi äiti oli yhteiskunnalle tärkeä. Naisen ja miehen erot nähtiin toisiaan täydentävinä. Heille määriteltiin erilaiset toimintapiirit. Äidin paikaksi määriteltiin koti ja isälle kodin ulkopuolinen maailma (Helen 1997, 106-151; Korhonen 1999, 35-37).

Korkean imeväiskuolleisuuden, väestön sairastavuuden ja hygieenisten olojen vuoksi perheestä muodostui tärkeä ongelmien hallitsemisen ja ratkaisemisen väline. Perimäaineksen nähtiin siirtyvän sukupolvelta toiselle, ja perheen vaikutusta yksilöiden henkiseen terveyteen ja elinvoimaan korostettiin. Snellmanille perhe oli valtiota ylläpitävä instituutio, joka takasi yhteiskunnan ja valtion moraalisen jatkuvuuden ja järjestyksen. Äidillisuus teki naisesta miestä paremman henkilön huolehtimaan siveellisyys- ja kansalaiskasvatuksesta (Helen 1997, 136-149, 204). Snellmanilainen ajattelu korosti absoluuttista sukupuolisiveellisyyttä, jossa seksuaalisuus kuului vain avioliittoon (Nätkin 1997, 51). Avioliitosta muodostui naisten hallinnan ja kontrolloinnin väline, koska vaimot näin luokiteltiin miestensä omaisuudeksi. Avioliittoinstituution myötä miehelle tuli aviollinen yksinoikeus vaimonsa ruumiiseen. Tämä omistusoikeus toi miehelle oikeuden kontrolloida omaisuuttaan, vaimon ruumista. Muun kuin puolison tekemästä väkisinmakaamisesta tuli rikos miehen omaisuutta kohtaan (Julkunen 1997, 46). Seksuaalisuuden liittäminen avioliittoon teki avioliiton ulkopuolisen äitiyden siveettömäksi, kelvottomaksi äitiydeksi.

J.W. Snellmanin myötävaikutuksella syntyi ”uusi porvarillinen perheideologia”, johon liittyi kodin, äitiyden ja ydinperheen ihannointi. Tämän ideologian keskeisiksi käsitteiksi muodostuivat ”yksityinen” ja ”julkinen”, koska maailma jakautui kahtia miesten kuuluessa julkiseen maailmaan samalla kun naiset ja lapset paikannettiin kuuluviksi yksityiseen, kotiin ja perheeseen (Korhonen 1999, 35). Isästä tuli perheen elättäjä samalla kun äidin ja lapsen

suhde muodostui keskeiseksi tunnesuhteeksi. Maanviljelijä- ja työväestön arkielämää uusi perheideologia muutti huomattavasti hitaammin (Lallukka 1993, 20).

Kodista muodostui yksityinen, ydinperheen alue. Perheen muuttuessa siitä tuli ennen kaikkea äitiyden tila ja paikka. Rakennusten sisätilat liittyivät äidillisyyteen lämpönä ja turvallisena suojapaikkana ulkomaailmalta (Saarikangas 1991, 241). Erityisesti kodista muodostui palkkatyön vastapainona perheen elättäjänä toimivalle isälle lepopaikka (Korhonen 1999, 37). Erillinen keittiö äidin tilana ja työpaikkana korosti naisen roolia perheenemäntänä ja äitinä. Naisen tehtäväksi jäi tehdä koti läsnäolollaan ja aktiivisella toiminnallaan kuten siivoamisella, ruuanlaitolla, lastenhoidolla ja sisustamisella (Saarikangas 1991, 245-250). Kodista tuli henkilökohtaisuuden ja intiimisyyden alue, joka rajautui selvästi julkisesta maailmasta (Granfelt 1998, 107).

### **2.1.2. Yhteiskunnallinen äitiys ja maternalistinen diskurssi**

Yhteiskunnallinen äitiys oli ajattelutapa, jolla vähitellen pyrittiin laajentamaan naisen paikkaa kodin ulkopuolelle. Sivistyneistöön kuuluvien naisten velvollisuudeksi nähtiin köyhien auttaminen. Käytännössä se merkitsi sitä, että 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvun alkupuolella sivistyneistö ja keskiluokka ryhtyivät valistamaan ja opettamaan hyvän äitiyden ideologiaa alempien yhteiskuntaluokkien naisille, jotka erityisesti pyrittiin sitomaan kotiin (Sulkunen 1987, 157-172). Sivistyneistön naiset toimivat 1840-luvulta lähtien rouvasväenyhdistyksissä. He tekivät kotikäyntejä ja perustivat kouluja ja lastenkoteja köyhille lapsille (Kuronen 1989, 41-42). Köyhyyttä yritettiin hoitaa moraalilla ja kasvattamisella (Forsberg 1998, 22-27).

Isän patriarkaalinen asema alkoi murentua 1900-luvun alussa. Sulkusen (1987, 157-164) mukaan tuolloin naisten yhteiskunnallinen aktivoituminen alkoi voimistua naisten erillisjärjestöjen kautta. Naiset toimivat sellaisissa vapaaehtoisjärjestöissä kuten raittiusliike, Marttayhdistys, Työläisnaisliitto ja Valkonauhayhdistys. J.W. Snellmanin muotoilemalla naiskäsityksellä oli vaikutusta naisliikkeen piirissä esiintyviin ajatuksiin. Erona oli kuitenkin se, että naisten toimintaa pyrittiin nyt laajentamaan kodeista ulos, yhteiskuntaan päin. Sivistyneistönaiset näkivät yhteiskunnan suurempana kotina, jossa heillä oli tehtäviä ja velvollisuuksia hoidettavanaan (Ollila 1993, 31). Marttajärjestön sivistämisprojekti korosti

työn kunnioittamista ja ahkeruutta, joita vanhempien tuli opettaa lapsilleen omalla esimerkillään ja kasvatuksellaan. Kasvatusoptimismin taustalla oli näkemys, että hyvien tapojen arveltiin periytyvän vanhemmilta lapsille (mt. 51). Keskiluokkaistuneen raittiusliikkeen naiskuva oli puhdas, siveellinen ja uhrautuva. Mieskuva oli raitis, ahkera ja säästäväinen. Naisten vastuulle pyrittiin saamaan miesten raittiina pysyminen ja työkuntoisuuden säilyttäminen. Äitien tehtävänä oli kasvattaa lapset siveellisiksi kansalaisiksi (Sulkunen 1987, 158-161). Naisjärjestöt näkivät äidillisyyden naisen luontaisena ominaisuutena ja pyrkivät rajaamaan naisen elinpiirin kotiin. Äidin ja lapsen suhdetta alettiin korostaa tunnesuhteena, jonka ulkopuolelle isä jäi. Kodin hoitamisesta ja lasten kasvattamisesta tuli äitien yhteiskunnallinen tehtävä, koska äitien toiminnan kotona nähtiin vaikuttavan kodin ulkopuolelle koko kansakuntaan. Marttajärjestön piirissä oli 1910- ja 1920-luvuilla toivottu perheenemäntien osallistuvan yhteiskunnalliseen toimintaan, jos siihen kodinhoidolta jäisi aikaa. Myöhemmin 1930-luvulla naisten osallistuminen nähtiin velvollisuutena ja itsestään selvyytenä (Ollila 1993, 60-61; 144). Eri järjestöjen tekemä kotitalousneuvonta oli osana ehkäisevää köyhäinhoitoa ja terveydenhoitoa 1920-1930-luvuilla. Äitien opettamisella pyrittiin vaikuttamaan muun muassa lapsikuolleisuuteen (mt. 129-132).

Sulkusen (1987, 165-167) mukaan käsitys naisten asemasta ja toiminnasta vaihteli yhteiskuntaluokan mukaan. Eliittinaisille olivat tärkeitä poliittiset vaikutusmahdollisuudet ja koulutuksellinen tasa-arvo suhteessa miehiin. Keskiluokka nosti äidillisyyden yhteiskunnalliseksi ulottuvuudeksi ja itsensä perheenemännän malliksi. Vuoren (1999, 177) mukaan naisen keskeisimmäksi rooliksi nähtiin kodin piirissä toimiminen äitinä, vaimona ja perheenemäntänä. Näin naiset olivat omalla toiminnallaan erillisjärjestöissä muovanneet naisten ja miesten toiminta-alueita erillisiksi, jolloin äidin omaksi toiminta-alueeksi muodostui koti (Sulkunen 1987, 171, Helen 1997, 148).

Perhe alkoi vähitellen rajautua äidin, isän ja lasten muodostamaksi ydinperheeksi, jonka tuntomerkeiksi tulivat miesten ja naisten erilaiset roolit ja toimintapiirit, kasvatukseen keskeisyys, perhe-elämän yksityisyys ja tunteeseen perustuva puolison valinta (Hirsjärvi ym. 1998, 15).

Vuosisadan vaihteen suomalaisen yhteiskunnan äitiyspainotus, maternalismi, oli saksalaisvaikutteista, hegeliläistä, alkuperää (Nätkin 1997, 18). Nätkinin (mt. 26-27; 237-239) mukaan maternalismissa oli kysymys ajattelutavasta, jossa äitien ja lasten edut ja hyvä

pyrittiin monella tasolla samaistamaan. Maternalismilla tarkoitettiin myös poliittisia liikkeitä, joiden päämääränä on ollut äitien ja lasten hyvinvoinnin turvaaminen ja edistäminen luomalla heille parempia olosuhteita. Maternalistinen käsitys perustui ajatukselle sukupuolierosta, jossa mies ja nainen nähtiin toisiaan täydentävinä erilaisina sukupuolina. Äitiyden katsottiin määrittävän sukupuolieron. Se, ettei erilaisuus saisi johtaa eriarvoisuuteen, oli lähtökohtana naisten aktiiviselle poliittiselle ja yhteiskunnalliselle toiminnalle (Anttonen 1997, 173-182). Huolimatta luokkarajoista ja erilaisista näkemyksistä, löysivät eri järjestöjen naistoimijat yhteisiä tavoitteita nimenomaan äiti- ja lapsipolitiikassa (Kuusipalo 1994, 157-177). Toiminta äitiyssuojelun ja lasten hyvinvoinnin puolesta ei edellyttänyt ruumiillista äitiyttä, tästä on esimerkkinä Miina Sillanpää, joka puhui erityisesti yksinäisten, aviottomien äitien puolesta (Nätkin 1997, 37-42).

## **2.2. Sotien jälkeinen ajanjakso 1960-luvulle saakka**

### **2.2.1. Perhe- ja väestöpolitiikan kausi ja väestöpoliittinen diskurssi**

Ydinperheiden kurissa pitäminen korostui 1920-1940-luvuilla. Kansalaissodan jälkeen pyrittiin pitämään kurissa alempiin yhteiskuntaluokkiin kuuluvia punaleskiä, joita alistettiin lastentarkastajien valvontaan (Helen 1997, 204). Lapset nähtiin viattomina ja heidän suojelemistaan ja kasvattamistaan pidettiin tärkeänä yhteiskunnan tulevan kehityksen kannalta. Puna-äidit eivät olleet enää sopivia omien lastensa kasvattajiksi, vaan he tarvitsivat kontrollia ja silmälläpitoa (Sulkunen 1989, 72-77). Heitä pidettiin siveettöminä ja sotaan syyllisinä, koska he olivat laiminlyöneet kasvatustehtävänsä opettamalla lapsilleen vääriä arvoja. Heidän äitiytensä kyseenalaistettiin (Satka 1995, 85-88). Äidin kelvollisuuden äidiksi ja lastensa kasvattajiksi määritteli yhteiskuntaluokka.

1920-luvun lopulla ja 1930-luvulla voimistuivat pyrkimykset lisätä kansan elinvoimaa ja parantaa väestön laatua kansakunnan työ-, tuotanto- ja sotimiskyvyn kohottamiseksi. Erityisesti keskusteltiin rotuhygieniasta, väestön määrän kehityksestä ja keinoista lisätä väestönkasvua. Tärkeänä pidettiin äidin ja lapsen suhteen lujittamista ja lasten elämän suojelua. Vuonna 1922 solmitulla lailla avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten elatuksesta pyrittiin parantamaan yksinäisen äidin asemaa. Ensimmäinen lastensuojelulaki astui voimaan vuonna 1936 (Helen 1997, 37, 204- 205). Lastensuojeluideologialla legitimoitiin valtion

kontrolli- ja kasvatusoikeus lapseen (Sulkunen 1989, 79-80). Psykiatri Rakel Jalaksen selvityksen pohjalta ryhdyttiin kehittämään äitiyshuollon järjestelmää, jonka tarkoituksena oli saattaa naiset äitiyden yhteiskunnallisen kontrollin piiriin. Naisia haluttiin tukea raskauden aikana ja lapsen syntymän jälkeen (Helen 1997, 47).

Jo ennen sotia olivat agraarisen, pientilavaltaisen maan naiset tottuneet tekemään kovasti töitä. Jatkona yhteiskunnallisen äitiyden perinteelle laajensi toinen maailmansota äitien toiminta-aluetta. Miesten lähtiessä taistelukentille joutuivat naiset korvaamaan heidän työpanostaan tärkeissä työpaikoissa. Lisäksi naistyövoimaa tarvittiin monissa sota-ajan huoltotehtävissä. Samalla kun miesten velvollisuutena oli taistella kotien ja isänmaan puolesta tuli naisten tärkeimmäksi tehtäväksi suvunjatkaminen (Satka 1994, 73-75, Anttonen 1994, 311-213). Heidän tuli huolehtia yhteiskunnan väestönkasvusta synnyttämällä ja kasvattamalla kunnan kansalaisia. Äitiydestä tuli naisen velvollisuus. Sodan seurauksena äitiyden arvo nousi, koska äidit synnyttäjinä olivat yhteiskunnalle tärkeitä. Vuonna 1941 perustettu väestöliitto pyrki väestön määrän ja laadun lisäämiseen sekä kansallisen itsetunnon kohottamiseen.

Sotien jälkeen Suomi oli kokenut nopean rakennemuutoksen maatalousvaltaisesta yhteiskunnasta teollisuus- ja palveluyhteiskunnaksi. Kodin, äitiyden ja ydinperheen ihannoiti vahvistui. Ydinperheeseen kuuluivat ns. familistisen perhemallin keskeiset piirteet: eläminen parisuhteessa avioliitossa, liiton elinikäisyys ja monilapsisuus (Jallinoja 1984, 55-57). Sotien jälkeinen aika oli väestöpolitiikan aikakautta. Koska väestön määrän lisääminen nähtiin tärkeänä, valtio ryhtyi tukemaan perheitä ja luomaan perhepoliittisia järjestelmiä (Forsberg 1998, 38-42). Sotien jälkeen äiti nähtiin syynä sosiaalisiin ongelmiin. Äitien tukeminen oli tärkeää väestöpoliittisten syiden ohella muun muassa rikollisuuden ehkäisemiseksi. Sodan jälkeisen sosiaalipolitiikan painopisteenä oli perhe (Helen 1997, 235). Ensimmäisenä väestöpoliittisena tukimuotona vuonna 1937 käynnistyneen äitiysavustusjärjestelmän jälkeen tuli neuvolajärjestelmä vuonna 1944 ja lapsilisäjärjestelmä vuonna 1948 (Nätkin 1997, 77). Perhepolitiikan avulla tuotettiin äitiydelle aineellisia ehtoja.

Hyvinvointivaltion laajeneminen merkitsi erilaisten instituutioiden perustamisia ja asiantuntijoiden määrän ja vallan kasvua. Erityisesti psykososiaalisten asiantuntijoiden määrä kasvoi 1950-luvulla. Lisääntynyt psykososiaalinen asiantuntijuus rakensi kuvaa ydinperheestä normaaliperheenä, jossa äiti huolehti kodista ja lapsista isän toimiessa perheen elättäjänä.

Toisenlaiset perheet, kuten yksinhuoltajaperheet ja työssä käyvien äitien perheet tulkittiin poikkeaviksi riskiperheiksi. Erityisesti aviottomat äidit nähtiin kelvottomina, yhteiskunnan kontrollia ja ohjausta tarvitsevinä äiteinä (Satka 1995, 146-148; 155-164). Äitien velvollisuudeksi muodostui lasten hyvä hoito ja kasvatusta. Nyt tätä kasvatustehtävää ryhdyttiin tukemaan tieteelliseen tietoon perustuvalla asiantuntijuudella. Vähitellen valtion vastuu ihmisten elämisen ehdoista ja ongelmista lisääntyi.

### **2.2.2. 1960-luvun murros ja tasa-arvodiskurssi**

Yhteiskunta urbanisoitui ja elintaso alkoi kohota. Oli siirrytty agraarisesta, talonpoikaisyhteiskunnasta palkkatyön yhteiskuntaan. Äidin ja lapsen suhde nähtiin edelleen tärkeänä. Lääkärit ja muut asiantuntijat kontrolloivat ja holhosivat äitejä. Isyys määriteltiin lähinnä äidin kautta. 1960-luvulla alettiin korostaa yksilön oikeuksia ja keskusteltiin naisten tasa-arvosta. Naisten osallistuminen kokopäivätoimiseen ansiotyöhön lisääntyi voimakkaasti 1960-luvulta lähtien (Anttonen 1994, 211-213). Nuori aikuisväestö nosti voimakkaasti esille aborttikysymyksen. Keskusteluissa nostettiin esiin myös naisen ja miehen yhtäläiset oikeudet osallistua työelämään, politiikkaan ja muihin julkisiin rientoihin.

Vapaa abortti oli tasa-arvokysymys. Abortti sukupuolikysymyksenä kosketti medikalisaation kritiikkiä, jota olivat 1960-luvulta lähtien esittäneet sosiologit ja feministit. He olivat arvostelleet lääketieteen, lääkäreiden ja terveydenhoitoinstituutioiden toimintaa, jolla rajoitettiin naisen valtaa omaan ruumiiseensa ja elämäänsä (Helen 1997, 11). Vuoden 1950 aborttilaissa olivat olleet keskeisinä väestöpoliittiset ja eugeniset lähtökohdat. Vasta vuonna 1970 säädettyyn aborttilakiin tulivat mukaan sosiaaliset perusteet. Naisella ei kuitenkaan vielä ollut itsenäistä oikeutta päättää ruumiistaan, vaan hän tarvitsi abortin saamiseen kahden lääkärin antaman todistuksen (Nätkin 1997, 117). Käytännössä abortista muodostui lääkärin hallitsema toimenpide, jolla oli yhteys väestöpolitiikkaan. Sosiaaliset raskauden keskeyttämisen syyt alistettiin lääketieteellisille perusteille, jolloin terveyttä uhkaavat sosiaaliset tekijät saattoivat puoltaa abortin sallimista (Helen 1997, 32-37).

Äitiyshuollon kehittäjä Leena Valvanne ryhtyi puhumaan lempeän syntymän ja jaetun vanhemmuuden puolesta. Hän edisti isien mukaan tuloa synnytyksiin (Nätkin 1997, 98). Jaetun vanhemmuuden ohella perhekeskeisyys korostui asiantuntijakäytännöissä 1970-luvulla (Kuronen 1989, 89). Maternalistisen naispolitiikan merkitys alkoi vähentyä, koska

ajankohtaisiksi asioiksi olivat nousseet 1960-70-luvuilla aborttikysymys, tasa-arvokeskustelut ja ansioäitiyden myötä lasten päivähoidon järjestäminen (Nätkin 1997, 245).

### **3. SUKUPUOLI VANHEMMUUDEN MÄÄRITTELIJÄNÄ**

#### **3.1. Sukupuolijärjestelmä**

Kysymykseen naisen ja äidin asemasta vaikuttaa se, mihin elämänalueeseen hänen paikkansa määritellään kuuluvaksi: onko hänen paikkansa kodin piirissä toimimisessa vai voiko hän toimia muualla yhteiskunnassa, kodin ulkopuolella, työelämässä. Äidin paikka on ollut historian kuluessa ”liikkuva”. Äitiyttä ei voi käsitellä ilman sukupuolten välisiä suhteita, koska avioliitto tai aviottomuus liittyvät olennaisesti äitiyden kokemukseen. Mies on naiselle tärkeä kumppani äitiydessä (Nätkin 1993, 166).

Rantalaihon (1994, 10-12) mukaan sukupuolijärjestelmän käsitteellä viitataan metodologiseen ymmärrykseen siitä, että sukupuoli järjestyy yhteiskunnassa monitasoisesti ja vuorostaan järjestää maailmaa. Sukupuolijärjestelmän käsitteen monitasoisuus ulottuu äitien toimintaan sekä yksilötasolla että laajemmalla yhteiskunnan rakenteellisella tasolla. Sukupuolijärjestelmä tuottaa naisille/äideille paikkoja ja asemia. Sukupuolten välisessä työnjaossa voidaan tuottaa äidille ja isälle erilaisia paikkoja ja asemia kodeissa. Äitiys on naisen tärkeä kokemus. Se on samalla sukupuolittunut kokemus.

Sukupuolijärjestelmän käsitteen kaksi keskeistä ulottuvuutta ovat ero tai erillään pitäminen ja hierarkia. Erolla tai erillään pitämisellä tarkoitetaan sitä, että nainen tai äiti on selvästi erotettavissa miehestä tai isästä. Erossa on kysymys sukupuolierosta. Eroa voidaan ylläpitää erottelemalla naisten työt miesten töistä. Hegeliläisessä näkemyksessä naisten luontaisista ominaisuuksista naisten paikan määrittelemiseksi kotiin oli kysymys sukupuolierosta. Selitystä sukupuolten väliselle erolle voidaan hakea naisten toiminnasta äiteinä, koska äidit samastuvat oman äitinsä toimintamalliin tai ominaisuuksiin. Yhteiskunnallisessa äitiydessä, jolloin naiset omalla toiminnallaan muovasivat naisten ja miesten toiminta-alueita erillisiksi, oli kysymys toiminnasta, joka perustui sukupuolieroon (Anttonen 1997, 183). Sukupuolet nähtiin keskenään erilaisina ja toisiaan täydentävinä. Äidit voivat toiminnallaan arkielämässä luoda käytäntöjä, joita sitten edelleen siirtävät seuraavalle sukupolvelle. Liljeströmin (1996, 130) mukaan sukupuolijärjestelmässä on kysymys jatkuvasta kehityksen ja uusintamisen

prosessista. Sukupuolijärjestelmää uusintamalla voivat jatkuvuudet siirtyä äitien toiminnassa sukupuolvelta toiselle.

Hierarkkisuudella tarkoitetaan eron laatua, sitä, että mies tai miehiset normit ovat ensisijaisia ja arvokkaampia verrattuna naiseen tai naiseuteen. Mies määrittää normaaliuden, johon nähden naiseus on vajaata. Miesten asiat ja toiminta ovat ensisijaisia, johon verrattuna naisten tekemiset ovat vajavaisia ja vähemmän arvokkaita. Hierarkkisuus näkyy työelämässä siten, että naisten työt ovat usein hierarkian alimmilla portailla, koska ne ovat vähemmän arvostettuja. Julkisen ja yksityisen erottelulla voidaan osoittaa sukupuolille paikkoja. Usein nainen paikannetaan yksityiseen, kotiin ja mies julkiseen, työelämään. Kodin ulkopuolinen toiminta nähdään usein arvokkaampana. Julkisella on hierarkkisesti merkittävämpi rooli. Julkisen ja yksityisen erottelu on osa naisia alistavaa sukupuolijärjestelmää. Kodeissa hierarkkisuus voi näkyä sukupuolten välisessä työnjaossa. Vanhemmuuden sukupuolen mukainen jakautuminen näkyy esimerkiksi vanhempainlomissa ja perhevapaissa, joita pääosin äidit käyttävät hoitaakseen pieniä lapsiaan (Julkunen 1995, 92-98, Kuronen 1993, 81-82). Sukupuolijärjestelmän ylläpitämiseen vaikuttavat biologisten tekijöiden ohella historialliset, kulttuuriset ja sosiaaliset tekijät.

Naistutkimuksen puolella on perinteisesti käyty keskusteluja naisalistuksesta. Nancy Chodorow selittää sukupuolieron ja naisten alisteisen aseman johtuvan naisten toiminnasta äiteinä. Näkemyksensä hän perustaa psykoanalyttiselle teorialle tyttärien samastumisesta äitinsä ominaisuuksiin (Vuori 1991, 54). Miriam Johnsonin (1988, 3-10, 43) mielestä on tärkeää nähdä naiset eri rooleissaan. Roolin käsitteellä hän tarkoittaa tiettyyn asemaan, statukseen, liittyvää käyttäytymisodotusta, jonka mukaan yksilö pyrkii toimimaan yhteisössään. Erityisesti hän erottaa äidin roolin vaimon roolista, koska näkee eri sukupuolet sekä biologisina että sosiaalisina toimijoina. Hän näkee naiset äidin roolissaan vahvoina, koska toiminta ja suhde lapseen edellyttävät toimintakykyisyyttä ja vahvuutta. Koska äideillä on paljon vastuuta lasten hoidosta lasten syntymän jälkeisinä vuosina, on heillä paljon myös valtaa sekä tyttö- että poikalapsiinsa nähden. Johnson selittää naisen alisteisen, toisarvoisen aseman, johtuvan naisen roolista vaimona. Heteroseksuaalinen avioliitto antaa miehille valtaa kontrolloida äitejä ja lapsia. Johnson näkee isien vahvistavan tyttöjen heteroseksuaalisuutta ja siten naisten alisteista asemaa. Isän suurempaa vaikutusta tai valtaa sukupuoliroolien välittymisen kannalta voidaan poikien osalta selittää sillä, että isien on todettu kiinnittävän enemmän huomiota poikalapsiinsa kuin tyttöihinsä. Lisäksi isien toiminta lastensa kanssa liittyy enemmän leikkimiseen, äitien taas hoitotoimenpiteisiin (Huttunen 1990, 62-64).



Sukupuolijärjestelmän avulla voidaan keskustella naisen/äidin tai miehen/isän välisestä sukupuolierosta tai vallasta. Miten niitä tuotetaan ja uusinnetaan? Miten käytäntöjä voidaan muuttaa? Yhteiskuntarakenteiden muuttumisen kannalta ihmisten arkisella toiminnalla on suuri merkitys, koska arkielämässä luodaan käytäntöjä ja tuotetaan yhteiskuntarakenteita. Sukupuolijärjestelmä ei ole pysyvä, vaan se voi historian kuluessa vähitellen muuttua kuten naisen tai äidin asemakin.

### **3.2. Suomalainen sukupuolisopimus**

Sukupuolisopimuksen käsite paikantuu sukupuolijärjestelmän murroskohtiin. 1960-luvulla, jolloin voimistuivat vaatimukset sukupuolten tasa-arvoisuudesta, joutui sukupuoliero kriisiin (Anttonen 1997, 151). Suomalainen sukupuolimalli ja naisen asema muuttuivat 1960-70-lukujen vaihteessa. Julkusen (1994, 179-199) mukaan valtio pyrki helpottamaan ansiotyön ja äitiyden yhteensovittamista uudella sukupuolisopimuksella. Siinä julkinen sektori tuli mukaan hoivatyöhön. Keskeisin merkitys äideille oli päivähoitopalveluiden kehittämisellä. Ensimmäinen päivähoitolaki astui voimaan vuonna 1973.

Sukupuolisopimuksen käsitteellä tarkoitetaan niitä lausumattomia sääntöjä, vastavuoroisia velvollisuuksia ja oikeuksia, jotka määrittelevät eri sukupuolten keskinäisiä suhteita, sukupolvien välisiä suhteita ja tuotannon ja uusintamisen alueen suhteita (Rantalaiho 1994, 14-15). Sukupuolisopimuksen käsite on tärkeä äidin paikan määrittelemisen kannalta, samoin kuin miesten ja naisten keskinäisiä riippuvuuksia ymmärrettäessä (Korhonen 1999, 39). Sukupuolisopimuksen tasolla ei ole niinkään kysymys yksittäisten ihmisten tasosta, vaan sopimuksesta kansalaisten ja valtion välillä. Rantalaiho on korostanut naisten toiminnan merkitystä sopimuksen muotoutumiseen. Hyvinvointivaltion rakentamisessa oli tärkeä merkitys eri yhteiskuntaluokkiin kuuluvien naistoimijoiden keskinäisellä ”kamppailulla” (Nätkin 1997). Sopimus näkymättömänä käsitteenä tuo kuitenkin mukaan muutoksen mahdollisuuden, sopimuksen neuvoteltavuuden.

Ensimmäisenä modernina sukupuolisopimuksena voidaan oikeastaan jo pitää yhteiskunnallista äitiyttä, koska siinä naiset toiminnallaan mahdollistivat naisten astumisen yksityisestä julkiseen. Merkityksellistä naisten aseman kannalta oli se, että naisten ja äitien paikkaa laajennettiin kotoa yhteiskuntaan. Päivähoitokysymyksen ratkaisemiseen olivat

luoneet paineita naisten työssä käynnin lisäksi heidän koulutustasonsa kohoaminen. Hyvinvointivaltion ja –palveluiden kehittämiseen olivat naiset itse vaikuttaneet poliittisella toiminnallaan. Uudistusten toteutumisen kannalta oli merkitystä vasemmiston edustamalla tasa-arvoideologialla naisten ja miesten samanlaisuudesta ja samanlaisten mahdollisuuksien turvaamisesta. Taloudellinen kasvu loi mahdollisuuden hyvinvointivaltion kehittämiseksi.

Julkisen sektorin mukaan tulo vaikutti äitien asemaan. Aiemmin lähinnä köyhät ja yksinhuoltajaäidit olivat joutuneet käymään työssä kodin ulkopuolella. Nyt äitien työssäkäynnistä tuli normaalia ja sallittua muillekin äideille. Äidin paikka ei enää välttämättä ollut kotona. Työssäkäynnin myötä äidin paikka laajeni edelleen kotoa julkiseen, kodin ulkopuoliseen työelämään. Se merkitsi sitä, ettei julkista elämänaluetta työelämässä enää nähty vain miesten toiminta-alueena. Naisille avautui mahdollisuus määritellä paikkansa perheen ohella julkisessa, työelämässä. Päivähoitokysymyksen ratkaiseminen merkitsi kaikille äideille tasa-arvoisempia valinnan mahdollisuuksia, oikeutta ansiotyöhön, toisaalta myös velvollisuutta elatuksensa hankkimiseen. Se lisäsi naisten mahdollisuuksia yksilöllisiin ratkaisuihin, koska se vähensi heidän taloudellista ja sosiaalista riippuvuuttaan. Taloudellinen ja sosiaalinen itsenäisyys lisäävät naisten valtaa sukupuolten välisissä suhteissa. Julkisilla tulonsiirroilla ja palveluilla on voitu vähentää sukupuolten välistä riippuvuutta. Toisaalta julkisella päivähoidolla, neuvolajärjestelmällä ja pitkällä äitiyslomalla helpotetaan naisen mahdollisuutta valita äitiys (Julkunen 1997, 57-59). Valtio turvaa naisten asemaa äiteinä, jotta he eivät he joutuisi heikompaan asemaan synnytys- ja lastenhoitotehtävänsä vuoksi. Hyvinvointipalveluilla on tärkeä merkitys naisten työllistäjänä. Työhön osallistuminen merkitsee naisille oikeutta ansiosidonnaisiin sosiaalivakuutusetuuksiin, esimerkiksi sairaus- tai työttömyyspäivärahaan (Anttonen 1994, 216).

Vuonna 1999 tuli voimaan subjektiivinen oikeus päivähoitopaikkaan. Kotihoidon tuki oli astunut voimaan asteittain vuosina 1985-90. Subjektiivinen päivähoito-oikeus, hoitovapaa ja kotihoidon tuki lisäävät naisten ja perheiden yksilöllisiä valinnan mahdollisuuksia pienten lastensa hoidon järjestämisessä (Julkunen 1995, 93). Käytännössä hoitovapaan käyttäminen ei ole aina äideille taloudellisista syistä mahdollista, koska kotihoidon tuki on rahamäärältään pieni.

#### 4. MUUTTUVA PERHE JA VANHEMMUUS POSTMODERNISSA YHTEISKUNNASSA

Postmodernilla yhteiskunnalla tarkoitetaan aikaa jälkiteollisessa yhteiskunnassa. Tässä tarkoitan postmodernilla erityisesti 1980- ja 1990-luvun keskusteluita ja käytäntöjä.

##### 4.1. Perheen muutos

Julkiset tulonsiirrot ja palvelut, yleinen koulutustason kohoaminen ja naisten työssäkäynnin yleistyminen lisäsivät naisten autonomiaa ja taloudellista riippumattomuutta. Kolun (1994, 32-43, ks. myös Karisto 1998, 177-178) mukaan perherakenteissa on tapahtunut muutoksia 1960-luvulta 1990-luvulle tultaessa. Perhekoko on pienentynyt. Tyypilliseksi perheeksi on muodostunut ydinperhe, jossa on vanhemmat ja kaksi lasta. Nykyään perheeseen kuuluu pääosin vain kahden sukupolven jäseniä. Lapsien lukumäärä perheissä on vähentynyt. Lapsettomien parien suhteellinen osuus sen sijaan on lisääntynyt. Perheet ovat erilaistuneet. Uusperheiden, joissa parin yhteisten lasten lisäksi on lapsia ainakin toisella puolisoilla aikaisemmista liitoistaan, määrä on lisääntynyt. Viime vuosikymmeninä on yksinhuoltajien määrä noussut. Kolun (1994, 34-35) mukaan perherakenteissa tapahtuneet muutokset liittyvät perheiden toiveisiin lasten lukumäärästä. Nykyisin harkitaan lasten hankintaa tarkemmin kuin ennen. Pitkä koulutusaika lisää naisten uratoiveita ja siirtää lasten hankkimista. Lasten lukumäärää voidaan nykyään helpommin säädellä, koska raskauden sääntely ja ehkäisymenetelmät ovat kehittyneet. Väestön ikärakenteeseen on vaikuttanut myös eliniän piteneminen ja lapsikuolleisuuden aleneminen. Perhe ei ole enää työvoimaa tarvitseva tuotantoyksikkö. Lapset tuovat sen sijaan kustannuksia vanhemmilleen.

Jan Gerris (1994, 145-149) tiivistää länsimaisten jälkiteollisten yhteiskuntien perhe-elämään vaikuttaneet prosessit käsitteisiin emansipoituminen, sekularisoituminen ja individualisoituminen. Emansipoitumisella tarkoitetaan sekä yhteiskunnallisella että yksilöllisellä tasolla olevia prosesseja kohti itsemääräämistä, autonomiaa, vapautta köyhyydestä, sairaudesta, sorrosta ja tietämättömyydestä. Sekularisoitumisella tarkoitetaan irrottautumiseen ennalta määräytyistä, institutionalisoiduista tulkinnoista elämän syvemmästä merkityksestä. Individualisoitumisella tarkoitetaan ihmisten välisten sosiaalisten suhteiden muuttumista ja tarpeiden tyydyttämistä omavalintaisesti.

Perherakenteissa tapahtuneet muutokset ovat vaikuttaneet siihen, että familistinen perhemalli, johon kuuluivat avioliiton elinikäisyys ja perheen monilapsisuus, on joutunut muuttumaan. Perheet ovat moninaistuneet ja lasten lukumäärä on useimmiten pieni. Nykyisin individualistisessa perhekäsityksessä painotetaan yksilön oikeuksia omaan elämään, kuten äidin oikeutta ansiotyöhön (Jallinoja 1984, 55).

Vaikka yhteiskunta on luonut äideille tasa-arvoisempia mahdollisuuksia osallistua kodin ulkopuoliseen ansiotyöhön, se ei silti automaattisesti ole tuonut tasa-arvoa koteihin kotitöiden osalta. Suomalaisissa lapsiperheissä äidit huolehtivat ja vastaavat edelleen suuresta osasta lasten- ja kodinhoitoon liittyvistä töistä (Karisto ym. 1998, 218). Työnjako perheissä vaikuttaa edelleen sukupuolisidonnaiselta, eli korjaus- ja huoltotyöt ovat useimmiten miesten töitä (Korhonen 1999, 167). Kaikkein traditionaalisin perhemalli, jossa työnjako on sidoksissa sukupuoleen, on yleisin työväenluokkaisissa perheissä ja vanhemmilla sukupolvilla (Korhonen 1999, 27). Kodin töissä isät toimivat usein äidin apuna, vaikka lasten hoitoon nykyään molemmat vanhemmat osallistuvatkin (Julkunen 1995, 93-98; Kuronen 1989, 89). Äitien ajankäyttö lasten kanssa koostuu pääosin hoitorutiineista. Isien ja lasten yhteiseen ajankäyttöön liittyy enemmän välittömiä tunnekokemuksia. Isät kokevat myönteisempänä leikkimisen ja sen kaltaisen puuhailun verrattuna lastenhoitotehtäviin (Huttunen 1990, 62). Tigerstedtin (1994, 75-76) mukaan elämäkerroissa miehet ja naiset ymmärtävät kotitöiden tekemisen eri tavoin. Miehellä kotityöt ovat huomionarvoisia suorituksia, kun taas naisille kotityöt ovat töitä, joita ilman muuta pitää tehdä. Vaikka äitien työssäkäynnistä on tullut normaali käytäntö, näyttävät äidin ja isän roolit ja asema perheissä keskenään erilaisilta, sukupuolisidonnaisilta.

Perheen käsitettä on entistä vaikeampi määritellä. Ehkä perhettä ei tulekaan nähdä pysyvänä, vaan ajan ja yksilöllisten tarpeiden mukaan muuttavana yksikkönä. Alanen (1994, 24) näkee perheen keskeisenä merkityksenä konkreettisen arkisen yhteiskuntaa uusintavan työn, kuten kotitaloustyön, fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hoivan ja virkistyksen. Hän paikantaa perheen sukupuoli- ja sukupolvijärjestelmien leikkauskohtaan. Forsbergin (1994a, 1) mukaan puhuttaessa perheestä siihen liitetään yleensä arkielämän jatkuvuuteen, moraalisaantoihin sekä hoivaan ja huolenpitoon liittyviä asioita. Perheen aineellisen organisoinnin tasot liittyvät kotitalouteen, asumisjärjestelyihin sekä sukupolveen, sukupuoleen, sukulaisuuteen ja parisuhteeseen liittyviin asioihin (Forsberg 1994, 9). Tunnesuhteiden nähdään liittävän perheenjäsenet toisiinsa (Jallinoja 1984, 38-39).

Perherakenteissa tapahtuneet muutokset ovat vaikuttaneet siihen suuntaan, että perheen jäseniä on ryhdytty tarkastelemaan yksilöinä. Monissa asiantuntijakäytännöissä autonomisuudella tarkoitetaan täysi-ikäisiä ihmisiä (ks Forsberg 1994a 106-109). Perheen sisällä on alettu korostaa yksilön oikeuksia ja erillisyyttä. Yksilön oikeuksia painottavassa perhemallissa ei perheiden koossa pysyminen ole enää yhtä ehdoton tavoite, kuin se on aiemmin ollut. Forsberg (1998, 47) ehdottaa perheyhteisyyden tilalle yksilöoikeuksille rakentuvan näkemyksen mukaisesti yksilöiden yhteenliittymää. Yksilöllistymiskehitys on vähitellen heijastunut lainsäädäntöön. 1970-1980-luvulla uudistettiin sekä avioliittolainsäädäntöä että lapsilainsäädäntöä. Lainsäädännössä vanhemmuus on erotettu avioliitosta tai parisuhteesta (Lallukka 1993, 29-30).

Uusi lapsitutkimus on ryhtynyt tarkastelemaan lapsuutta lapsen näkökulmasta, jolloin heidät nähdään osaavina ja aktiivisina omaan elämäänsä vaikuttavina sosiaalisina toimijoina (Miettinen ym. 1998, 68-69, Forsberg 1998, 281). Käytännössä kuitenkin lapset usein sivuutetaan ja heidän puolestaan päätöksiä tekevät aikuiset. Lapsuus on eriytynyt aikuisuudesta. Tämän päivän lapset viettävät suuremman osan päivästä muualla kuin kotona. Lapset on perheen ohella sijoitettu erilaisiin yhteiskunnallisiin instituutioihin, kuten kouluihin ja päiväkoteihin. Moderni lapsuus on institutionalisoitunut (Lallukka 1993, 26-28). Näin perhe on menettänyt tehtäviään yhteiskunnallisille lasten hoidon ja kasvatuksen järjestelmille

#### **4.2. Asiantuntijat vanhemmuuden määrittelijöinä**

Kasvatuksen asiantuntijat erilaisissa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmissä toimivat vanhempien kanssa yhteistyössä. He pyrkivät tukemaan, neuvomaan ja ohjaamaan erityisesti äitejä kasvatustehtävässään. Vanhemmille annetaan tietoja esimerkiksi siitä, millaisia virikkeitä heidän tulisi lapsilleen kussakin lapsensa kehitysvaiheessa tarjota. Työntekijöiden ammatillinen asiantuntemus perustuu tieteelliseen tietoon lasten kehityksestä ja käyttäytymisestä (Lallukka 1993, 20-21). Käytännössä lapset tulee synnyttää ja hoitaa yleisesti hyväksytyllä tavalla (Kuronen 1989, 24). Neuvoessaan äitejä asiantuntijat voivat samalla kontrolloida heidän toimintaansa ja tarpeen vaatiessa puuttua perheiden elämään.

Kontrolliväliseen toimii esimerkiksi äitiys- ja lastenneuvolajärjestelmä. Tiettyjen etuuksien saaminen, kuten äitiyspäiväraha ja -avustus, on kytketty palvelujen käyttämiseen.

Asiantuntijat määrittelevät kelvollisen tai hyvän äitiyden normia, joka nähdään suhteessa lapsen etuun ja hyvinvointiin. Hyvänä ja vastuullisena äitinä toimiminen on kulttuurisesti vahva normi, jonka asiakkaana oleva äiti jakaa naistyöntekijän kanssa (Forsberg 1994a, 111). Äidit itsekin haluavat esiintyä vastuullisina vanhempina ja pyrkivät puhumalla osoittamaan olevansa hyviä äitejä. Neuvoloissa he perustelevat työhön menoaan ja vakuuttelevat olevansa lapsistaan huolehtivia vanhempia (Kuronen 1989, 92; ks. myös Forsberg 1994a, 110-111).

Poikkeaminen hyvän ja vastuullisen äidin normista merkitsee äidin kannalta joutumista kovan kontrollin alaiseksi (Forsberg 1994a, 112). Lapsen etu ja hyvinvointi ovat ensisijaisia asioita (Lallukka 1993, 29-30; Kuronen 1993 103). Äidin pitää olla riittävän hyvä äiti täyttääkseen yhteiskunnan asiantuntijoiden normit. Hänen tulee olla riittävän kelvollinen ja vastuullinen äiti välttääkseen lastensa huostaanoton (vrt. Granfelt 1998). Kuitenkin sekä sosiaalitoimistoissa että neuvoloissa työntekijät kiinnittävät huomiota äidin oman ajan ja virkistämisen tarpeellisuuteen (Forsberg 1994a, 112 ja 1998, 211-212; Kuronen 1995, 123). Forsberg näkee sosiaalityöntekijöiden kannustavan äitejä työelämään itsenäistääkseen äitejä ja samalla rajoittaakseen heidän liialliseksi mieltämäänsä perhevastuuta. Äitien jaksaminen nähdään tärkeänä sekä heidän itsensä että lasten kannalta (Forsberg 1994a, 113). Kuronen (1993, 90) mukaan äitien oma aika on tärkeää, jotta isä saisi aikaa lapsen kanssa olemiseen. Näin neuvolat kannustamalla äitejä ottamaan itselleen omaa aikaa haluavat samalla tukea äidin kautta lapsen ja isän suhteen kehittymistä.

Asiantuntijakäytännöissä täysi-ikäisyys merkitsee autonomisuutta ja velvollisuutta hoitaa omia asioitaan itsenäisesti. Täysi-ikäisen lapsen vanhemmalla on oikeus yksilölliseen, omaan elämään. Vanhempien ei enää ole suotavaa tehdä asioita aikuisen lapsensa puolesta. Aikuisten ja iäkkäiden vanhempien perheriippuvuutta pyritään jopa katkaisemaan. Usein kyseessä on aikuisen pojan ja äidin suhde, joka mielletään negatiiviseksi riippuvuussuhteeksi (Forsberg 1994a, 106-109, 113). Neuvoloissa isovanhemmat nähdään myönteisenä voimavarana. Siellä elää vahvana ydinperhenormi. Aikuisten lasten ja heidän vanhempiansa suhdetta ei nähdä ensisijaisena perhesuhteena. Isovanhempien ei ole suotavaa puuttua liikaa perheiden asioihin (Kuronen 1993, 73-74).

Asiantuntijakäytännöissä toimintaa ohjaa sukupuolieroihin perustuva käsitys äidistä ensisijaisena ja vastuullisena vanhempana. Äitien oletetaan huolehtivan neuvolapalveluiden käytöstä ja yhteistyöstä kasvatusasiantuntijoiden kanssa. Neuvoloissa äitiys on keskeisenä teemana läsnä keskusteltaessa raskaudesta, synnytyksestä ja lasten hoidosta. Naisen omasta elämäntilanteesta ja henkilökohtaisista kokemuksista sen sijaan keskustellaan melko vähän (Kuronen 1993, 77, 88, 103). Forsbergin tutkimuksissa (1994a, 114; 1994b, 173-178; 1995, 132-149) sosiaalitoimistoista sukupuoli määrittyy tärkeäksi perhevelvollisuuksien jakajaksi. Naisiasiakkaiden, äitien kanssa puhutaan konkreettisista arjen sujumiseen liittyvistä töistä. Äitien arkinen huolenpityö ja vastuu lapsistaan oletetaan itsestään selvyytensä. Sosiaalitoimistoissa ja neuvoloissa isää kannustetaan ja aktivoidaan perhevelvollisuuksiinsa, erityisesti yhteyden pitoon lapsiinsa. Suhde lapseen ja vanhemmuuden merkitys isälle itselleen nähdään tärkeämpänä kuin tasavertaisempi työnjako äidin kanssa. Neuvolakäytännöissä isyys näyttäytyy toissijaisena vanhemmuutena äitiin verrattuna. Isiltä ei edellytetä yhtä aktiivista vanhemmuuteen sitoutumista kuin äideiltä (Kuronen 1993, 103-104). Heidän odotetaan osallistuvan vanhemmuuteen tukemalla ja auttamalla äitejä. Isien toivotaan olevan kiinnostuneita lapsistaan ja olevan läsnä lastensa elämässä. Äitien kautta yritetään vaikuttaa aktiivisempaan isän rooliin (Kuronen 1995, 128-131). Asiantuntijakäytännöissä vanhemmuus nähdään sukupuolittuneena. Vaikka jaettua vanhemmuutta korostetaan, nähdään neuvoloissa isän ja äidin roolit erilaisina, toisiaan täydentävinä (Kuronen 1989, 89).

### **4.3 Muuttuva vanhemmuus**

#### **4.3.1. Äitiys ristiriitaisena kokemuksena**

Äitiyttä on ryhdytty tarkastelemaan ja ymmärtämään uudella tavalla. Naisen asema ei enää määrity pelkästään perheen kautta. Äidit eivät ole enää vain äitejä (Vuori 1999, 179-181). Äideillä on ja saa olla omia, lapsistaan riippumattomia tarpeita, kuten työuran luominen tai kodin ulkopuolisia harrastuksia ja ystäviä. Se, että naisella on muitakin tarpeita, tuo äitinä olemiseen ambivalenssia. Tämä usein liittyy siihen, että äiti kokee, ettei hän pysty vastaamaan muiden ihmisten odotuksiin. Äidin riittävyden ja riittämättömyyden tunteisiin vaikuttaa se, miten nainen luottaa itseensä äitinä. Naisen lapsuuden aikaisella myönteisellä suhteella omaan äitiinsä on todettu olevan yhteys äitiyden kokemiseen myönteisenä (Harmainen ym. 1984,

147). Nätkinin (1993, 165-171) mukaan nuoremmat naiset, jotka ovat tulleet äideiksi 1970-1980-luvuilla, erittelevät jo äitiyteen liittyviä negatiivisiakin kokemuksia ja omaa epävarmuuttaan.

Tuula Gordon (1990 ja 1991, 140-145) on tutkinut äitiyteen liittyviä ristiriitoja. Tutkimuksessa feministiäidit kokivat ristiriitoja oman äitiyskokemuksensa ja äitiyden yhteiskunnallisen aseman suhteen. He kokivat jatkuvan kotona olemisensa lasten kanssa negatiivisena, koska kotona oloon liittyi yksinäisyyttä ja aikaansaamattomuutta. Työssäkäynnin ja äitiyden suhde oli monimutkainen. Äidin kannalta elämää ja aikaa oli vaikea jakaa tiukasti yhteiskunnassa vallitseviin erillisiin osa-alueisiin, kuten työelämässä usein edellytetään. Vaikka monille naisille työ merkitsi taloudellista itseluottamusta, statusta ja mahdollisuutta itsensä kehittämiseen, he eivät välttämättä halunneet luoda uraa. Gordonin mukaan suomalaiset naiset pitivät työssä oloaan itsestään selvänä ja arvostivat laadukasta päivähoitojärjestelmää.

Gordonin feministiäitejä koskevassa tutkimuksessa pääosan kotitöistä tekivät naiset. Kotitöihin liittyvät ongelmat tulivat oman ajan tarpeesta. Lähes puolet isistä auttoi, mutta ei jakanut vastuuta naisen kanssa. Äitien kasvatusvastuu ymmärrettiin naisia syyllistävänä. Pääosin äidit kuitenkin puhuivat vastuustaan myönteisesti. Äitiyskokemusten ambivalenssius ja syyllisyyden tunteet liittyivät tasapainoiluun kodin ja työn välillä. Strandellin (1984, 265-266) mukaan nuoremmat naiset eivät ole voineet käyttää omia äitejään tai äitinsä sukupolven edustajia samastumiskohteenaan, koska heidän elämänehtonsa ovat muuttuneet niin paljon. Tämä voi aiheuttaa epävarmuuden tunteita nuorille äideille, koska he eivät pysty vastaamaan kaikkiin vaatimuksiin. Esimerkiksi heidän aiemmin kotona työskennelleet äitinsä ovat voineet eri tavalla huolehtia kodin puhtaana pidosta, vaatehuollosta tai ruuanlaitosta. Nuoren työssä käyvän äidin voi olla vaikea sovittaa itseään ”aina kotona leivottua tuoretta pullaa” -normiin. Strandellin kolmea naissukupolvea koskevassa tutkimuksessa koulutusta saaneet naiset kokivat ristiriitaisuutta omien ja perheen tarpeiden välillä. Työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen on tuottanut eniten hankaluuksia pikkulapsivaiheessa (Korhonen 1994, 166). Työn myönteiset vaikutukset perhe-elämään voivat kuitenkin olla suuremmat kuin kielteiset (Haavio-Mannila 1984b, 184-202). Työ ja perhe voidaan kokea toisilleen voimavaroja ja tukea antavina.



### 4.3.2. Isän asema murroksessa ja uusi isyys

Naisten työssä käynnin lisääntymisen ja heidän koulutustasonsa kohoamisen myötä siirtyminen vaativampiin työtehtäviin on lisännyt heidän tasa-arvotietoisuuttaan. Samalla se on luonut paineita tarkistaa perheiden sisällä työnjakoa. Miesten ja isien osalta se on merkinnyt sitä, että heidän on täytynyt lisätä osuuttaan kotitöissä ja lasten hoidossa. Tämän tutkimuksen teon aikana esimerkiksi kerran, kun lueskelin äitien haastatteluita, kävi mieheni toteamassa: ”Kyllä se on maailma muuttunut. Lapsetkin kyselee: Isi onkos ruoka jo kohta?”.

Huttusen (1994, 50-53) mukaan perinteinen isän rooli oli vallitsevana sodan käyneiden miesten keskuudessa, 1950- ja 1960-luvulla ja on vielä nytkin. Perinteinen isyys merkitsee ennen muuta vastuuta perheen aineellisista tarpeista ja ulkoisesta hyvinvoinnista. 1970-luvulta lähtien alkoivat käsitykset isän roolista muuttua ja isyyttä koskeva tutkimus laajentua. Isästä ryhdyttiin puhumaan aktiivisena vanhempana ja voimavarana. Kritiikkiä on esitetty isän jäämisestä toissijaiseksi vanhemmaksi.

Uusi tutkimus on nostanut esiin näkemyksen, että isä pystyy luomaan yhtä läheisen ja lämpimän suhteen lapseensa kuin äitikin. Varhaisen kiintymyssuhteen kehittymisen kannalta ja uuden isyyden edellytyksenä nähdään isän läsnäolo ja täysi osallistuminen hoitoon jo lapsen syntymästä lähtien. Vanhemmuuden jakaminen nähdään tärkeänä tasa-arvoisen parisuhteen kannalta. Erityisesti korostetaan isyyteen sitoutumista. Tässä uudessa hoivaavassa, generatiivisessa isyydessä, korostetaan isyyden merkitystä miehelle itselleen (Huttunen 1998, 44-58). Isäksi tuleminen ja isänä oleminen voi muodostua miehelle keskeiseksi mieheyden kokemukseksi (Tigerstedt 1994, 78).

Kasvatusasiantuntijat pyrkivät rohkaisemaan miehiä isyyteen. Asiantuntijakäytännöissä ei isää kovin paljoa konkreettisesti näy. Siellä se on enemmän aktivointia kuin aktiivisuutta (esim. Forsberg 1994, 113-114, Kuronen 1989; 1995, 128-131). Miehen mukana olo synnytyksessä on nykyään jo normaali käytäntö. Isät myös leikkivät ja osallistuvat lastensa harrastuksiin tänä päivänä. Äitien ajankäytön lasten kanssa koostuessa pääosin hoitorutiineista, isien ja lasten yhdessä olemiseen liittyy enemmän välittömiä tunnekokemuksia. Isät kokevat myönteisempänä leikkimisen ja sen kaltaisen puuhailun verrattuna lastenhoitotehtäviin (Huttunen 1990, 62). Näin isän rooli ja yhteinen tekeminen lapsen kanssa on äitiin verrattuna erilaista. Isät ovat käyttäneet vähän oikeuttaan pitää vanhempainlomaa tai hoitovapaata

(Huttunen 1998, 47-49). Vaikka isien osallistuminen lastensa hoitoon on aikaisempaa suurempaa, on heidän sitoutumisensa vastuulliseen vanhemmuuteen äitiin verrattuna huomattavasti pienempää (Huttunen 1994, 56-57). Tätä on selitetty sillä, että miesten osallisuuteen ja mukanaoloon vaikuttaa äitien valmius jakaa omaan ensisijaisen vanhemman asemaansa liittyvää valtaa ja vastuuta (Korhonen 1999, 226).

Korhosen (1999, 209-232) mukaan 1970-luvulla ja 1980-luvun alussa isäksi tulleet miehet eivät ole voineet toimia oman isänsä traditionaalisen mallin mukaan. Monet isät joutuvat aloittamaan isyytensä ilman edellisen sukupolven jatkuvuutta ja mallia, koska heidän omien isiensä mallit eivät sellaisenaan enää toimi (Tigerstedt 1994, 81). Nykyään isyyteen liittyy aiempaa enemmän läsnäoloa ja huolenpitoa. Aiempaa tasaisemmalla lasten- ja kodinhoitovelvollisuuksien jakamisella voidaan murtaa sukupuolten valtasuhteita perheissä ja muuttaa sukupuolijärjestelmää.

#### **4.4. KEHITYSSUUNTANA YKSILÖLLISTYMINEN**

Yksilöllistyminen on kehityssuunta, joka vaikuttaa ihmisten lisääntyneeseen riippumattomuuteen elämäntavoissaan ja elämänculussaan. Individualistisen perhekäsityksen mukaisesti ihmisillä on oikeus itsenäisiin ratkaisuihin. Tolkki-Nikkonen (1990, 27) luonnehtii 1980-lukua suuntautumisella individualismiin ja uudenlaisten pysyvien suhteiden etsintään.

Tämän päivän ihmisillä on enemmän valinnan mahdollisuuksia suunnitella omaa elämäänsä kuin muutamia vuosikymmeniä aiemmin. Tähän on vaikuttanut elintason kohoamisen ohella koulutustason lisääntyminen. Tekninen kehitys on tuonut koteihin erilaisia työtä helpottavia välineitä ja laitteita. Yhteiskunnan palvelujärjestelmät ovat kehittyneet ja erilaiset etuudet vähentäneet ihmisten keskinäistä riippuvuutta toisistaan. Äideille ovat olleet tärkeitä esimerkiksi äitiysloma- ja äitiyspäivärahaetuudet samoin kuin työttömyysturvan ja julkisen päivähoitojärjestelmän kehittyminen. Äitien koulutustaso on kohonnut ja heidän kodin ulkopuolinen työssä käyntinsä lisääntynyt. Parantuneet ehkäisymenetelmät ovat tuoneet naisille enemmän valinnan mahdollisuuksia sen suhteen haluaako hän lapsia, koska ja kuinka monta. Lisäksi hänellä on vaihtoehtoja mahdollisen parisuhteensa järjestämisessä. Entistä enemmän ihmiset pohtivat, kenen kanssa ja missä vaiheessa perhe kannattaa perustaa tai kannattaako liittoa jatkaa. Perheen perustamisesta samoin kuin äitiydestä on tullut yksilöllinen valinta.

Äitiys valintana voidaan asettaa kyseenalaiseksi, koska naisten tavallisesti oletetaan haluavan ja tekevän lapsia (Steedman 1986, 83-84). Asenteiden liberalisoituessa ihmiset eivät välttämättä muuta omaa käyttäytymistään. Vain hyvin harva nainen valitsee vapaaehtoisen lapsettomuuden ja suurin osa ihmisistä edelleen arvostaa perinteistä ydinperhettä ja elinikäistä liittoa (Jallinoja 1994, 8-12). Naisten osalta todelliset valinnan mahdollisuudet voidaan kyseenalaistaa. Heteroseksuaalinen parisuhde on normi. Vaikka perheet ovat erilaistuneet, pyritään homoseksuaalit rajaamaan perhejärjestelyjen ulkopuolelle (Kaskisaari 1997, 234-249).

Oman identiteetin etsinnästä muodostuu tämän päivän ihmiselle keskeinen tarve. Oma minä voidaan kokea ongelmallisena ja identiteetin etsintä muodostuu keskeiseksi (Antikainen 1998, 195-197). Ihmisen liikkeessa ja kuulussa elämänsä aikana erilaisiin ryhmiin, voi identiteetin etsinnästä kehkeytyä koko elämän aikainen prosessi. Identiteetit eivät ole enää välttämättä pysyviä (Hoikkala 1998, 155).

Monista asioista, kuten koulutuksesta on tullut itsestään selvyys. Suuntautuminen ihmissuhteisiin on tärkeää tämän päivän ihmisille. Harrastuksista on tullut keskeinen elämän sisällön antaja. Vanhemmuuteen liittyy tänä päivänä lasten vapaa-ajan valvominen ja lasten harrastustoimintaan ohjaaminen ja siinä mukana oleminen (Korhonen 1994, 162-163).

Tärkeiksi ovat nousseet itsensä toteuttaminen ja elämysten saaminen. Keskeiseen asemaan omien unelmien ja itsensä toteuttamisen myötä nousevat kulutuskeskeisyys ja erilaiset elämäntyyli (Korhonen 1994, 33). Kulutuskeskeiseen, kaupunkimaiseen elämäntapaan liittyy uusi ilmiö: shoppailu. Kariston (1998, 191) mukaan shoppailuun liittyy impulsiivinen, huoleton kuljeskelu tavaramaailmassa. Se on mielihyvähakuista toimintaa, johon ei välttämättä liity ostamista.

Yksilöllisyys nähdään riippumattomuutena. Yksilöllisyys voidaan nähdä myös piittaamattomuutena tai itsekkyyden lisääntymisenä. Se voidaan nähdä ongelmallisena yhteisöjen kannalta, jos sen nähdään uhkaavan huolenpitoa muista ihmisistä (Korhonen 1999, 30). Se voidaan käsittää uhkana yhteiskunnan moraalisen järjestyksen kannalta (Hoikkala 1998, 159). Isän ja äidin vanhemmuus vastuineen ja tehtävineen ovat edelleen olemassa subjektien yksilöllistymisestä huolimatta. Traditio, perhe, suku tai työ eivät kiinnitä enää ihmistä samaan paikkaan kuten ennen (Roos 1998, 10). Hyvinvointivaltion mahdollisuudet

ovat tehneet ihmisen entistä enemmän riippuvaiseksi itsestään. Näin ihmisen ja yhteisön sidos on heikentynyt. Sukupuolten ja sukupolvien siteet ovat muuttuneet vähemmän sitoviksi. Mikä on menneisyyden suhde nykypäivään? Onko sukupolvittaisia traditioita enää olemassa? Näkyykö tässä ajassa sukupolvittaisia jatkuvuuksia?

## **5. SUKUPOLVIEN KOKEMUKSET JA VUOROVAIKUTUS**

Sukupolven käsitettä voidaan lähestyä sekä yksilötasolta että laajemmalta yhteisön ja yhteiskunnan tasolta. Laajinta tasoa edustaa ”ikä sukupolvi” tai ”kohorttisukupolvi”, johon kuuluvat kaikki samoihin aikoihin syntyneet ja samat historialliset tapahtumat tietyssä iässä kokeneet (Suutama 1986, 1-2; ks myös Mannheim 1959, 297-298). ”Perhesukupolvi” liittyy perheiden sisäiseen rakenteeseen (Suutama 1986, 1). Tällöin sukupolven käsitteellä tarkoitetaan tiettyä asemaa ”perheen jonossa”: isovanhempia, vanhempia ja lapsia (Hirsjärvi ym. 1998, 22). Kohorttisukupolvilla on vaikutusta perhesukupolviin. Yksilötasoa edustaa ”kehitysvaihesukupolven” käsite, jolla viitataan jokaisen ihmisen elämään kuuluviin vaiheisiin: lapsuuteen, nuoruuteen, aikuisuuteen ja vanhuuteen (Suutama 1986, 2).

Roos on tutkinut suomalaisten elämäkertoja ja jakanut kirjoittajat neljään sukupolveen. Roosin (1987, 48-69) tutkimuksessa sukupolvi liittyy elämänvaiheeseen ja sukupolvia yhdistävät määrättyjen elämänvaiheiden kokemukset, kuten sota-aika. Hän on jakanut tutkimuksessaan sukupolvet seuraavasti: sotien ja pulan sukupolvi, sodanjälkeisen jälleenrakennuksen ja nousun sukupolvi, suuren murroksen sukupolvi ja lähiöiden sukupolvi. Sukupolvia toisistaan erottelevat kokemukset liittyvät suomalaisen yhteiskunnan kokemukseen ja historiaan.

### **5.1. Sukupolvien kokemukset ja elämänhallinta**

Roosin (1987) mukaan ”sota-ajan sukupolven”, joka on syntynyt 1910-1920-luvuilla, elämässä ovat keskeisiä kokemuksia olleet sota-ajan epävarmuus, köyhyys, sairaudet ja jatkuva työnteko. ”Sodanjälkeisen jälleenrakennuksen ja nousun sukupolven”, joka on syntynyt 1925-1935 välisenä aikana, elämään on keskeisesti liittynyt kokemusten kahtiajakoisuus. Nuoruudessaan he ovat kokeneet hätää ja puutetta. Myöhemmin he ovat kokeneet alkaneen rakentamisen ja vaurastumisen ajan. Työnteko on ollut tärkeässä asemassa

heidän elämässään. ”Suuren murroksen sukupolvi”, joka on syntynyt sodan aikana tai sen jälkeen, on kokenut 1960-luvun murroksen. Tähän sukupolveen kuuluvien yhteisiä kokemuksia ovat olleet maaltamuutto, koulutusajan pidentyminen ja lasten päivähoito-ongelmat. 1950-luvulla syntyneiden, ”lähiöiden sukupolven”, elämä on ollut taloudellisesti ja sosiaalisesti turvatumpaa. Roosin mukaan keskeisiä muutoksia suomalaisten elämässä ja sukupolvien kokemuksissa ovat olleet sosiaalisen ja taloudellisen turvallisuuden muutos, työhön ja koulutukseen liittyvät muutokset, ihmissuhteiden merkityksen kasvu ja elämän tyhjeneminen tapahtumista, jolla tarkoitetaan elämän muutosten muuttumista vähemmän dramaattisiksi.

Suomessa on tutkittu koulutuskokemuksiltaan eroavia sukupolvia (Antikainen 1998, 194-197). ”Sodan ja niukan koulutuksen sukupolvea” määrittivät niukat koulutusmahdollisuudet. Sukupolven elämässä on keskeistä ollut kova työnteko ja kamppailu perheen elatuksen saamiseksi. Koulutus on ollut heille ihanne. Seuraavan sukupolven, vuosina 1936-1955 syntyneiden, ”rakennemuutoksen ja kasvavien koulutusmahdollisuuksien sukupolven,” elämässä työ on ollut keskeisessä asemassa koulutukseen yhdistyneenä. Koulutus on toiminut välineenä ammattiuran saavuttamiseksi. Nuorin sukupolvi, 1956 ja sen jälkeen syntyneet, kuuluvat ”hyvinvoinnin ja monien koulutusvalintojen sukupolveen”. Heille monet asiat ovat olleet itsestään selvyyksiä. Tyypillisiksi asioiksi heidän elämässään nousivat koulutus ja harrastaminen. Oman minän etsiminen ja ongelmallisuus liittyi keskeisesti tämän sukupolven elämään. Tutkimuksessa tuli esille, että kunkin sukupolven edustajilla oli yllättävän paljon yhteisiä asioita ja kokemuksia.

Roosin (1987, 64-70) mukaan elämäkerroista nousee neljä keskeistä subjektiviteetin ulottuvuutta. Ne ovat elämänhallinta, perustavat elämäkokemukset, julkisen ja yksityisen erottelu ja keskeinen elämäalue. Tämän tutkimuksen kannalta keskeisenä asiana keskityn elämänhallinnan käsitteeseen. Roos on jakanut elämänhallinnan sisäiseen ja ulkoiseen elämänhallintaan. Ulkoisella elämänhallinnalla tarkoitetaan sitä, että ihminen on pystynyt ohjaamaan elämäänsä sukupuolen, sukupolven, koulutuksen ja ammatin suomilla mahdollisuuksilla. Siinä on kysymys aineellisesta ja henkisestä turvallisuudesta. Sisäisellä elämänhallinnalla tarkoitetaan joustavaa, lapsuudesta peräisin olevaa tai myöhemmin opittua sopeutumiskykyä. Elämänhallinta on noussut Roosin tutkimuksissa keskeisimmäksi tavoiteltavaksi asiaksi ihmisten elämässä. Roosin (1987, 242) näkemyksenä on, että elämän ulkoisen hallinnan lisääntyminen on jättänyt sisäisen hallinnan vähemmälle ja että se näkyy

elämäntarinoiden ja itse eletyn elämän syvänä laadullisena muutoksena. Näen tämän kiinnostavana teesinä oman tutkimusaineistoni kannalta. Hän näkee elämäkerta-aineistonsa valossa sisäisen hallinnan saavuttamisen vaikeutuneen. Roos uskoo sisäisen elämäntarinnan kasvavan niukoissa ja vaikeissa elämän olosuhteissa. Vaikeilla elämäntarinoilla olisi siten merkitystä sisäisen elämäntarinnan kehittymisen kannalta. Myöhemmin Roos (1998, 24) painottaa, että hyvässä elämässä korostuu sisäinen elämäntarinta, jota ei ”huonossa elämässä” ole.

Erik Allardt on jakanut ihmisen hyvinvoinnin ulottuvuudet elintasoon (Having), yhteisyyssuhteisiin (Loving) ja ihmisenä olemiseen (Being). Hän korostaa erityisesti hyvinvoinnin subjektiivisia ulottuvuuksia, ihmisen subjektiivista hyvinvointia (Allardt 1998, 38-46). Sillä hän tarkoittaa ihmisten omaa käsitystä, tyytyväisyyttä tai tyytymättömyyttä eri ulottuvuuksiin kuuluviin asioihin. Tämä ihmisen subjektiivinen hyvinvointi liittyy ihmisen sisäiseen elämäntarintaan (vrt. Roos). Oikeastaan silloin aineellinen niukkuus huonona elämäntarintana (huono, puutteellinen hyvinvointi) tulisi kysymykseen vain, jos ihminen olisi tyytymätön tilanteeseensa. Käytännössä subjektiiviset asiat ovat vaikeasti mitattavia. Roosin käsitys hyvästä elämäntarinnasta korostaa omia suhtautumistapoja, esimerkiksi sitä, että aineellisesta puutteesta huolimatta voi pääpiirteissään olla tyytyväinen elämäänsä ja hallita sitä.

Elämäntarinnan kehittymistä voidaan tarkastella prosessuaalisena. Raskaiden elämäntarintakokemusten työstämiseen liittyvä aikaulottuvuus voi toisinaan olla melko pitkä. Onnistuneen elämäntarinnan saavuttamiseksi saatetaan tarvita useita vaiheita. Useissa elämäntarintatilanteissa esiintyy arvioinnin, toiminnan ja uudelleen arvioinnin sarjoja, kunnes hankalasta tilanteesta on selvitty. Elämäntarintaprosessia voivat helpottaa persoonallisuuden kypsyminen ja kokemukset. Ihmisillä voi olla iästään ja persoonallisuudestaan riippuen erilaisia voimavaroja tai strategioita elämänsä hallitsemiseksi. Naisten paljon käyttämiä keinoja ovat olleet läheisyys, ystävyys ja emotionaalinen tuki (Ruth 1998, 318-326). Hyvä elämäntarinta voi Roosin mukaan liittyä lapsuudesta peräisin oleviin suhtautumistapoihin tai myöhemmin tulla kokemusten kautta opittuina suhtautumistapoina. Varmasti jotkut ihmiset ovat perusluonteeltaan aina tyytymättömiä ja suhtautuvat asioihin negatiivisesti. Silloin, kun ihmisellä on sellaisia elämäntarintakokemuksia, jotka kasvattavat häntä ihmisenä, voi hän myöhemmin kokemustensa myötä muovata omia suhtautumistapojaan

myönteisemmiksi. Ikä voisi toimia silloin tyytyväisyyden selittäjänä: iän ja elämäkokemusten myötä elämänhallinta kasvaisi.

Äitiyden ehdoissa on tapahtunut sukupolvittaisia muutoksia vuosisadan aikana (Nätkin 1993, 166-167). Ensinnäkin muuttunut on se, missä määrin naiset itse voivat päättää lasten hankkimisesta ja lukumäärästä. Tähän on vaikuttanut ehkäisyteknologian kehittyminen. Toinen muuttunut asia on naisen suhde kodin ulkopuoliseen työhön. Äidin ja naisen paikka ei enää välttämättä ole kodissa. Nykyään on hyväksyttyä ja normaalia, että äiti käy kodin ulkopuolella työssä. Tätä on helpottanut julkisten päivähoitojärjestelmien kehittyminen. Tärkeää on myös se, miten eri asioista on voinut eri aikoina puhua.

Tiettyyn aikaan liittyvät yhteiset kokemukset yhdistävät toisia sukupolvia. Toisaalta nämä samat kokemukset, kuten kokemus sota-ajasta, luovat eroa niihin sukupolviin nähden, joiden elämään nämä kokemukset ole yhtä keskeisesti kuuluneet. Sukupolvieroksi voidaan nimittää keskeisiä kokemuksia, jotka erottelevat eri sukupolvia toisistaan.

## **5.2. Sukupolvien suhteet ja vuorovaikutus**

Sukupolvien suhteet ovat muuttumassa ainakin aikuissukupolvien osalta (Alanen 1990, 3, Lallukan 1993,11 mukaan). Alasen (1994, 25-26) mukaan arjen sujuminen ja sosiaalisten ja psyykkisten suhteiden ylläpitäminen liittyy vahvasti sukupuoliryhmien välisiin suhteisiin, jotka ovat muun muassa naisten ansiotyön vuoksi muuttumassa. Muutos on nähtävissä eri sukupolvien keskinäisten huolenpitovelvoitteiden suppenemisena, konkreettisena esimerkkinä on elatusvelvoitteiden väheneminen lasten osalta omia vanhempiaan kohtaan. Julkisten tulonsiirtojen ja palvelujen lisääntyminen ovat vähentäneet sukupolvien välistä riippuvuutta. Itsestään selvänä sen sijaan pidetään vanhempien elatusvastuuta omista alaikäisistä lapsistaan. Huolenpitovelvoitteiden vähenemisestä huolimatta lapset kuitenkin auttavat omia iäkkäitä vanhempiaan (Hurme 1988, 123). Huolimatta aikuissukupolvien välisen riippuvuuden vähenemisestä, maantieteellisestä etäisyydestä tai sosiaalistaloudellisista eroista, ovat vanhempi-lapsi-suhteet säilyneet pysyvinä ja merkitykseltään positiivisina (Suutama 1986, 4-5). Lasten ja heidän vanhempiensa välisen suhteen läheisyys vaikuttaa keskeisesti isovanhempien ja lastenlasten suhteeseen (mt. 1986, 7; Hirsjärvi 1988, 23). Sukupolvien välinen vuorovaikutus on kokonaisuudessaan melko vilkasta, erityisesti nuorten

perheenperustamisvaiheessa (Harmainen 1984, 9-10, 143). Naisten on todettu pitävän miehiä enemmän yhteyttä omiin vanhempiinsa (Hurme 1988, 123; Hirsjärvi ym. 1998, 23-24; Suutama 1986,6). Vahva side äitiin tai muuhun naispuoliseen kasvattajaan näkyy naisten kirjoittamissa elämäkertoissa (Ahola 1993, 104). Näin äidin ja tyttären suhde on kulttuurisesti erityisen merkittävä.

Elinikä on pidentynyt ja 1990-luvulla keskustellaan tulevaisuudessa lisääntyvistä eläkemenoista ja vanhusväestöstä yhteiskunnalle aiheutuvista kustannuksista. Toisaalta eliniän piteneminen on merkinnyt sitä, että lapsilla, vanhemmilla ja isovanhemmilla on aikaisempaa enemmän yhteisiä kokemuksia ja jaettuja elinvuosia. Vanhempien ja muualla asuvien lasten yhteydenpito on lisääntynyt 1990-luvulla (Karisto ym. 1998, 204). Suutaman (1986, 43-49) mukaan sukupolvien välistä vuorovaikutusta on edistänyt isovanhempien eliniän pidentyminen, heidän terveydentilansa paraneminen ja koulutustasonsa kohoaminen. Liikenneyhteyksien parannuttua eivät fyysiset välimatkat välttämättä etäännyttä sukupolvia toisistaan, vaan siteet säilyvät. Eri sukupolvien jäsenet haluavat asua lähellä toisiaan, vaikka eivät enää haluaisi asua yhdessä (Suutama 1986, 5). Kuitenkin lähellä asumisella voi olla merkitystä keskinäisen tuen ja avun kannalta. Hurmeen (1988, 27,122) sukupolvien välistä vuorovaikutusta koskevassa tutkimuksessa etäisyyden piteneminen vaikutti heikentävästi tyttären äidiltään saamaan raskauden aikaiseen tuen määrään. Nykyään yhä useammat isovanhemmista asuvat kaupungeissa ja taajamissa. Perheissä harvemmin enää asuu useamman kuin kahden sukupolven edustajia (Kolu 1994, 32; Hurme 1988, 36). Individualisaatiokehityksen tuloksena tyttäret ovat irrottautuneet äideistään ja ovat heistä vähemmän riippuvaisia kuin omasta puoliosastaan (Hurme 1988, 122).

Velvollisuuden tunteesta sukulaisten välillä ei välttämättä seuraa tukea ja auttamista. Sukulaisten suhteet voivat katketa kokonaan ja sukupolvien välillä voi olla ristiriitoja. Pohjoismaissa sukupolvien välinen side on etäisempi ja sukupolvet ovat yksilöityneemmät kuin Keski- ja Etelä-Euroopassa. Äidin ja tyttären suhde on kulttuurisesti tärkeä. Siihen sisältyy riippuvuutta, läheisyyttä ja irtautumista. Tilapäisissä lastenhoitotarpeissa käännytään usein isovanhempien puoleen ja samalla isoäidin hoivarooli voi mahdollistaa hänelle pääsyn tyttärensä elämään (Julkunen 1995, 102-104). Isovanhempien kasvatuskäsitykset voivat kuitenkin poiketa huomattavasti vanhempien käsityksistä ja aiheuttaa ristiriitoja (Hirsjärvi 1998, 26-27). Vanhemmat itse voivat muuttua kokonaan toisenlaisiksi vanhetessaan ja suhde heihin voi muuttua (Roos ja Rotkirch 1997, 16).



Nykyisen kasvatussosiologisen käsityksen mukaan sosialisatio ymmärretään sukupolvien välisenä vuorovaikutusprosessina. Aikaisemman käsityksen mukaan kasvatusta oli yksisuuntaista, aikuiselta lapselle suuntautuvaa vaikuttamista. Nykyisen näkemyksen mukaan kasvatuksessa sekä vanhemmat kasvattavat lasta että lapsi kasvattaa vanhempiaan. Sukupolvien nähdään aktiivisesti vaikuttavan toisiinsa. Vanhempien ensisijainen kasvatustavastuu korostuu, mutta heidän ohellaan kasvattajina toimivat erilaisten kasvatustutustuutioiden edustajat. Uuden näkemyksen mukaan oheiskasvattajina toimivat myös nuorten vertaisryhmät ja joukkoviestintä. Kasvatusta ja oppiminen nähdään laaja-alaisena, elinikäisenä prosessina, osana koko sosiaalista todellisuutta ( Antikainen 1998, 14-15; Hirsjärvi ym. 1991, 21-22 ; Takala 1995, 11-12). Sosialisatiion avulla voidaan taata yhteiskunnan vakaus, koska siinä seuraavan sukupolven edustaja sopeutetaan yhteiskuntaan ja kulttuuriin (Jallinoja 1984, 88; Takala 1974, 17).

Roosin (1997,10) mukaan vanhemmillä on ratkaiseva merkitys lapsen taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman periytyemisessä. Perheen tulotasolla, vanhempien koulutustasolla, asunto-oloilla ja terveydentilalla on vaikutusta vanhempien edellytyksiin toimia kasvattajina (Harmainen ym. 1984, 3-4). Lapsuudenkodin kasvatustilapiirillä samoin kuin vanhempien kasvatuskäsityksillä on todettu olevan vaikutusta vanhempien omaksumiin kasvatustavasteesiin ja käyttäytymiseen. Vanhempien omaksumat vuorovaikutustallit siirtyvät usein sukupolvelta toiselle (Harmainen 1984, 99-100; ).

Merja Korhonen (1994) on tutkinut kasvatustavastees jatkuvuutta ja muutosta sukupolvelta toiselle. Hänen tutkimuksessaan (1994, 156) myönteisenä pidettyä äidinmallia seurataan todennäköisemmin kuin neutraalia tai kielteistä. Kuitenkin tietoinen katkos suhteessa äidin kasvatustavastees on vaikea toteuttaa, vaikka omaa käyttäytymistä kontrolloidaan ja hillitään. Vaikkei äidin ja tyttären suhde olisikaan ollut hyvä, vaikuttaa sama sukupuoli samuuden ja jatkuvuuden tunteen syntymiseen. Mannheimin sosialisatioteoriassa (1959, 299 ) kulttuuriperintöä siirtyy sekä automaattisena että tietoisena siirtona. Tiedostamatta, automaattisesti siirtyvät perinteiset elämäntavat, tunteet ja asenteet. Tietoinen oppiminen on sekä laadullisesti että määrällisesti merkitykseltään rajatumpaa. Äidin omalla sosiaalisella asemalla ja koulutuksella on vahvempi yhteys omaan vanhemmuuteen kuin sisäistyneellä lapsuuden kasvatustallilla (Korhonen 1994, 157).

### **5.3. Äitiys sukupolvittaisena jatkuvuutena**

#### **5.3.1. Äitiin samastuminen**

Samastumisella eli identifikaatiolla tarkoitetaan yksilön pyrkimystä olla hänelle tärkeän kohteen kaltainen (Vuorinen 1998, 130). Lapsi valikoi ja muokkaa ne ominaisuudet, jotka hän hyväksyy osaksi omaa minäkokemustaan. Samastumisen prosessi on vaikeasti tavoitettava, koska tarve samastua on tiedostamaton. Syy samastumiseen liittyy ihmisen sisäiseen eheytymispyrkimykseen, jota auttaa samankaltaisuus kohteen kanssa (mt. 132).

Samastumista on selitetty psykoanalyttisilla teorioilla. Sigmund Freudin psykoanalyttinen teoria korostaa varhaisen äiti-lapsi-suhteen merkitystä lapsen myöhemmälle psykologiselle ja emotionaalille kehitykselle (Vuori, 1991, 52). Myöhemmän kehityksen kannalta tärkeänä pidetään ristiriitaisena vaiheena koettua psykoseksuaalisen kehityksen oidipaalista vaihetta. Siinä lapsi rakastuu vastakkaista sukupuolta olevaan vanhempansa. Lapsen koettua itsensä ulkopuoliseksi isän ja äidin suhteessa, hänelle syntyy ristiriitainen, mahdoton tilanne. Tämän lapsi ratkaisee samastumalla kilpailijavanhempansa (Vuorinen 1998, 157-168). Poika samastuu isäänsä ja tekee samalla selkeän eron suhteessa äitiinsä ja muihin ihmisiin. Tyttöjen oidipaalista vaihetta pidetään epätäydellisempänä ja ambivalentimpana, koska tyttö samastuu äitiinsä. Tyttöjen suhde äitiin on toisenlainen kuin poikien, koska samastumiskohde on samanlainen, samaa sukupuolta oleva äiti. Heidän on sekä samastuttava että irrottauduttava äidistään. Omaan äitiin on voitava samastua, jotta voisi tulla naiseksi ja kuitenkin äidistä on irrottauduttava erilliseksi, autonomiseksi ihmiseksi. Myöhemmin tytön on vaihdettava äiti eroottisena kohteena mieheen ja kuitenkin pysyttävä samastuneena äitiin (Honkasalo ym. 1994, 197-198). Irrottautuminen, se että lapsi vähitellen tajuaa äidin itsestään erilliseksi yksilöksi, on kasvamisen kannalta tärkeää.

Huttusen (1990, 15-16) mukaan sukupuoli-identiteetillä tai psykoseksuaalisella identiteetillä tarkoitetaan yksilön sisäistä, pysyvää subjektiivista käsitystä omasta sukupuolestaan. Se liittyy keskeisenä osana ihmisen minäkuvaan ja määrää hänen suuntautumistaan naiseksi tai miehiksi. Yhteenkuuluvuuden perustana on biologisen sukupuolen samankaltaisuus. Sosiaaliseen sukupuoleen liittyy enemmän se, millaisia sukupuolirooleja ihminen on

omaksunut, esimerkiksi nainen äitinä omaksuu äidin rooliin liittyviä asioita. Myös sillä, millaista käyttäytymistä vahvistetaan, on merkitystä.

Määttäsen (1993, 149) mukaan äitiin samastumisella selitetään naiselle ominainen itseys relationaalisena itseytensä, jota ei luonnehdita ensisijaisesti erillisyyden kokemuksella, vaan kokonaisuuteen kuulumisen tunteella, osana kokonaisuutta olemisella. Tytöille kehittyvä relationaalinen itseys merkitsee kykyä olla läheisessä yhteydessä toisiin ihmisiin. Naisen minän välttämätön suhde toisiin ihmisiin on Kososen (1993, 41-43) mukaan näkynyt omaelämäkerrallisissa kirjoituksissa fragmentaarisuutena. Mainitulla kyvyllä voi olla naisille tärkeä merkitys saada emotionaalista tukea toisilta ihmisiltä vaikeassa elämäntilanteessaan (ks. Ruth 1998, 325). Äitiin samastumisella voidaan selittää sekä naisten suuntautumista huolenpitoon toisista ihmisistä että kiinnostuneisuutta ihmissuhteista. Koska tytöt kokevat olevansa samanlaisia kuin äiti, he kehittyvät edelleen niissä asioissa, jotka ovat äidin toiminnassa olleet keskeisiä (Vuori 1991, 54-55). Naisten omaelämäkertoissa toistuu usein jatkuva huolenpito muista ihmisistä ja toisten tarpeista.

Hoivakeskusteluissa esiintyvällä vastuurationaalisella toiminnalla tarkoitetaan sellaista tilannekohtaista toimintaa, jossa ihminen kantaa vastuuta kokonaisuudesta samastuen muiden ihmisten tarpeisiin ja tarvittaessa luopuu omista toiveistaan. Vastuurationaalisessa toiminnassa on kysymys oman toimintansa seurausten ajattelemisesta muiden kuin itsensä kannalta (Haavio-Mannila 1984a, 117; Anttonen 1997, 130-134). Vastuurationaalisuus on tytöille ja naisille tyypillisempää verrattuna poikiin ja miehiin (Lallukka 1993,86 ; Anttonen 1997, 132). Tällaista naisten subjektiivista toimijana ja yhteisön jäsenenä, jossa on kysymys toisten ihmisten tarpeiden huomioon ottamisesta ja kyvystä jakaa tunteita, voidaan nimittää intersubjektiivisuudeksi (Anttonen 1997, 133). Äidin elämä on usein elämistä toisten hyväksi ja toisten kautta. Tämän piirteen negatiivinen puoli on autonomian menetys silloin, kun toisiin ihmisiin liittyminen merkitsee naisen kannalta riippuvuutta muista.

Naisen minän ja toisen välinen raja on heikko, koska naisen minuus on rajoiltaan epämääräinen ja liukuva. Tämä väite perustuu olettamuksiin, ettei äidin ja tyttären irrottautumisesta toisistaan kunnolla tapahtuisi. Toisaalta naiset toimivat enemmän kuin miehet osana yhteisöään, mitä selittää naisen minän yhteisöllisyys. Minä muotoutuu vuorovaikutuksessa ja suhteissa toisiin ihmisiin. Naisten omaelämäkertoista on löytynyt teoriaa tukevia väitteitä, koska naiset usein kertovat kanssaihmisistään ja miehet itsestään.

Toisinaan naiset hahmottavat perustavat elämäkokemuksensa toisen ihmisen kautta. Mullistavia elämäkokemuksia voivat olla muutostilanteet, joissa nainen joutuu luopumaan siitä ”toisesta”, jonka kanssa ja kautta hän on minäänsä rakentanut. (Timonen 1990, 201-205.) Timonen on löytänyt tutkimistaan mansilaisnaisten lauluista jatkuvuuden ideaa, joka esiintyy toiveena, että lapset laulaisivat äitinsä laulua. Tähän ajatukseen sisältyy tietoisuus oman elämän merkityksestä ja arvosta mallina muille.

Naissukupolvien välisiä suhteita omaelämäkerroissa analysoinut Määttänen (1993, 150-152) vertasi tyttärien kuvauksia omasta itsestään siihen, mitkä oman äidin toimet erityisesti olivat jääneet mieleen. Näin hän tavoitti kuvauksissa samankaltaisuuden kokemuksia erityisesti sellaisissa asioissa, jotka olivat kirjoittajalle itselleen olleet merkityksellisiä. Tytär saattoi kuvata äitiään sanoilla, joiden koki kuvaavan jotain omaa piirrettään tai ominaisuuttaan. Yhteisyyden kokemusten kautta rakennettiin itseyyttä. Yhteisyyden kokeminen perheessä voitiin kokea voimavarana. Määttänen tulkitsi samastumiseksi vahvat jatkuvuuden kokemukset oman ja äidin elämän välillä.

Toisinaan voi käydä niin, ettei lapsella ole samastumiskohdetta tai hänen samastumiskohteensa on negatiivinen ( Siltala 1994a, 140-150). Tästä esimerkkinä on pojan samastumiskohteena oleva juoppo isä. Tällöin lapsi voi alkaa hävetä itseään ja olemassaoloaan. Huttusen (1990, 15) mukaan biologisen puolen lisäksi samastuminen edellyttää asianmukaisia malleja. Voi käydä niin, ettei ihminen pysty irrottautumaan sisäisestä äidistään. Joskus hän voi pyrkiä työnteollaan ansaitsemaan hyväksyntää. Hän kokee itsensä rakastetuksi ja arvokkaaksi suoritustensa kautta, kuten Siltalan (1994a) tutkimuksen isä, joka lopulta havaitsi, ettei hänen ”enää tarvitse asettaa saavutuksia ehdoksi sille, että rakastaisi poikiaan”. Aiemmin hän oli kokenut itsensä rakastetuksi työn ja suoritustensa kautta. Ehtona sille, että kykenee rakastamaan muita, on se, että kykenee rakastamaan itseään. Usein on tärkeää, että ihminen kokee saavansa rakkautta ehdoitta, ilman saavutuksia tai suorituksia. Samastumisella ja myönteisillä kokemuksilla voidaan selittää sitä, miksi naiset haluavat saada lapsia. Äidit kasvattavat tyttäriä, joille muodostuu kyky äitiyteen.

Äitiys ei ole jokaiselle naiselle itsestään selvyys. Carolyn Steedman (1986, 83- 96) on pohtinut äitiydestä kieltäytymistä oman työväenluokkaisen lapsuutensa pohjalta. Koska naisten odotetaan haluavan ja tekevän lapsia, ovat he voineet kieltäytyä äitiydestään pysymällä naimattomina. Jotkut naiset ovat kieltäytyneet äitiydestä, vaikka heillä olisi lapsia

käyttäytymällä toisin kuin yleisesti hyväksytyjen normien mukaan hyvän äidin tulisi käyttäytyä. Lasten saaminen merkitsee elämän jatkuvuutta, ja toive saada lapsia siirtyy sukupolvesta toiseen äitien ketjussa. Steedman näkee toiveen saada lapsia syntyvän tunnetasolla omien lapsuuskokemusten pohjalta. Se liittyy naisen tunteeseen siitä, että häntä on lapsena käsitelty, hoidettu ja rakastettu niin riittävästi, että hän myöhemmin tulee kykeneväksi luomaan oman mielikuvituslapsensa. Tämä mielikuvituslapsi on toive lapsesta, jatkuvuudesta ja lisääntymisestä. Tunne omasta itsestä tärkeänä, rakastettuna ihmisenä, joka itsekin voi rakastaa itseään, on pohjana naisen toiveelle saada lapsia. Samalla, kun nainen kieltäytyy lisääntymisestä, hän kieltäytyy Steedmanin (1997) mukaan syyllistymisestä ja ”pahan teosta”. Lapset voivat tuntea syyllisyyttä siitä, että ovat olleet taakkana tai vaivana, eivätkä ole tuoneet onnea vanhemmilleen.

Merja Hurrille (1991, 185-193) lapsettomuus on tietoinen, moraalinen ratkaisu, joka pohjautuu hänen omiin lapsuuskokemuksiinsa alkoholistiäidin lapsena. Hän kertoo, miten oli vaikea vihata sitä, jota rakasti. Pienen lapsen on vaikea olla rakastamatta vanhempansa, vaikkei itse saisikaan rakkautta vanhemmaltaan. Hurri oppi näkemään syyt itsessään. Hän uskoi olevansa itse paha. Hän koki kasvaneensa kykenemättömäksi rakastamaan itseään ja muita ihmisiä. Kieltäytymällä vanhemmuudesta ja jatkuvuudesta hän halusi katkaista ketjun, johon uskoi kuuluvansa, ettei toistaisi sukupolvesta toiseen äitien vihaa ja virheitä.

Riitta Granfelt (1998) on tutkinut asunnottomia, päihdeongelmaisia naisia, joiden luona lapset eivät enää asuneet. Usein äitiyttä pidetään naisen normaaliuden mittana, tehtävänä, jossa ei saisi epäonnistua. Granfeltin tutkimuksessa äitiys näyttäytyi elämänalueena, jolla epäonnistuminen oli traumaattista, koska se uhkasi naisidentiteetin perustoja. Vaikka lapset eivät asuneetkaan äidin luona, saattoi äitiys silti olla osana vahvistamassa äidin identiteettiä. Lapsi saattoi olla läsnä äidin todellisuudessa mielikuvina ja ajatuksina tai valokuvien ja piirustusten myötä, vaikka hän todellisuudessa asui hyvin kaukana (Granfelt 1998, 117-137).

Tommy Hellsten (1991) kirjassaan *Virtahepo olohuoneessa* käsittelee läheisriippuvuutta sairautena, joka liittyy alkoholistien perheenjäsenten persoonallisuuden ja identiteetin kehittymiseen. Hän näkee vanhemmuuden peilinä, johon katsomalla lapsi muodostaa kuvan itsestään. Vuorisen (1998, 130) mukaan peilaaminen on eri prosessi kuin samastuminen, vaikka ne usein tapahtuvat samanaikaisesti ja niiden kohde voi olla sama. Peilaamalla etsitään palautetta omalle minäkokemukselle. Peilaamisella välitetään tietoa toisten ihmisten

suhtautumisesta itseän. Peilaamisesta tulee myöhemmin ”sisäinen peili”. Hellstenin mukaan alkoholistiperheissä vanhemmuus ja peilit usein puuttuvat. Lasten tärkeät perustarpeet, kuten turvallisuuden tai läheisyyden tarpeet on jätetty tyydyttämättä. Toisten tarpeita voi nähdä vain, jos näkee ne itsessään. Usein seurauksena on häpeää ja syyllisyyttä. On vaikea arvostaa muita ihmisiä, ellei voi arvostaa itseään. Oma arvo alenee, jos näkee itsensä syyllisenä ja huonona. Siltalan (1994b, 84-85) mukaan lapsi selittää äidin torjuvuutta omalla riittämättömyydellään. Hän ei halua kokea äitiä pahaksi, vaan näkee itsensä arvottomana. Äiti torjuu ja oma ”sisäinen peili” sanoo: ”Olen arvoton ja paha”.

Omaan äitiin samastuminen tapahtuu tiedostamattomalla tasolla. Lapsen haluamiseen liittyy kokemus omasta itsestä merkityksellisenä ja riittävän arvokkaana, jotta voisi haluta itselleen jatkuvuutta. Äitiydestä kieltäytymiseen liittyy negatiivinen samastumiskohde, joka on viestinyt sitä, että on huono, syyllinen moniin asioihin. Toisaalta se, että itse kokee samastumiskohteensa huonoksi ja siirtää siitä itseensä häpeän ja huonouden tunteita. Nämä asiat liittyvät huonoon itsetuntoon ja identiteetin kokemiseen. Kieltäytyminen on tiedostettua kokemusta omasta itsestä.

Korhosen (1999, 78) mukaan sama sukupuoli luo samuuden ja jatkuvuuden tunteita, vaikka äidin ja tyttären suhde olisi ollut ongelmallinen. Kasvatuskäytännöissä saattoi olla vaikeaa toteuttaa tietoista katkosta suhteessa äidin kasvatustapaan (ks myös Soikkeli 1997, 217). Kuitenkin myönteinen kasvatustapa periytyi useimmin äidiltä tyttärelle.

Objektisuhdeteorialla selitetään minän, mielikuvan itsestä, kehitystä sekä tunnesuhteiden kehitystä toisiin ihmisiin. Koska lapsi on aluksi biologisesti riippuvainen häntä hoitavasta henkilöstä, toimii hoitaja objektina, lapsen toiveiden ja halujen kohteena. Aluksi symbioosivaiheessa lapsi ei vielä erota objektia itsestään, mutta symbioosi purkautuu erillistymisen vaiheessa (Vuorinen 1998, 83-142) . Vähitellen lapsen eriytymistä hoitajasta/äidistä alkaa tapahtua ja myös tämän teorian mukaan lapselle vähitellen kehittyy käsitys itsestään erillisenä yksilönä. Yksilöllistymistä tapahtuu läpi elämän samastumalla ja peilaamalla. Erillisyyden tunteen sisältönä on, ettei lapsi itse ole kaiken syy.

Objektisuhdekoulukuntaan lukeutuva psykoanalytikko Winnicott korostaa äidin merkitystä lapsen perusturvallisuuden rakentamiseksi (Granfelt, 1998, 118; 163-164). Riittävän hyvään äitiyteen liittyy kiinnipitävän ympäristön käsite, joka merkitsee lapselle turvallisuuden

tunnetta ja perustarpeiden tyydyttämistä, jotta hän voisi kokea tullessa rakastetuksi ja kannatelluksi. Ollakseen kiinnipitävä, on ympäristön tarjottava sekä turvalliset rajat että riittävästi vapautta. Mahdollisuudet riippuvuuden ja tarvitsevuuden tyydyttämiseen toimivat myöhemmin edellytyksinä identiteetin ja autonomian kehittymiselle.

Kodilla on keskeinen merkitys naisen identiteetin kannalta. Suhde kotiin muodostuu henkilökohtaisesti. Siihen liittyy tilan emotionaalinen haltuunotto. Subjekttiivinen kokemus kuulumisesta on identiteetin kannalta tärkeä. Vastakohtana voi olla vierauden ja ulkopuolisuuden kokemus. Paikkaan kotiutuminen liittyy tietoisuuteen ja ymmärrykseen. Kotiutumiseen liittyy samastuminen paikan kanssa ja elämän jatkuminen sosiaalisessa ja kulttuurisessa mielessä. Paikkaan kotiutuminen toimii jatkuvan etäännyttämisen ja paluun prosessin kautta (Granfelt 1998, 71, 104-108). Kodista lähdetään matkalle ja kotiin palataan takaisin. Koti on osana itseä. Koti on erilaisen huolenpidon, hoivan ja arjen ylläpidon näyttämö. Se on samalla sekä arkista että välttämätöntä. Äiti luo omalla toiminnallaan kodin ja kiinnipitävän ympäristön (Jokinen 1986, 184-185).

Eeva Jokisen väitöskirjassa (mt. 161-185) muodostuu kuva äidistä, joka voi itsekkin olla tarvitseva. Sen lisäksi, että äiti voi luoda lapselleen kiinnipitävää ympäristöä perusturvallisuudella, hän voi luoda itselleen kiinnipitävää ympäristöä hoitamalla itseään. Itsensä hoitamisella tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että äiti antaa itselleen luvan väsyä ja kuuntelee sisäisiä tarpeitaan omasta ajasta ja itseään virkistävästä tekemisestä.

Psykoanalyttiset teoriat korostavat varhaislapsuuden ja äiti-lapsi-suhteen merkitystä myöhemmälle kehitykselle. Näin ajattelemalla voidaan syyllistää äitejä ja etsiä syitä ongelmiin lapsuuden kokemuksista. Todellisuudessa kukaan ihminen, äitikään, ei voi olla täydellinen. Vastapainoksi Ben Furman (1997, 8-23) kirjassaan *Ei koskaan liian myöhäistä saada onnellinen lapsuus* korostaa, että aikuisena on mahdollista pärjätä huolimatta lapsuuden kokemuksistaan. Hän näkee ihmisen kasvavan elämäkokemustensa kautta. Jos lapselta on jäänyt kokematta jokin kokemus suhteessa vanhempansa, voi hänellä olla mahdollisuus kokea jotain vastaavaa suhteessa muihin ihmisiin. Lapselle voi löytyä muita selviytymiskeinoja kuten mielenkiintoinen harrastus, lemmikkieläin tai purkautumiskeino kirjoittamalla. Ongelmat eivät välttämättä siirry sukupolvelta toiselle. Tämä ajatus, että puuttuvaa vanhemmuutta voidaan korvata muulla läheisellä ihmissuhteella, on äitien kannalta

vapauttava, vähemmän syyllistävä. Näin onnellisesti eivät asiat kuitenkaan aina lapsen kannalta ole.

### **5.3.2. Toisin tekeminen ja korjaava äitiys**

Korjaava äitiys liittyy äitiin samastumiseen. Siinä äidit samastumalla omaan äitiinsä oppivat ymmärtämään äitinsä käytöstä ja elämää. He eivät tuomitse äitinsä käytöstä, mutta haluavat silti tehdä tietoisesti joitakin asioita toisin (Jokinen 1986, 68, 190). Esimerkiksi lasten saaminen on nuoremman sukupolven äideille enemmän tietoinen valinta kuin ennen, koska heillä on käytössään ehkäisyvälineitä. Harriet Strandell on tutkinut kolmen naissukupolven kokemuksia työstä ja perheestä (1984, 203-299). Hän toteaa, että nuorten naisten kertomuksissa tuli esiin epävarmuutta, joka oli yhteydessä myönteisten perinteiden ja esikuvien puuttumiseen. Äitien ja tyttärien elämänehdot olivat niin erilaisia, etteivät tyttäret enää voineet ottaa mallia äitiensä tavoista elää ja toimia. Tyttärien oli valittava toisin, koska heiltä puuttuivat toimivat naisesikuvat.

Äidin merkitys tyttärensä samastumiskohteena ei tarkoita sitä, että tytär myöhemmin välttämättä tekisi kaiken samoin. Olennaisinta korjaavassa äitiydessä on, että tytär ymmärtää ja hyväksyy äitinsä toiminnan. Tässä ymmärtämisessä on kysymys tunteiden tasolla olevasta solidaarisuudesta, joka viittaa subjektiivisiin tunteisiin ymmärtämisestä, kunnioituksesta ja läheisyydestä (Hurme 1988, 101). Lisäksi tärkeää on se, että hän on saanut riittävän määrän positiivista hyväksyntää, jotta kokisi itsensä hyväksytyksi, rakastetuksi ja arvokkaaksi, jotta hän tulisi itsekkin kykeneväksi hyväksymään ja rakastamaan muita. Näin nainen voi tulla kykeneväksi haluamaan lapsia, jotka merkitsevät jatkuvuutta elämään, hänen omaan elämäänsä, koska hän kokee elämänsä merkitykselliseksi. Juha Hämäläisen tutkimuksessa nuoret äidit ja isät liittivät lapset elämän tarkoitukseen, jatkuvuuteen ja mielekkyyteen (1986, 130-135).

### **5.4. Tutkimustehtävä**

Olen edellä tarkastellut eri aikakausina vallinneita käsityksiä ja diskursseja, jotka ovat muovanneet äidin roolia ja paikkaa. Lisäksi olen määritellyt sukupuolisopimuksen ja sukupuolijärjestelmän käsitteet ja selvittänyt äitiin samastumista psykoanalyttisten teorioiden pohjalta. Olen myös luonut katsauksen sukupolviin aiempien tutkimusten valossa.



Yhteiskunnassa vallitsevilla käsityksillä on vaikutusta äidin rooliin ja asemaan. Perhe on yhteiskunnan perusyksikkö ja elämä perheissä, arkinen toiminta ja vuorovaikutus eri sukupolvien välillä luo pohjaa ja jatkuvuutta tulevien sukupolvien elämään. Tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut edellisen sukupolven äitien vaikutuksesta seuraavan sukupolven äitien elämään. Kiinnostukseni kohteena on äitien oma vaikutus ja toiminta arkielämässä muovattaessa käsitystä äitiydestä. Olen kiinnostunut siitä, **mitä ovat arkielämän ja äitinä olemisen kannalta ne keskeiset voimavarat, joita siirtyy sukupolvelta toiselle?** Lisäksi **miten nämä asiat välittyvät sukupolvelta toiselle?** Haluan ymmärtää, mistä välittymisessä on kyse äitiyden kannalta. Pysin haastattelujen avulla ymmärtämään äitien kokemusten ja puheen kautta, millainen merkitys siirtyvillä asioilla on äitinä olemisen ja arkielämässä selviytymisen kannalta.

Tutkimuksen lähtökohtana on ajatus, että äiti on niin hyvä kuin omissa, sen hetkisissä olosuhteissaan kykenee (Jokinen 1996, 66). Tarkoituksena ei ole arvioida tai vertailla, miten hyviä äitejä tutkimuksen äidit ovat, vaan pyrkiä ymmärtämään heidän elämäänsä ja arkielämän toimintaansa vasten heidän sen hetkisiä olosuhteitaan. Tutkimuksen tarkoituksena on ymmärtää erilaisissa olosuhteissa ja eri aikakausina eläneiden äitien toimintaa ja toiminnassa syntyviä jatkuvuuksia seuraavalle sukupolvelle. Tarkastelen heidän toimintaansa ja selviytymistään arkielämässään pohtimalla heidän selviytymiskeinojaan tai voimavarojaan. Ymmärrystä äitien elämästä haen äitien omien kokemusten pohjalta. Äiti nostetaan tutkimuksen subjektiksi. Hän saa äänen. Puheen avulla muokataan todellisuutta ja toimitaan sosiaalisessa todellisuudessa. Puheen avulla konstruoidaan sosiaalista todellisuutta. Tässä tutkimuksessa puhekin on toimintaa. Näkökulmana on äitien toiminta ja selviytyminen arkielämässä heidän itsensä kokemana ja kertomana.

Haastattelin äitejä kolmessa sukupolvessa, koska tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää jatkuvuuksia sukupolvelta toiselle. Kolmen sukupolven äidit ovat tällä hetkellä hyvin erilaisissa elämänvaiheissa. En selvitele tarkemmin kaikkia elämänvaiheita, vaan keskityn lasten syntymän jälkeiseen aikaan, lähinnä pikkulapsivaiheeseen, jota tällä hetkellä elävät nuorimmat haastatellut äidit. Pikkulapsivaihe, aika ennen koulun aloittamista, on selkeä rajoiltaan. Pikkulapsivaihetta ovat äidit itse määritelleet sekä raskaaksi että onnelliseksi vaiheeksi (Korhonen 1994, 166). Se on myös aikaa, jolloin lapsi on äidistään välittömien tarpeidensa tyydyttäjänä eniten riippuvainen.

## 6. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

### 6.1. *Feministinen ote kokemuksen tutkimiseen*

Työssäni painottuu naisnäkökulma: sekä haastateltavat että tutkija ovat naisia ja äitejä. Äidin kokemus on myös naisen kokemus. Keskeistä on tiedon tuottaminen naisena ja äitinä äitiydestä. Samojen asioiden kokemisen lisäksi on tärkeää tavoittaa toisen ihmisen kokemuksilleen luomat merkitykset. Tärkeää on kuuntelemalla ja lisäkysymyksillä pyrkiä tavoittamaan toisen ihmisen elämän todellisuus omasta kokemusmaailmasta käsin. Tutkijana olen mukana haastattelutilanteessa luomassa asioille merkityksiä. Tieto on kontekstisidonnaista. Tärkeää olisi, että haastattelutilanteesta muodostuisi luottamuksellinen. Haastateltavat kuitenkin lopulta itse päättävät ne asiat, joista haluavat kertoa. On myös eettinen asia, ettei tutkija painosta ihmisiä kertomaan elämästään sellaisia asioita, joita he eivät halua kertoa. Tulkinnan haastateltavien todellisuudesta tekee aina tutkija omasta näkökulmastaan. Tulkinnaksi muodostuu tutkijan konstruoima todellisuus (Granfelt 1998, 21-22, 40). Tutkittava ongelma tulkitaan kahteen kertaan. Ensimmäisen asteen tulkinnan tekee haastateltava omasta elämästään. Sen jälkeen tutkija tulkitessaan aineistoaan tekee toisen asteen tulkinnan (Eskola ym. 1998, 107-113). Kokemus on aina tulkintaa, tutkimuksessa tulkinnan tulkintaa. Tutkijan lähtökohdista riippuu, mitä asioita hän omasta näkökulmastaan aineistosta löytää ja millaisen konstruktion hän tutkittavien maailmasta luo. Analyysissä on kysymys sosiaalisen todellisuuden representaatiosta tai rekonstruktioista (Forsberg 1998, 113). Ben Furmanin (1997, 122) sanoin: ”Menneisyys ei ole pelkästään aikakirja, johon on kirjattu tapahtumia aikajärjestyksessä. Se on elävä tarina, joka muuttaa muotoaan aina sen mukaan, miten tuo tarina kerrotaan, mitä merkityksiä tapahtumat saavat, mitä selityksiä niille annetaan ja mitä seurauksia niistä uskotaan olevan”. Jokaisen ihmisen kokemus on ainutkertainen. Kokemukset saavat erilaisia merkityksiä vasten erilaisia elämäntilanteita. Empaattinen asennoituminen merkitsee halua olla avoin toisen ihmisen kertomukselle, samalla eläytymistä ja pyrkimystä kuvitella, mitä hän ajattelee ja tuntee (Granfelt 1998, 25).

Feministisessä standpoint-tutkimuksessa tutkitaan naisia naisten kokemuksista käsin naisten ehdoilla ja naisia varten (Matero 1996, 256). Feministisen standpoint-tutkimuksen tarkoituksena on parantaa naisten asemaa nostamalla esiin heidän kokemuksiaan ja arkielämäänsä (Granfelt 1998, 15-17). Äitiys on naisen elämään liittyvä keskeinen kokemus. Kyselen äideiltä heidän arkielämäänsä liittyvistä asioista. En niinkään tavoittele äitien

arkipäivään liittyvien asioiden arvostamista, vaikka sekin hyvä asia on sinänsä. Näkökulma on äitien arkielämän kokemuksissa, koska heidän arkipäiväisellä toiminnallaan on yhteys laajempiin yhteiskunnan rakenteisiin, esimerkiksi siihen, miten sukupuolijärjestelmää tuotetaan ja ylläpidetään perheissä. Keskeisiä asioita ovat äitien kokemuksista löytyvät katkokset ja jatkuvuudet sukupolvelta toiselle. Tärkeää olisi, että äidit tulisivat tietoisiksi omien ja toisten äitien kokemusten kautta sukupuolijärjestelmän käytänteistä ja rakenteista. Anttonen (1997, 32-43) mukaan standpointfeminismi on naiskeskeisen, gynosentrisen 1980-luvun feminismin ydintä. Tieto itsessään nähdään sukupuolittuneena. Naisten ja miesten kokemukset ovat muovautuneet erilaisiksi yhteiskunnallisessa työnjaossa, koska erityisesti naiset ovat vastuussa hoivaamisesta ja reproduktiosta. Adrienne Rich kirjoitti naisena olemisesta ja äitiyden kokemuksesta. Hän toi esiin äitiyden myönteisenä kokemuksena. Hänen mukaansa äitiys nimeää sukupuolieron. Naiskeskeinen feminismi pyrkii tuomaan esiin naiskokemuksen ja nais erityisyyden. Naisten tieto syntyy naisten jokapäiväisessä elämässä, erilaisissa suhteissa ja naisten kokemusmaailmassa. Naiskeskeinen feminismi pyrkii nostamaan naisen keskelle, puhuvaksi ja tietoa tuottavaksi naissubjektiksi. Uuden tiedon tuottamisella nähdään olevan maailmaa muuttava funktio. Subjekti on intersubjektiivinen, siinä korostuu suhde toisiin ihmisiin. Materon (1996, 257) mukaan standpointfeminismissä tietoa tuotetaan ja tutkimusta tehdään nimenomaan sukupuolitettuina subjekteina. Sukupuolijärjestelmän käsite on tärkeä, eihän äitiä voida tarkastella irrallaan muista ihmisistä. Nätkin (1995, 71) näkee isän äidin tärkeimpänä kumppanina äitiydessä. Äitien kirjoittaessa äitiydestään, on miehen osuus keskeisempi kuin muiden naisten. Hänellä on tärkeä merkitys äidin elämässä riippumatta siitä, millainen miehen rooli on ("roistomies" vai "kumppani").

Postmoderni feminismi on erojen ja moninaisuuksien feminismiä, joka näkee kaiken tiedon osittaisena. Sen taustalla ei ole vain yhtä ainoaa teoriaa, vaan useita erilaisia teoreettisia traditiota. Postmodernin feminismin sijaan voisikin puhua monikossa feminismeistä (Matero 1996, 262). Postmodernin feminismin keskustelut ovat alkaneet 1980-luvun lopulla. Niissä universaali naiskokemus asetetaan kyseenalaiseksi (Anttonen 1997, 27, 40). Naisia ei nähdä homogeenisena ryhmänä. Naissubjekti ei ole yksi ja muuttumaton, vaan naisten väliset erot tulisi ottaa huomioon (Kosonen 1996b, 196). Vähemmistönaisista ei tunnu oikealta se, että termiä "nainen" käytetään ottamatta huomioon esimerkiksi etnisyydestä, rodusta, seksuaalisesta suuntautuneisuudesta ja iästä johtuvaa erilaisuutta. Heidän mielestään sukupuolisorto ei ole ensisijainen sarron muoto (Ahokas ym. 1996, 68-69). Kaikki naisetkaan

eivät ole keskenään tasa-arvoisia. Pelkkä sukupuoliero osoittautuu riittämättömäksi, kun selitetään sosiaalisia ja valtasuhde-eroja naisten välillä (Rojola 1996, 166). Vaarana onkin, että kun naisen kokemus yleistetään naisten kokemukseksi, se todellisuudessa onkin vain valkoihoisen, keskiluokkaisen, heteroseksuaalisen naisen kokemus. Postmodernit ajattelijat keskustelevat subjektin hajoamisesta ja uusista subjektin esittämistavoista. Äärimmäisimmät keskustelijat puhuvat jopa subjektin kuolemasta. Monet ajattelijat puhuvat moninaisesta subjektista ja moninaisista identiteeteistä (Kosonen 1996a, 10). Postmodernin keskustelun haasteena onkin uudenlaisen subjektikäsitteksen synnyttäminen, jossa naisten väliset erot otetaan huomioon. Uudessa subjektikäsitteessä on kysymys moninaisuudesta, liikkuvuudesta ja riitasointuisuudesta (Anttonen 1997, 53). Haastatellut äidit näyttäytyvät keskenään erilaisina ihmisinä erilaisissa olosuhteissaan. Erilaiset kokemukset näen tutkimuksen kannalta rikkautena.

Feministiset keskustelut tuottavat tieteelle tärkeitä näkökulmia, kriittisyyttä pohdinnoille, missä olosuhteissa tieto on tuotettu, miten tietoa voidaan yleistää, ketä tieto koskee ja mitä yleensä tiedetään, mikä on tuotetun tiedon totuudellisuus. Anttonen (1997, 47) mukaan tieteellinen tieto on sosiaalisesti ja yhteiskunnallisesti sijoittunutta. Tieteellistä tietoa ei tule nähdä yhteiskunnasta ja sen toimijoista irrallaan olevana, vaan se on aina sidoksissa johonkin näkökulmaan, aikaan, paikkaan ja intressiin. Puhujalla on aina tietty positio, josta käsin hän puhuu. Tieto on totta ja oikeaa näiden äitien puhetilanteessa tuottamana ja merkityksellistämänä. Postmodernit feministit ovat oikeassa naisten erojen suhteen: eivät edes kaikki valko-ihoiset, keskiluokkaiset naiset ole samanlaisia tai koe asioita samalla tavalla. Kokemus on hyvin subjektiivinen asia ja siksi ongelmallinen tutkimuskohde.

Jaettua yhteistä naisen tai äidin kokemusta on vaikea saavuttaa. On kritisoitu naisen oikeutta paremman ja oikeamman tiedon tuottamiseksi (Koivunen ym. 1996, 275- 276). Kokemus sulkee aina toisenlaisia kokemuksia pois. Tietoa tuottaessaan on tiedostettava, mistä näkökulmasta tietoa tuotetaan ja kuka on oikeutettu puhumaan tai kuka puhuu. Koska äitiys on naisen kokemus, on äitiydestä äidin näkökulmasta puhumaan ja tietämään oikeutettu äiti itse. Kokemuksesta äitinä voi puhua vain se, joka on elänyt arkielämää äitinä. Kokemuksesta tuotetaan tietoa kielen avulla, kokemus on aina useampaan kertaan tulkittua. Naissubjekti voidaan nähdä osittaisena, ei-valmiina, rakennettuna ja epätäydellisenä, josta syystä naissubjekti kykenee ymmärtämään asioita yhdessä toisen kanssa ilman, että hän vaatii olla se toinen. On tärkeää, ymmärtää olevansa sukupuolitettu. Halu laajentaa omaa kokemustaan

toisten naisten kokemusten tavoittamiseksi on tärkeä asia naiskokemuksen ja tiedon kannalta (Koivunen ym. 1996, 285). Vaikka naiskokemuksia ei voitaisikaan täysin yleistää koskemaan kaikkia naisia, voivat naiset kuitenkin tutustumalla toisten naisten kokemuksiin laajentaa omaa kokemuspiiriään. Toisten naisten kokemuksista voi saada laajempaa ymmärrystä omaan elämäänsä. Ymmärtämällä toisia, myös erilaisia naisia, erilaista äitiyttä, voi samalla ymmärtää itseään naisena ja äitinä.

## **6.2. Aineiston keruu**

Halusin tutkia jatkuvuuksia, joita siirtyy sukupolvelta toiselle äitien toiminnassa. Tein tutkimuksen haastattelumenetelmällä, koska tavoitteisiini saavuttaa arkielämään kuuluvia asioita mahdollisimman laajasti olisi ollut vaikea löytää valmista aineistoa esimerkiksi elämäkertamuisteluista. Roosin (1987, 45) mukaan arkielämä jää usein elämäkertoista pois. Vanhimmat haastattelemiä äidit olivat yli kahdeksankymmentä vuotiaita, joten kysymyslomakkeen täyttämässä tai kysymysten ymmärrettävyydessä olisi voinut tulla pulmia. Olisi ollut vaikea laatia eri sukupolviin kuuluville äideille kysymyksiä, jotka sellaisenaan olisivat olleet kaikille ymmärrettäviä. Suorassa kontaktissa pystyi esittämään tarkentavia lisäkysymyksiä. Vanhimmat äidit eivät olleet kokeneet vapaa-aikaa nykyajan näkökulmasta.

Löysin haastateltavat kyselemällä epävirallisissa verkostoissa sellaisia sukuja, joihin kuuluisi neljä sukupolvea. Haastatteluun osallistui yhteensä kuusi äitiä, jotka kuuluivat kahteen eri sukuun. Haastatellut kolmen sukupolven äidit olivat äitejä suoraan sukupolvien ”ketjussa”. Toisella äiti-triolla oli hämäläiset sukujuuret ja toisen äiti-trion juuret olivat karjalaiset. Kaikkien haastateltujen äitien nimet on muutettu tunnistamisen välttämiseksi. Haastatellut äidit kuuluivat taustaltaan pääosin talonpoikais- tai työväenluokkaan. Vanhimmat äidit olivat koulupohjaltaan kansa- tai kiertokoulun käyneitä, toinen äiti oli käynyt talouskoulun. Keskimmäisen sukupolven äideillä oli kansakoulun lisäksi lyhyehkö ammattikoulutus. Toinen nuorimmista äideistä oli käynyt peruskoulun ja lyhyehkön ammattikoulutuksen, kun taas toisella nuoremmista äideistä oli ylioppilastutkinto ja keskiasteen koulutus. Koska tutkimusjoukko oli näin pieni, en pyri yleistettävyyteen, vaan lähinnä näiden äitien kokemusten pohjalta saamaan lisäymmärrystä ja uusia näkökulmia äitiyteen. Tutkimusjoukon pienuuden etuna näen mahdollisuuden päästä syvempään ymmärrykseen ja analyysiin.

Haastattelun teema-alueisiin päädyin osittain omien kokemusteni pohjalta, osittain lueskelemalla muiden tutkijoiden töitä, esimerkiksi elämäkertatutkimuksia. Tältä pohjalta hahmotin ne asiat ja osa-alueet, jotka näyttäytyivät äitien arkielämässä keskeisinä. Halusin tavoittaa arkielämän kokemuksia mahdollisimman laajasti tehtävineen ja tarpeineen.

Koti on äitiyden tila ja paikka (Jokinen 1996, Saarikangas 1991). Se on paikka, jossa ollaan, josta lähdetään ja jonne tullaan takaisin. Koti ja kodissa viihtyminen liittyy keskeisesti äidin elämään. Koti on äidin arkisen huolenpidon paikkana. Huolenpito ja työnteko ovat äiteihin liitettjä ominaisuuksia, joista lapset äitejään muistelevat (Korhonen 1994, 158; ks. myös Vilkkonen 1997, 207-214). Kodeissa perheenjäsenet asuvat yhdessä ja tekevät kodin töitä. Kodin töissä se, mitä kukin tekee liittyy isän ja äidin väliseen työnjakoon perheissä. Tämä on tärkeä asia erityisesti työssä käyvälle äidille. Elämäkertatutkimuksissa naiset käsittelevät paljon suhteitaan toisiin ihmisiin. Äideille ovat tärkeitä lapset, puoliso, oma äiti, ystävät ja naapurit. Halusin kysyä kaikista näistä. Tämän päivän äitiydessä on asiantuntijoilla tärkeä rooli. Pienten lasten äidit käyvät lastensa kanssa neuvoloissa.

Vapaa-aika ja harrastaminen kuuluvat nykypäivän ihmisen elämään. Äidilläkin saa olla omaa aikaa. Lasten kasvatus miellettiin vuosisadan ensimmäisinä kymmeninä äidin päätehtäväksi. Lasten kasvatus ja vanhempien vastuu ei ole tänä päivänäkään menettänyt merkitystään, siitä on myös media pitänyt huolta. Koska tutkin nimenomaan sukupolvelta toiselle siirtyviä jatkuvuuksia, piti kysyä äideiltä perinteistä, tavoista ja taidoista etukäteen ajattelematta, mitä saaisin ”saaliikseni”. Monipuolisemman kuvan saadakseni kyselin äideiltä sekä omalta äidiltä siirtyneitä asioita, että niitä asioita, joita he itse ovat halunneet lapsilleen siirtää. Halusin tavoittaa asioiden merkityksellisyttä. Ajattelin äidin näkevän sellaisen asian tärkeänä, minkä hän haluaisi siirtää seuraavalle sukupolvelle.

Haastattelukysymykset (liite 1) laadin teema-alueittain: työ ja huolenpito, lasten kasvatus, suhteet toisiin ihmisiin, vapaa-aika ja harrastukset sekä virkistys, perinteet ja tavat sekä taidot. Haastattelumenetelmänä käytin puolistrukturoitua haastattelua ennalta laatimani kysymyslomakkeen pohjalta. Ensin kyselin taustatietoja iästä, ammatista, koulupohjasta, lasten lukumäärästä ja iästä. Siitä päästiin siirtymään avauskysymykseen eli olosuhteisiin pienten lasten äitinä ja tavallisen arkipäivän kuvailemiseen. Ne kysymykset virittivät sopivasti vanhemmat äidit muistelemaan aikaa pienten lasten äiteinä. Nuoremmilla äideillä aika pienten lasten äiteinä oli tällä hetkellä läsnä olevaa. Siitä oli helppo jatkaa muihin teema-alueisiin.

Haastattelu eteni keskustelunomaisesti ja vapaasti asioista kertoen, mutta silti huolehdin, että kaikkia asioita käsiteltiin.

Haastattelin ensin saman suvun kolme äitiä jokaisen erikseen ja niiden haastatteluiden purkamisen jälkeen sovittiin aika yhteiselle ryhmäkeskustelulle, joka oli vanhimman äidin kotona. Sen jälkeen tein seuraavat kolme haastattelua ja ryhmäkeskustelun. Kaikki haastattelut nauhoitettiin. Nauhurin käyttöä perustelin sen nopeuttamisella, koska vastauksia ei tarvinnut kirjoittaa haastattelun aikana. Äidit hiljaisesti hyväksyivät tämän. Varsinainen nauhoitettu haastattelu kesti noin tunnin verran. Kokonaisaika oli tietenkin pidempi, koska aikaa kului kahvinjuontiin ja muuhun keskusteluun. Haastattelun aikana keskusteltiin hyvin henkilökohtaisista asioista, joten ei olisi tuntunut hyvältä varsinaisen haastattelun päätyttyä vain koota nauhuri ja lähteä. Erityisesti näin oli vanhimpien äitien kohdalla, joille käyntini oli ehkä odotettu päivän kohokohta. Nuoremmilla äideillä oli omat kiireensä, joten heidän kanssaan haastattelu sujui nopeammin eikä haastatteluiden jälkeenkään kovin kauaa puheltu.

Muut haastattelut tehtiin haastateltavien kotona kahden kesken, paitsi yksi haastattelu tehtiin minun kotonani tämän äidin niin halutessa. Koti on haastateltavien kannalta heidän omaa aluettaan, ja siksi turvallinen haastatteluympäristö. Ryhmäkeskusteluiden järjestäminen ja sopiminen oli jonkin verran monimutkaisempaa kuin yksilöhaastatteluiden. Käytännössä sopivan ajankohdan järjestelmissä ryhmäkeskustelulle jouduttiin ottamaan huomioon muun muassa kotiavustajien ja fysioterapeutin käyntipäiviä, äidin tai isän työvuoroja sekä lasten hoitojärjestelyitä. Myös ilmat olisi tullut ottaa huomioon, sillä viimeisimmästä ryhmäkeskustelusta yksi äideistä lähti suoraan heinän paalaukseen. Osa äideistä asui samalla paikkakunnalla, osa asui lähikunnissa. Vaikka äitien välimatkat toisiinsa olivat suhteellisen lyhyitä, oli auton käyttö välttämätöntä.

Haastattelemisen minulle itselleni läheisestä aiheesta oli kiehtovaa ja mielenkiintoista. Erityisesti tutustuminen vanhimpien äitien elämään oli minulle hyvin avartava kokemus. Oma mummoni on kuollut yli viisitoista vuotta sitten, enkä silloin tullut kyselleeksi häneltä äitiyteen liittyvistä asioista, vaikka hän minulle läheinen olikin. Ne asiat eivät vielä silloin olleet minulle ajankohtaisia. Haastattelemisen ja keskustelemisen sellaisesta asiasta, joka on lähellä omaa kokemusmaailmaa, tuo omaakin kokemusta syvemmäksi ja siihen pääsee sisään. Kuitenkin, kun ne omat kokemukset äitiydestä ovat taustalla, ne voivat ohjata omaa

ajattelua silloin kun edetään itselle vieraammalle alueelle. Minulle se vieraampi kokemusmaailma oli näiden vanhimpien äitien sota-ajan ja sodan jälkeinen elämä.

Luottamuksellisen tunteen syntyminen haastattelutilanteessa on tärkeää. Tein toista haastatteluani iäkkään äidin luona. Olimme juuri juoneet kahvit ja tytär kehotti minua aloittamaan haastattelua ja otin nauhuria esille. Tämä äiti ilmeisesti vierasti sanaa *haastattelu*: ”Osaanko mie nyt sellasiin”. Sanoin, että se on vain sellaista juttelua ja keskustelua kuin äskenkin. Tytär oli jo eteisessä lähdössä ja huuteli vielä sieltä: ”Kerro siitä ajasta, kun myö pienet oltiin kahdestaan kotona”. Tässä vaiheessa ei varmasti iäkkäällä vanhuksella ollut kovin turvallinen ja luottamuksellinen olo ja häntä pyydettiin vielä heti kertomaan elämänsä ehkä arimpia asioita. Hän nimittäin oli ollut sodan jälkeen yksinhuoltajana. Siinä vaiheessa minä tein virheen. Sanavalintani oli huono kysyessäni: ”Minkälaista se lastenhoito oli silloin?” Olin selvästi liikaa kiinni omissa 1990-luvun lastenhoitokokemuksissani ja sen ajan lastenhoitojärjestelmissä. Enkä voinut vielä tietää tämän yksinhuoltajaäidin elämäkokemuksista. Niinpä tämä äiti ohitti nopeasti kysymykseni kertomalla, että ”yks mummo oli siellä” ja alkoi sitten kertoa tehtaassa työssä käynnistään ja siitä, miten siihen aikaan ei ollut kulkuvälineitä. Jatkoimme keskustelua siltä pohjalta, mitä tämä äiti itse halusi kertoa. Tunsin, ettei minulla ole oikeutta yrittää tunkeutua, ”urkkia” enempiä hänen elämänsä kuin hän itse halusi kertoa. En siinä tilanteessa kysellyt enempiä hänen lastensa hoidosta. Hänen elämänsä oli muutoinkin ollut kovaa ja työntäyteistä. Alkuun päästyämme haastattelu sujui hyvin ja pois lähdettyäni minulle jäi tunne, että hänen luonansa oli oikein mukava vieraila.

Ryhmäkeskustelun etuna voidaan pitää turvallisuuden tunnetta ja ainakin tämän tutkimuksen äitien osalta läheistä ilmapiiriä. Parhaimmillaan se on vilkkaiden, juuriltaan karjalaisten keskustelua, kun he vuorotellen, yhdessä muistelevat ja täydentävät yhteisiä muistoja. Turvallisessa, voimakkaan yhteenkuuluvuuden ilmapiirissä uskallettiin yhdessä muistella ja puhua aroistakin asioista, kuten isättömyydestä ja yksinhuoltajuudesta. Sain syvällisempää tietoa, kuin olisin pelkkien yksilöhaastatteluiden avulla saanut. Ryhmäkeskustelussa minä haastattelijana koetin pysytellä taustalla. Toisinaan keskustelua oli vaikea ohjailta oman aihepiirin suuntaan. Äitien oli annettava muistella heille tärkeitä, yhteisiä asioita ja sitten mahdollisuuksien mukaan oli hienovaraisesti siirrettävä keskustelun suuntaa. Koska äidit eivät asuneet yhdessä, oli ryhmäkeskustelutilanne samalla heidän keskinäinen tapaamisensa.



Ryhmäkeskustelussa äiti ja tytär yhdessä kertoivat myös siitä ajasta, jolloin ”myö pienet oltiin kahdestaan”. Se oli ollut aikaa, jolloin isommat lapset olivat olleet jo koulussa ja nuorimmat, jotka olivat kaksi- ja neljävuotiaat, yksinhuoltajaäiti oli joutunut jättämään yksin kotiin lukiten oven töihin lähtiessään. Joskus postinkantaja oli käynyt heitä katsomassa. Ruokatunneillaan äiti kävi kotona lapsiaan katsomassa. Tytär kertoi toisten ihmisten kertoneen, että ”äiti kävel niin kovaa, että joka toinen askel otti maahan”. Kolmen sukupolven äitien kokemukset olivat jonkin verran erilaisia ja vanhin äiti sanoikin ”Mie nyt en niin paljon kerint tei kans olemaan ko pitäis ain olla. Mitä iltasin sit olin ja aamul sen verran et puuroo keitin”. Ryhmäkeskustelussa pystyin saamaan syvempää tietoa äitien elämästä.

Haastattelutilanne on vuorovaikutustilanne, jossa sekä haastattelija että haastateltava ovat osana sosiaalista todellisuutta. Yritin kuitenkin pysytellä mahdollisimman neutraalina ja kysyä niin, etten ohjailisi vastauksia. Luulen, että haastattelujen tekemistä helpotti se, että olin aidosti kiinnostunut äitien kokemuksista, koska olen itsekkin äiti. En kokenut haastattelemista työnä, vaan ilona ja antoisana tilanteena. Sainhan samalla tutustua muiden ihmisten elämäkokemuksiin. Haastattelutilanne itsessään oli helpohko, koska äidit näyttivät mielellään puhuvan tutkimukseni aiheesta, enkä kokenut mitään torjuvuutta. Tutkimuksessani ymmärrys on naisten kesken jaettua ymmärrystä.

Haastattelun aikana on kyselijän pakko pitää mielessä omat tutkimukselliset päämääränsä. Muuten ei saavuta omia tavoitteitaan. Minulle se merkitsi pyrkimystä kysyä tai selvittää kaikilta äideiltä tietyt ennalta mietityt asiat. Samalla se merkitsi sitä, että äideille tuli antaa konkreettisesti ääni ja mahdollisuus puhua. Nuorempia äitejä haastatellessani koin toisinaan, että minullakin olisi ollut omia kokemuksia tai sanottavaa asiasta. Luultavasti ajatus nauhurin olemassa olosta vaikutti siihen, että pidin itseäni taustalla, kyselijänä. Ajattelin tietoisesti, että olisi tutkimuksen kannalta menetys, jos nauhoja purkaessani minun ääneni olisi puhunut kokemuksistaan äitinä. Lähinnä vain nyökkäilemällä osoitin olevani asiasta kiinnostunut. Todellisuudessa se ei ollut kiinnostuksen osoittamista, vaan olin aidosti kiinnostunut. Toisinaan äidit puhuivat hyvinkin henkilökohtaisia asioita elämästään. Tämä haastattelemisen oli myös heille tilaisuus puhua.

### **6.3. Aineiston analyysi**

Aineiston analyysi alkoi jo haastattelutilanteessa, jolloin minulle syntyi äidin puheesta ja kokemuksista ensivaikutelma. Kirjasin heti haastattelujen suorittamisen jälkeen ylös joitakin omia ajatuksiani tai havaintojani. Kirjoitin haastattelut puhtaaksi lähes sanatarkasti. Tutustuin aineistooni sekä kuuntelemalla että lueskelemalla tekstejä useampaan kertaan. Näin aineisto tuli minulle vähitellen tutuksi. Sen jälkeen tein aineistosta sukupolvittain tiivistelmät, joihin aluksi keräsin samaan kohorttisukupolveen kuuluvien äitien yhteisiä kokemuksia. Näin minulla oli kolme tiivistelmää. Sen jälkeen lisäsin niihin verraten äitien erilaisia kokemuksia, jotka johtuivat esimerkiksi persoonallisuudesta johtuvista suhtautumistavoista tai perustavanlaatuisista kokemuksista, kuten yksinhuoltajuudesta. Välillä ”sukelsin” työn teoreettiseen maailmaan. Sen jälkeen hahmotin äitisukupolvet ja listasin kaikkien äitien haastatteluista jatkuvuuksia ja katkoksia sukupolvelta toiselle. Tarkastelin jatkuvuuksia siitä näkökulmasta, mikä merkitys siirtyvillä asioilla on äitien elämässä ollut: arkielämän voimavaroina tai keinoina selvitä. Tein jaon sisäiseen ja ulkoiseen elämänhallintaan. Luokittelin kaikki jatkuvuudet kuuluviksi jompaankumpaan ryhmään. Ongelmallisimmaksi elämänhallinnan kannalta muodostui käsitöiden tekeminen, jolla tuntui olevan erilaisia merkityksiä eri sukupolveen kuuluville äideille. Haastatteluissani äidit kertoivat paljon käsitöiden tekemisistä. Toinen haastattelemistani suvuista oli käsityöläissukua, joten en voinut jättää aihetta käsittelemättä.

Nimetessäni äitisukupolvet olen käyttänyt Roosin (1987) ja Antikaisen (1998 ) sukupolvinimikkeitä malleinani. Olen nimennyt sukupolvet ”sota-ajan sukupolveksi”, ”murroksen sukupolveksi” ja ”valinnan sukupolveksi”. Vanhimman sukupolven kokemuksiin liittyy sota-aika olennaisesti, joten oli luontevin valinta nimetä se Roosin tavoin ”sota-ajan sukupolveksi”. Keskimmäisen sukupolven äitien kokemuksissa on monenlaista kahtia jakoisuutta: he ovat aluksi kokeneet mukavuuksien puutteet ja myöhemmin elämässään elintasonsa kohentumisen. He eivät ole jakaneet kodin töitä, vaan heille itselleen on kuulunut ”naisten työt”. Myöhemmin he ovat halunneet sekä tyttö- että poikalapsiensa osallistuvan kodin töihin tasapuolisesti. Nuorimmat äidit olen nimennyt ”valinnan sukupolveksi”, koska heidän elämässään on ollut valinnan mahdollisuuksia enemmän kuin äideillään tai isoäideillään.

Aluksi esittelen äitisukupolvien keskeiset elämän kokemukset. Sen jälkeen lähdän tavoittamaan jatkuvuuksia sukupolvelta toiselle. Jatkuvuudet ovat vanhimmilla äideillä usein toimineet selviytymiskeinoina arkielämässä. Nuoremmilla äideillä niiden merkityksenä oli toimia voimavaroina elämässä ja äitiydessä. Käsittelen jatkuvuuksia jaotellen ne sisäiseen ja ulkoiseen elämänhallintaan kuuluviksi. Käsitöiden tekemistä käsittelen erillisenä teema-alueena. Sen jälkeen pohdin jatkuvuuksien ja katkosten syntymistä ja etsin ymmärrystä siihen, miten jatkuvuuksia siirtyy sukupolvelta toiselle.

## 7. ÄITISUKUPOLVET

Sukupolvia yhdistävät tiettyjen elämänvaiheiden kokemukset, kuten sota-aika (vrt. Roos 1987, 48-69). Haastatteluiden ohella olen tutustunut lähinnä elämäkertatutkimuksiin sekä sota-ajasta kertovaan kirjallisuuteen (esim. Raitis ym. 1993, Valkonen 2000) taustojen ymmärtämiseksi. Olen työssäni halunnut säilyttää aineistolähtöisyyden, koska haluan antaa ”elävän” kuvan äitien elämästä ja antaa konkreettisesti äänen näille äideille. Pääosin aineistolainaukset ovat yksilöhaastatteluista. Aineistolähtöisyydellä toivon lisäksi välittäväni kuvan äitien erilaisista kokemuksista ja heidän subjektiivisista suhtautumistavoistaan elämään. Se on tärkeää tulkinnan kannalta, koska tutkimuksessani tavoittelen hermeneuttista ymmärrystä tutkittavien elämästä. Pysin katselemaan aineistoani ja äidin elämää vasten olosuhteita, joissa äiti äidin rooliaan esittää. Äiti elää koko ajan oman aikansa historiallisessa yhteiskunnassa. Vaikka pyrin tulkitsemaan aineistoani äitien omien kertomusten ja merkityksellistämien asioiden pohjalta, pyrin myös muodostamaan sukupolvien elämästä kuvan, konstruktion, vaikka tiedän jokaisen äidin arkielämän, todellisuuden läsnä olevana tai elettyinä elämänä olevan paljon moninaisempi.

Tämän tutkimuksen äidit ovat yhtä lukuun ottamatta tavanneet omaa äitiään melko usein, viikoittain tai enemmän siinä vaiheessa, kun ovat olleet pienten lasten äitejä. Ennen maalaistaloissa on ollut luonnollista, että useampi sukupolvi on asunut yhdessä. Työläis- ja maalaistaustalla voi olla vaikutusta suku- ja perhekeskeisyyteen. Tämän tutkimuksen äitien keskinäinen vuorovaikutus on ollut vilkasta.

## 7.1. Sota-ajan sukupolvi

Tutkimuksen kaksi vanhinta äitiä, Helmi ja Aino, ovat syntyneet 1910-1920-lukujen välisenä aikana. Molempien äitien elämään on liittynyt kova työnteko, sota-ajan epävarmuus, vaihtoehdottomuus, mukavuuksien puute ja ankarat olosuhteet. Toisella äidillä on viisi ja toisella kuusi lasta. He ovat synnyttäneet lapsensa 1930-luvun loppupuolella ja 1940-luvulla.

Talvisodan syttyessä 30.11.1939 oli Suomi hyvin maatalousvaltainen maa. Miesten ja hevosten lähtiessä sotaan jäivät naiset tiloille maita viljelemään yhdessä omien vanhempien, appivanhempien, sisarusten tai muiden sukulaisten kanssa (Lovio 1993, 87). Sukujuuriltaan hämäläinen äiti, Helmi, vihittiin vähän ennen sodan syttymistä. Omaa kotia ei ehditty rakentaa, vaan aviomiehen piti lähteä sotaan. Helmi jäi asumaan vanhempiensa kotitilalle. Sota-aikana syntyi ensimmäinen lapsi ja parin vuoden päästä tulivat kaksoset. Helmi kertoo siitä ajasta:

Kun se oli sitä sota-aikaa, niin kyllä se oli ikävää. Kun lapsia tuli ja mies oli siellä sodassa. Meillä oli joitain naapureita töissä. Isä ja äiti yritti käydä töissä pelloilla kotona. Heinätöissä piti käydä naistenkin. Isä ei paljon ollut. Se oli paljon huonompi jo, semmonen sairalloinen. Minä yritin laittaa sitten sille väelle ruokaa. Kun oli se vanhempi (2-vuotias) poika ja kaksoset ja sitten kun mulle tuli kiire, niin minä vein ne kaksostenvaunut isän luokse, että se heiluttel niitä.

Me asuttiin samassa pirtissä. Kun kaksosetkin tuli, niin se (äiti) huolehti kovasti. Kun kaksosia syötin, niin poika söi toista puolta ja tyttö toista puolta. Ja kun yöllä sain toisen rauhattuun, niin toinen alkoi parkuun. Muistan kerran kun äiti tuli sinne kammariin, missä olin lasten kanssa, niin sen piti tulla hoitaa niitä. Mutta minä sanoin, että menkää nukkumaan, minä kahton nämä. Äiti tarjos monta kertaa apuaan, kun oli kaksoset ja kun ei se vanhempikaan ollut vanha. (Helmi, sota-ajan sp.)<sup>1</sup>

Elämä oli hyvin työntäyteistä. Ruuan laitton lisäksi piti leipoa, siivota ja pestä pyykkiä. Pienet lapset oli hoidettava siinä sivussa. Pyykkikasa oli valtava, erityisesti silloin, kun petivaatteetkin vaihdettiin:

Pyykkiä tuli aina. Se pestiin käsin ja oli meillä sellanen puinen kone, jolla sai veivata ja hieroa. Se täyty sitten järvessä huuhtoa ja käsin puristella. (Helmi, sota-ajan sp)

Kaksosten jälkeen, vuoden päästä syntyi seuraava lapsi ja sen jälkeen vielä kaksi lasta. Kotona viihtymisestään Helmi kertoo seuraavasti:

Kyllä minä kotona halusin olla, koska minun oli vanhempani siinä. Ja kun siinä täyty ninkun yhteisesti tehdä. Ei ollu vaihtoehtoo, ennen kun sitten tuli isä kotio. Sitten vasta, kun isä tuli

<sup>1</sup> Käytän lyhennettä sp sanasta sukupolvi.

sodasta, viiden vuoden päästä, ryhdyttiin tätä (kotia) rakentamaan. Se oli iso osa elämää ja niin surkeeta, että on parempi, ettei niistä puhu. (Helmi, sota-ajan sp)

Näin oman kodin perustaminen jäi pitkäksi ajaksi, viideksi vuodeksi, siihen ajankohtaan kun puoliso vihdoinkin palasi sodasta. Helmi kertoo myös olleensa kotirintamalottana ja käyneensä keräämässä sotilaille sukkaa, joita sitten lähetettiin määrättyyn paikkaan. Hänen kertomuksessaan se aika oli hyvin raskasta, ”kun ei tiennyt, että palaako mies kotio” ja kun ”mitään ei voinnu”. ”Rahaakaan ei siihen aikaan ollut käsitellä sillä lailla kuin nykyään”. Tärkeämpää oli pyrkiä oman työnsä ja omavaraisuuden avulla selviytymään. Omavaraisuusajattelun taustalla oli 1920-30-luvuilla ollut näkemys koko kansantalouden omavaraisuudesta. Oli tärkeää, että pienikin tila tuottaisi mahdollisimman suuressa määrin tarvitsemansa tavarat itse (Ollila 1993, 273). Helmi kertoo:

Saatiin maitoo, kun oli lehmiä. Sikaporsasta yritettiin ja kun ol lampaita, täyty tehdä lankaa. Ja pellavata kasvatettiin. (Helmi, sota-ajan sp)

Naisten työpäivät pidentyivät ja heidän työmääränsä lisääntyi huomattavasti sota-aikana. Usein heidän elämäänsä liittyi vaihtoehdottomuus ja selviytymisen pakko (Lovio 1993, 99). Eeva Peltonen on tutkinut naisten sota-ajan muisteluista selviytymistarinoita. Hänen (1993, 389-390) mukaansa naiset ovat kokeneet olleensa sellaisten ulkopuolisten olosuhteiden armoilla, joihin he eivät ole voineet vaikuttaa. Osana ihmisen selviytymisstrategiaa voi olla ihmisen kyky antaa merkityksiä toiminnalleen, jonka avulla on selvinnyt. Monesti sota-ajoista puhuessaan ihmiset ovat Peltosen tulkinnan mukaan ensin kertoneet sen tarinan, jonka avulla olivat selvinneet. Nämä tarinat ovat voineet palvella kestämistä päivästä päivään epävarmoissa olosuhteissa, mutta myös myöhemmin toipumista ja selviytymistä aikaisemmista kokemuksistaan.

Helmin elämään kuului selviytyminen ja työnteko kotirintamalla pienten lasten äitinä. Tässä haastattelussa hän ei kertonut tai muistellut tarkemmin sen hetkisiä tuntemuksiaan. Päällimmäisenä mielessä oli se konkreettinen, ankara työnteko. Kuitenkin hän sanoo, että se oli ”niin surkeeta, että on parempi, ettei niistä puhu” ja viittaa elämän epävarmuuteen, siihen, kun aviomies joutui olemaan jatkuvassa hengenvaarassa rintamalla. Millaisia ajatuksia hänellä oli pienten lasten äitinä, kun hän väsyneenä työntäyteisten päivien jälkeen yöllä imetti lapsiaan? Mitä hän silloin ajatteli, pelkäsi tai toivoi? Työnteko, joka on jäänyt hänelle päällimmäisenä mieleen, oli hänelle mitä ilmeisimmin selviytymiskeino sodan aikaisissa epävarmoissa olosuhteissa.

Omille lapsilleen Helmi halusi koulutusta:

Mitä olisitte halunnut toisin tehdä?

No se koulutus, sen olisin halunnut toisillenko. Mutta silloin määräs se, että rahat ei riittäny ja kaikki ei halunnu lähteä. Mutta toiset ol semmosia, että ne ei halua. (Helmi, sota-ajan sp)

Koulutus oli tämän sota-ajan sukupolven ihanne (ks myös Antikainen 1998, 194). Tämä liittyy samalla siihen, mitä Helmi omille lapsilleen toivoi: ”että te pärjäisitte hyvin elämässänne”. Sota-ajan kokenut äiti toivoi omille lapsilleen ”parempaa elämää”.

Toinen haastattelemani äiti, Aino, on karjalaisäiti, jonka kokemukset ja elämäolosuhteet ovat olleet Helmiin verrattuna erilaiset. Ainon kaksi ensimmäistä lasta olivat jo syntyneet ennen sotaa. Aino muistelee edellistä päivää, ennen toisen lapsensa syntymää:

Silloin ol kauran niittoaika. Sirpillähän ne niitettiin ja ne laitettiin viis lyhettä ain sammaan. Mie olin iltaan pimiään ast töis ko tiesin, et tulloo. Niin sata viisikkoo niitin sinä päivänä. (Aino, sota-ajan sp)

Agraariyhteiskunnassa ennen piti äidin viimeiseen asti yrittää tehdä töitä. Oma äitiänsäkin hän muistelee, miten sunnuntaiaamuisin muiden herätessä hänellä oli jo leivottuna pullat, perunapiirakat ja marjapiirakat. Eikä oma äiti koskaan näyttänyt väsymystään. Ainon seuraava lapsi syntyi karjalassa vuonna 1939:

Silloinkii ko niitten sotilaitten siihen toivat, et mihin pääs niitä sotilaita. Ja mie silloin ko olin kipiä ko Irja synty silloin siinä. Että ko niitä sotaherroja kävi, no se tietyst huomaa ko aamutakki päällä istuin sängys, niin hää sanoi, et jaa, ei tänne voi tullakaan. (Aino, sota-ajan sp)

Sotilaat kääntyivät ja lähtivät pois, kun Aino oli juuri synnyttänyt vauvan. Ainolla oli kuusiviikkoinen vauva kainalossa, kun hän joutui lähtemään kotoaan evakkoon. Sota-aikana Ainolle syntyi vielä kaksi lasta lisää. Aino ei paljoa puhu miehestään eikä miehensä kotiin odottamisesta. Hänen kertomuksestaan oli mies suljettu pois. Sodan jälkeen hän oli viiden lapsen yksinhuoltajana vieraalla paikkakunnalla, kaukana omista sukulaisistaan. Lähellä ei ollut ketään, jolta olisi neuvoja kyselty. Töihin piti lähteä elättääkseen perheensä. Kysymykseen, mikä oli siinä ajassa, pienten lasten äitinä kaikkein vaikeinta, Aino vastaa:

En ossaa kaikkein vaikeinta sanoo. Olihan se tietyst ko se kortil ol se ruoka kaik, niin sitä piti koittaa sit tuolt sivustakii niitä isompii taloi, käydä ostamas sielt mist talost sai. (Aino, sota-ajan sp)

Sota-aikana säännöstelyn avulla pyrittiin turvaamaan riittävä määrä ravintoa kaikille ihmisille. Se oli tärkeää sen vuoksi, ettei tuotanto olisi joutunut rahan voimalla toimivan mustan pörssin hallintaan. Käytännössä säännöstelyaikana toimittiin siten, että kuluttajille jaettiin ostokortteja, joilla he saivat ostaa säännöstelyn alaisia tuotteita. Korttiannosten suuruuteen vaikutti ammatin raskaus ja henkilön ikä. Ankarinta säännöstely oli vuosina 1941-45, vaikka säännöstelyä jatkettiin 1950-luvun alkupuolelle saakka. Säännöstelyn ollessa pahimmillaan jaettiin jokaiselle suomalaiselle 51 erilaista korttia. Tavallisen ihmisen näkökulmasta säännöstely merkitsi jonottamista, koska ensin saattoi joutua jonottamaan kortteja kansanhuollon toimistosta ja sen jälkeen tuotteita kaupasta ostaessaan. Toisinaan kävi niin, että kun oma vuoro tuli, olivat tuotteet jo loppuneet. Kaupungissa asuneiden tilanne oli huonompi kuin maaseudulla asuvan viljelijäväestön. Erityisen huono-osaisia olivat siirtolaiset (Räikkönen 1993, 160-200). Aino kertoo paikkakunnan kangaskauppiasta ja omista kokemuksistaan:

Se kauppias itse ol niin mukava, ko ties, et mie en pääse jonottammaa, niin se ain pisti sinne tiskin al miul jotain. Se myi sit miul. Se sano, et nyt ois taas teille.

Minähän ompelin sillon yhteen aikaan käsinkii ko ei olt konetta. Mut mikä ol vapaahuolto, sielt sanoit, että ko mie sitä konetta joskus sain lainaks, niin ne kerran sannoit miul et kyl työ saatte ostaa, jos haluatte. Viiskymppi makso. Mie ompelin vierallekii sitten. (Aino, sota-ajan sp)

Aika oli raskasta työssä käyvälle yksinhuoltajaäidille, kun hän päivätyönsä lisäksi pyhäisin ja iltaisin ompeli vieraille. Työpaikat olivat hänelle hyvin tärkeitä ja hän kertoo paljon työpaikoistaan ja työnteostaan. Hän oli iloinen, kun hänellä oli monivuotisia, pitkäaikaisia työpaikkoja. Kun vakituisesta työpaikasta loppui kesäksi työ, hänen piti mennä töihin rakennukselle muurarin apulaiseksi. Aino muistelee yötöihin lähtemistään:

Mie sit ko läksin illal töihin, niin mie pistin ulkoopäin oven hakaan. Ettei ne lähe mihkään kulkemmaan, ko siel ol pieniiki mie laitoi. Ko eihän sillon kangasta olt. Miul ol sellane silkkipuku, tumman punanen ja sit ol yks ruudulline jakkupuku. Silitin ne ja aattelin, et ompelen niille kevätjuhlaan leningit. Niin mie ko tulen töist pois, niin ne ol varastettu. (Aino, sota-ajan sp)

Siihen aikaan ei ollut kunnallisia päivähoitojärjestelmiä. Oven lukitseminen oli ainoa keino huolehtia lapsistaan yksinhuoltajaäidille, jolle työssä käynti oli välttämätöntä huolehtiakseen lastensa aineellisesta toimeentulosta. Siihen aikaan yksinhuoltajaäideillä ei ollut muita vaihtoehtoja kuin työssäkäynti elättääkseen perheensä (ks. May 1999, 73). Ainolla ei varmastikaan ollut mitään mahdollisuuksia palkata ketään lastensa hoitajaksi. Ketään sukulaisia ei asunut lähellä. Mitään mukavuuksia ei ollut. Talossa oli puulämmitys. Pyykki

piti pestä pyykkilaudalla ja kantaa huuhteluvesi järvestä. Lapset olivat tärkeitä, vaikka toivat äidille lisää töitä:

...Mutta joka lapsel kudoin sit kun polvet rikki meni. Että kyllä se oli niitten lasten kans. Et se oli ettei siihen kyllästyty yhtään.

Niihin lapsiin?

Niin, ei kyllästyty, et mitä ne pyysikin. Sukkaa ja ne näk sen itseki.

Väsykö niihin lapsiin, et tuliko sellasta tunnetta?

Ei mul olt koskaan sellasta, et mie väsyin.

Eikä tullut että kyllästy, että ne on aina tossa? Että ne sitoo?

Ei, ei koskaan tullut sellasta tunnetta, et mie oisin lapsiin kyllästynny. Ei hyvänen aika, ei sellasta voi tulla. (Aino, sota-ajan sp)

Ainolla ei kertomansa mukaan koskaan ollut sellaista tunnetta, että hän olisi lapsiin väsynyt tai kyllästynyt. Sellaista mahdollisuutta ei silloin kerta kaikkiaan ollut. Sellaista käsitettä kuin kyllästyminen tai väsyminen lapsiin ei silloin tunnettu. Aino puhuu haastattelussaan paljon työpaikoistaan. Keskeisenä kokemuksena hänen elämäänsä on liittynyt selviytyminen yksinhuoltajana sodan jälkeisessä yhteiskunnassa. Siksi työteolla oli keskeinen merkitys hänelle. Usein yksinhuoltajaäidit ovat olleet ylpeitä kovalla työllä selviytymisestään ja siitä, että ovat itsenäisesti kyenneet elättämään perheensä (May 1999, 84). Pärjääminen oli Ainollekin erityisen tärkeää, kunnia-asia, kuten seuraavista puheen katkelmista selviää:

...et ei meil mittää puutetta siin ollu. Ain sitä leipää oli.

Kyl meil mäni oikein hyvin lapsien kanssa. Ei tult mitään. Ei olt mistään puutetta ko työtä oli.

Kyl mie muutin ain parempaan paikkaan. (Aino, sota-ajan sp)

Työnjako kodeissa oli sekä Helmin että Ainon mukaan sukupuoleen sidottu. Seuraavassa heidän kertomanaan:

Minä ne tein. Pyykit ja ruuat laitoin ja sitten kävin vielä pellollakin. Miehellä oli ulkotöitä ja metsätöitä. (Helmi, sota-ajan sp)

Eihän miehet siihen aikaan auttaneet. Se olt naisten hommaa se kotityö. (Aino, sota-ajan sp)

## **7.2. Murroksen sukupolvi**

Tutkimuksen keskimmäiseen sukupolveen kuuluvat äidit ovat syntyneet 1940-luvulla. He ovat eläneet jälleenrakennuksen ja nousun aikakautta. Ainon tytär, Anna, on ollut pienten



lasten äitinä pääosin 1960-luvulla, jolloin hän on synnyttänyt kolme vanhinta lastaan, nuorimmainen on syntynyt 1970-luvulla. Helmin tyttären, Helenan, molemmat kaksi lasta ovat syntyneet 1970-luvulla. Helena ja Anna kuuluvat siihen sukupolveen, jonka elämään on hyvin voimakkaasti liittynyt työnteko ja työn arvostus. Molempien äitien yhteisenä kokemuksena on ollut aluksi mukavuuksien puute:

Vesi kannettiin sisälle ja pyykit pestiin käsin saunalla ja kaivosta kannettiin saunavesi, mutta sitä kun oli nuori, niin ei sitä kokenu mitenkään, että se olis ollu jotenkin raskasta tai vastenmielistä...Mullahan lapsia tuli kun liukuhihnalta, et siihen aikaan tuli raskaaks ni miehen ei tarvinnu ku pölläyttää alushousuja ni oli raskaana sitte. Kahdella vanhemmalla oli ikäero vuosi ja kun aattelee sitä, että kaikki pyykkiveet kannettiin. Ei ollu kertakäyttövaippoja. Sideharsovaipat , kaikki pestiin käsin siinä keittiön nurkassa talviaikaan...Toivoin, että olisin saanut pesukoneen. Ensin toivoin, että saan jääkaapin ja sen mä sain. Ja sain sitten, kun tää kolmas lapsi synty, niin sain sellasen vanhan pulsaattorikoneen, joka auttoi hirveesti. Ja sitten tietysti toivoin, että jos jonakin päivänä sais vedettyä vedet sisälle. (Anna, murroksen sp)

Alussa oli hyvin vaatimattomat olosuhteet. Ei ollut jääkaappia, ei pesukoneita, ei ollut kunnolla vettä kaivossa. Ne on tarvinnut meidän aikana saada, kun kaikki oli niin alkeellista. Pyykki pestiin karjakeittiössä. Vettä pumpattiin ja kannettiin, kun se loppui. Kesällä käytiin joella pesemässä, käsipesulla. Kotona oli jo ollut pesukoneita, mutta ei täällä. Jonkin ajan kuluttua ostettiin ensimmäinen ns automaattipesukone. Se oli suuri helpotus, kun ei aina tarvinnut lähteä pyykille lapsen unen välissä. (Helena, murroksen sp)

Molemmat äidit ovat kokeneet aluksi alkeellisissa olosuhteissa asumisen ja mukavuuksien puutteen. Vähitellen heidän elintasonsa on kohonnut ja he ovat saaneet äidin työtä ja arkielämää helpottavia koneita ja mukavuuksia. Heillä molemmilla on kotitöiden tekemisestä ja työnjaosta perheessä samantapaisia kokemuksia:

Ei miehet siihen aikaan paljon autellu. Että ei sitä kokenu silloin, ei sitä osannu vaatia ees. Et se on ennen muinoin ollu, että se on nainen ollu se, joka on hoitannu sen pesän. (Anna, murroksen sp)

Mun mieheni on ollut ns vanhanaikainen mies. Se ei ole osallistunut lasten hoitoon sitten millään tavalla. Kyllä se on ollut kaikki vastuu mulla. (Helena, murroksen sp)

Anna kertoo elämästään siinä vaiheessa, kun hän oli työssä käyvä yksinhuoltaja-äiti. Lastenkin piti osallistua kodin töihin:

Minä olin töissä ja jokaisella oli tiskivuorot. Kyllä mä monta kertaa väijyin eteisessä, että ei poikien kaverit nähny, että pojat tiskaa, mutta se, että jokaisen täytyy tehdä, että jokaisen täytyy kantaa kortensa kekoon. Että sitä mä oon ninku terottanu, että tulevaa elämää varten. (Anna, murroksen sp)

Anna halusi, että myös poikalapset tiskaisivat vuorollaan, mutta ilmeisesti koki , että poikien tiskaamisessa on jotain epänormaalia ja hävettävää. Sellaista ei voinut poikien kavereille

näyttää. Hän ei kerro, väijykö hän eteisessä silloinkin, kun tytöt tiskasivat. Tämä oli hänen elämässään jonkinlainen murrosvaihe. Hän itse oli elämässään tehnyt toisin, mutta yritti nyt soveltaa tasapuolisempaa kotitöiden jakamista sekä poika- että tyttölapsiinsa.

Ennen monesti useampi sukupolvi asui samassa taloudessa. Helena meni miniäksi miehensä kotitaloon ja koki elämänsä ahdistavana vaativien appivanhempien asuessa samassa taloudessa. Annalla on toisenlaisia kokemuksia anopin roolista. Annalle anoppi oli tärkeä henkilö, joka auttoi lasten hoidossa. Hän toimi äidin ohella kotitöiden opettajana:

Meillähän se oli suurimman osan ajasta ja minäkin, kun nuori olin, niin siitä oli suurta apua, kun se opetti ja neuvo, miten pitää taloutta hoitaa...Kun anoppi oli siinä, niin opetti mulle kaikki, leivinuunin käytön, kun meillähän ei kotona ollut uunia. Ja kodin puhtaanapidon ja muun olen oppinut anopilta. Kotonakin jo sen osasin, mutta sen otti niin leväperäisesti, erilailla nuorena työnhuitukkana. Ennen kun sitten oli oma perhe ja se oli ninkun pakko itsenäisesti tehdä. (Anna, murroksen sp)

Anna kertoo menneensä töihin siinä vaiheessa, kun lapset olivat pieniä, muutaman vuoden ikäisiä. Näin Anna kertoo lastenhoitokokemuksistaan:

Anoppi hoiti lapsia. Ja sitten kun anopilta katkes käsi, niin mä jouduin sitten kotiin, kun ei saatu lastenhoitajaa. Kesällä hoidin hautoja...ja nää kolme pientä lasta sitten repsutti mukana. (Anna, murroksen sp)

Lapset hoidettiin usein arkisen työn ohessa, kuten Helena seuraavassa kertoo:

Sitten kiireesti navettaan, koska oli lemmiä. Ja jos lapset kerkis heräämään, niin sitten piti ne vain väkisin jättää tänne sisälle. Kauhee huuto, kun ei ne olis halunnut jäädä. Mutta ei niitä aina voinut ottaa navettaan mukaankaan. (Helena, murroksen sp)

Siihen aikaan lapset olivat mukana myös vapaa-ajan vietossa. Seuraavassa Anna ja Helena kertovat:

Yhdessä kuljettiin joka paikassa ja kyläpaikkoihin lähdettiin yhdessä...Sitä kuljettiin aina käsityön kanssa ja lapset oli mukana...Ja sitten oli näitä yhteisiä illanviettoja, mihin osallistui kaikki perheet. Siellä oli kaikki haitarit hommattu, syötiin ja juotiin...ei silloin lapsia viety tai hommattu lapsenlikkaa, et siellä oli lapset mukana...miehet siellä vähän joi sahtia ja naiset huolehti lapsista. (Anna, murroksen sp)

Mulla oli useesti lapset mukana, kun lähdin niitten kanssa vaikka viikoksi sisaren luo. Sai välillä irtaantua kotiympyröistä...On ollut paljon ompeluseuratoimintaa. Perheet porukalla tavattu ja pidetty kesäjuhlia ja joulujuhlia. Lapset mukaan siihen. (Helena, murroksen sp)

### 7.3. Valinnan sukupolvi

Nuorimmat haastatellut äidit ovat molemmat olleet pienten lasten äiteinä 1990-luvulla. Toisella äidillä on yksi lapsi ja toisella äidillä on kaksi lasta. Näiden äitien perheissä ei ole asunut useampia sukupolvia yhdessä, vaan heidän perheeseensä on kuulunut äidin lisäksi isä ja lapsi/lapset. Helenan tytär, Tiina, on syntynyt 1970-luvulla ja Annan tytär, Anniina, on syntynyt 1960-luvulla. Molemmat äidit ovat olleet kotiäiteinä muutamia vuosia, silloin kun lapset ovat olleet pieniä. Haastattelun aikaan Tiina teki osa-aikaisesti töitä ja oli palailemassa työelämäänsä. Anniina oli ollut työelämässä vuoden verran. Haastattelussa ei tullut esille koti- ja ansioäitiyden yhdistämisen ristiriitoja.

Näiden 1990-luvun äitien haastattelussa ei korostu elämän aineellinen puoli. Eivätkä he kuvaile tarkemmin kotitöidensä tekemisiä, esimerkiksi pyykin pesemistä, kuten äitinsä tai isoäitinsä olivat tehneet. Tämä on tietysti luonnollista, kun ajattelee pyykin pesemistä automaattipesukoneella tai astioiden pesemistä tiskikoneella. He eivät ainakaan kerro, että heiltä puuttuisi tärkeitä mukavuuksia. Kotitöiden tekemistä he kuvailivat nopeasti, rutiininomaisesti, kertoessaan tavallisesta päivästänsä, kuten Anniina sanoo:

Aamulla ylös. Aamupalaa, vaatteitten kattomista siinä, ulkona käyntiä, ruuan laittoa, pyykinpesua, taas siivoamista. Sitä se on. (Anniina, valinnan sp)

Äidin arkea hallitsevat rutiinit pitävät arkielämän koossa. Ne luovat turvallisuuden ja jatkuvuuden tunteita elämään. Molempien äitien miehet käyvät töissä kodin ulkopuolella. Vaikka äidit kokevat, että heillä on suurempi vastuu lapsista ja lasten hoidosta, jaetaan kotitöitä puolison kanssa, kuten äidit kertovat:

Minä huolehdin siivouksen ja pyykin pesun pääosin ihan. Mutta sitten ruuan laittoon osallistuu molemmat. Se kumpi on kotona, niin se laittaa ruuan. (Anniina, valinnan sp)

Kun mä oon suurimman osan päivästä kotona ja mies on töissä melkein kellon ympäri, mä pidän kokonaan huolen pyykeistä. Mutta mies on taas huomattavasti parempi kuin minä laittaa ruokaa, enkä mäkään nyt ihan tumpelo oo, varmaan seitsemänkymmentäprosenttisesti se laittaa meillä ruuan. Sillä on enemmän kekseliäisyyttä...Mutta jos on isompi siivous, niin otetaan sellanen päivä, että miehellä on vapaapäivä ja se pitää matoista huolen ja mä luuttuan lattiat. (Tiina, valinnan sp)

Anniinalle ”koti on se tärkein paikka maailmassa”, vaikka hän kertoo kaivanneensa aikuiskontakteja siinä vaiheessa, kun vanhin lapsi oli pieni. Siitä ajasta, kun toinen lapsi oli pieni, hän toteaa:

Että ihan mukavaa kotonaoloaikaa mun mielestä. Mutta mielellään kyllä läksin töihin nyt, kun pääsin pois sieltä neljän seinän sisältä. (Anniina, valinnan sp)

Kotona viihtymisestäään Tiina kertoo seuraavasti:

Jossain vaiheessa tuli semmoinen, että voi vitsi, että mitä määhän täällä teen, että ihan hyvin vois laittaa lapsen hoitoon. Se oli sellanen joku vuoden vanha. Mutta kyllä mä sit aattelin, että se kuitenkin kasvaa niin hirveen nopeeta ja sitten ei mene kuin hujahdus, muutama vuosi, niin sitten se lähtee kokonaan pois. (Tiina, valinnan sp)

Lapset ovat heille molemmille äideille hyvin tärkeitä. Heillä kotona oleminen pienten lasten kanssa on osittain omavalintaista, mutta yhteiskunnan mahdollistamaa vanhempainrahan ja kotihoidon tuen turvin. 1990-luvulla on periaatteessa kaikilla subjektiivinen oikeus päivähoitopaikkaan, vaikka ei työssä kävisikään. Näillä äideillä on läsnä tällä hetkellä arkielämä pienten lasten äiteinä. He iloitsevat lapsiensa kehitysvaiheista. Heillä on aikaa ehkä enemmän siihen, kuin äideillään tai isoäideillään. He eivät kuvaile arkipäivän töitään, miten lapset siinä sivussa juoksevat, vaan myös ihan lastensa kanssa olemista ja lastensa kehittymisen seuraamista:

Mukavinta on ehkä ollu se alkuvaihe lapsien kanssa, silloin kun ne on ollu pieniä ja kokee tää kehitys, mitä joka päivä tapahtuu. On oppinu käveleen, puhumaan, kaikkee. Se on ollu semmoinen rikkaus elämässä. Moni, joka lähtee heti äitiysloman jälkeen töihin, niin ei oo päässy näkeen ja kokeen niitä lapsen kehitysvaiheita. Ja joka päivähän ne edelleen kehitty. (Anniina, valinnan sp)

Me mennään ulos sitten ja ollaan pari-kolme tuntiakin ulkona, sato tai paisto, ulos on päästävää. Melkein joka päivä käydään rattailla keskustassa jossain, mitä nyt on käyty liikennepuistot ja lintupuistot. Kaupassa sitten. Uimahallissa on paljon käyty talvella. (Tiina, valinnan sp)

Silloin, kun Tiinan lapsi oli vauva, hänen miehensä vaihtoi vaippoja ja kylvetti lasta, kuten äitikin. Tiina koki sen hyvänä asiana. Samalla hän kuitenkin toteaa, ettei usko, että oma isä olisi niin tehnyt. Nykyään isätkin touhuavat lasten kanssa, kuten Tiina kertoo, että ”sitten tulee isukki kotiin ja sitten ne peuhaa siellä keskenään”.

Vaikka koti on molemmille äideille tärkeä paikka, ei siellä silti aina jakseta olla. ”Joskus tarvii päästä pois”, kuten Tiina sanoo. Hän kertoo, että ”jatkuvasti ystäviä käy tai käydään ystävien luona”. Hänelle on tärkeää, että pääsee toisten aikuisten seuraan. ”Se on vähän semmosta tuuletusta”, kuten hän asian ilmaisee. Omasta hyvinvoinnistaan ja vapaa-ajastaan hän kertoo:

Silloin, kun lapsi oli ihan pieni, musta oli ihanaa jättää se isänsä kanssa kotiin vaikka kahdeksikolmeksi tunniksi. Mä lähdin vaikka kauppaan vaan, kunhan kiertelin. Tai sit mä kävin parin tunnin kävelylenkillä. Irrottauduin kokonaan siitä, ettei mun tarvinnu kuunnella sitä kiljumista siinä.

Välillä käytiin tyttöjen kanssa vähän hummaamassa. Mä laitan vaan lapsen kahdeks päiväksi pois ja sit nautin ite siitä. Mä olen ulkoillut paljon, lenkkeillyt, käynyt uimassa, ihan itekseen. Luen kirjoja. Tykkään turhanpäiväisestä shoppailusta. (Tiina, valinnan sp)

Tiinalla on mahdollisuus omaan vapaa-aikaan. Anniinakin olisi toivonut itselleen enemmän omaa aikaa ja omaa vapautta. Hän olisi toivonut, että olisi joku hetki päivästä ollut itseä varten. Hän kokee unohtaneensa itsensä ja omat tarpeensa, koska ei ole suonut itselleen vapaa-aikaa. Hän on tehnyt niin, koska on ”aina pienestä pitäen ollut semmonen alistuja”. Anniina kertoo:

Mä olin suunnitellu käydä vaikka kiertämässä kaupoissa ihan rauhassa yksin, olla tunnin pois kotoo. Kun aamusta seuraavaan aamuun oon periaatteessa ollu niitten lasten kanssa, niin mies, kun tuli, et hän lähtee käymään vaikka poikien kanssa pilkillä. Mä sanon, et okei. Hän viipyy kolme-neljä tuntia ja tulee, et jokos ruoka on valmista. Mä sanon, et juu kyllä tässä ruvetaan laitteleen. Sillai mä oon antannu sen vapauden sille miehelle ja miehän osaa sen kyllä käyttää hyväkseen. (Anniina, valinnan sp)

Näin Anniina antoi periksi ja luopui omista tarpeistaan. Näin hän oli tehnyt jo lapsuudessaan. Yksinhuoltajaäidin tyttärenä Anniina on kokenut, että hänellä oli lapsena enemmän vastuuta ja vähemmän leikkimisaikaa kuin veljillään. Hän oli jo pienestä lähtien suhtautunut solidaarisesti äitiään ja toisia kohtaan:

Aina terotettiin sitä, että kun sä olet se tyttö, sun tarvii hoitaa se. En mä sitä kumminkaan muistele pahalla. Mutta joskus tuntuu, et on jääny semmosia asioita, mitä pojat sai tehdä, mun elämästä pois, niinkun normaali leikkiminen. Oli ne vastualueet. Pojat läksi leikkimään, niin minä jäin siivoamaan paikat kuntoon, ettei äiti ollu väsynny ja äkänen, vaikkei se ehkä ois ollu sitä, niin mä ajattelin. Mulle annettiin kumminkin tehtävä pitää vähän huushollia. Varmaan ei äiti tarkottanu sitä, että sun on pidettävä tää siistinä, vaan mä sisäistin sen asian niin voimakkaasti, kun mä oon tyttö talossa. Mä unohdin jo silloin itteni, ajattelin muitten parasta ja sitä, että äitillä on kiva tulla töistä kotiin. (Anniina, valinnan sp)

Anniina ymmärsi ja ilmeisesti sääli äitiään. Hän halusi olla äidille kiltti tyttö, auttaa äitiään. Näin hän tuli oppineeksi sukupuoliroolit. Hän jäi siivoamaan, kun veljet läksivät leikkimään, vaikka itsekin olisi halunnut lähteä. Myöhemmin avioliitossaan, kun hänen teki mielensä lähteä kauppoihin kiertelemään, hän jäi kotiin lasten kanssa sillä aikaa, kun aviomies lähti pilkille ”poikien kanssa”.

Tiina ja Anniina ovat molemmat pienten lasten äitejä 1990-luvulta. Kuitenkin ihmiset ja elämä jokaisessa perheessä ovat erilaisia. Toisinaan voivat äidin omat tarpeet jäädä toteutumatta. Äiti voi alistua ja nähdä perheen yhteisen hyvän tärkeämpänä kuin omat henkilökohtaiset unelmansa. Silti hän voi kokea elävänsä onnellista elämää, kuten Anniina,

jonka elämässä puoliso on ollut tärkeä kymmenen yhteisen vuoden aikana. Puolisonsa merkityksestä hän sanoo seuraavasti:

Sehän on semmoinen, että jos nyt jäis leskeksi tai tulis ero yhtäkkiä, niin mä olisin ihan avuton. Ihan ninkun tyhjä. Se on kumminkin tukipilari ja ystävä, aviomiesystävä ja paras kaveri. Perhepiiri pyörii siinä jokapäiväisessä elämässä. Ei sitä vois kuvitella, että toinen häipys siitä johonkin, vaikka joskus sitäkin salaa toivoo, että lähtis menemään pahoina päivinä. (Anniina, valinnan sp)

Kun Anniina sanoo ”lähtis menemään” hän samalla nauraa. Hän tajuaa sen, ettei tarkoita sitä ihan tosissaan, mutta kertoo että sellaistaikin joskus toivoo. On varmasti selvää, että sitä joskus riidellään, kun lähellä ollaan. Suuttuessaan Anniina lähtee ”ovet paiskuen pihalle”, mutta asiat lopulta aina sovitaan. Toisinaan omat lapset suututtavat:

Kyllähän mä huudan lapsille, mutta kun ne ei lotkauta korvaansa siitäkään, että vaikka on kitarisat peräseinässä, ne kattoo vaan ja jatkaa, mutta kun mies sanoo, että mitäs äiti sano, niin ne on heti, niinkun et se on se laki, isäntä talossa. (Anniina, valinnan sp)

Kaikkein vaikeinta äitinä olemisessa Anniinan mielestä on se, että voisi säilyttää ”pitkän pinnan”, ettei räjähtäisi niin helposti. Ritva Nätkin (1993, 165-171) on havainnut tutkimuksissaan, että nuoremmat äidit, jotka ovat tulleet äideiksi 1970- ja 1980-luvuilla, usein osaavat ja uskaltavat eritellä äitiyttä ja siihen liittyvää epävarmuutta ja negatiivisia tunteuksiaan. Näin oli tässä haastattelussa. Tiina puhui tunteidensa hallinnasta, kertoi joskus ”räiskähtelevänsä” ja huutavansa, mutta tietävänsä kuitenkin rajansa, miten pitkälle voi mennä. Äitiys kokemuksena voi olla hyvin ristiriitainen. Seuraavassa Anniina erittelee kokemusta lastensa merkityksestä:

Vaikea siinä mielessä, tottakai se on hirveen tärkeä, keskipiste elämässä, Ensimmäisenä ajatuksissa, että mitä lapset tarvii, mitä niille kuuluu, mitä ne nyt tekee. Aina on kumminkin sitten se, että salaa, tuolla syvimmässä, sisuksissaan toivoo, että voi kun en ois koskaan tehny näitä, että vois elämä mennä paljon paremmin. Mutta se kuuluu siihen vastuun kantamiseen. Mun mielestä normaali äiti saa tuntea myös sitä pahaa oloa lapsiaan kohtaan, kun ei fyysisesti eikä henkisesti kohdista niihin lapsiin, vaan että mielessään, tuolla korvien välissä manaa sitä välillä. Mutta tottakai, jos sattuu jotain, pieni haava, niin hirveä huoli ja hätä, että mitä täällä nyt tapahtuu. (Anniina, valinnan sp)

## 8. SUKUPOLVELTA TOISELLE SIIRTYVIÄ VOIMAVAROJA

Edellisessä luvussa loin katsauksen kuhunkin aikaan liittyviin tyypillisiin kokemuksiin äitien kokemusten kautta sekä toin esille äitien elämäntilanteiden ja olosuhteiden erilaisuuden osana

elämän moninaisuutta. Tässä luvussa seuraan sukupolvelta toiselle arkielämässä siirtyviä jatkuvuuksia, jotka jäsentyvät äitien kokemusten ja subjektiviteetin kautta.

Käytän lähinnä Roosin (1987) käsitteitä elämän ulkoisesta ja sisäisestä hallinnasta. Lukiessani haastatteluita, minulle tuli vaikutelma, että kaikkien äitien, erityisesti kuitenkin ”sota-ajan sukupolven” äitien haastattelussa korostui se, mitä on tehty, jotta on selvitty pienten lasten äiteinä arjen elämässä. ”Valinnan sukupolven” äideillä jatkuvuudet olivat enemmän voimavaroina kuin selviytymiskeinoina. Roos (1987, 67) on havainnut tutkiessaan suomalaisten elämäkertoja kaikkein keskeisimmäksi kysymykseksi ihmisten elämässä nousevan elämänhallinnan ja sen puuttumisen. Omassa työssäni, jossa selvitän äitien toiminnassa siirtyviä jatkuvuuksia sukupolvelta toiselle, näen äitien toiminnan merkityksenä ja tarkoituksena olevan elämänhallinnan tavoittelun. Jaksossa elämän ulkoinen ja sisäinen hallinta selvitän niitä asioita, esimerkiksi voimavaroja, keinoja tai malleja, joita on siirtynyt sukupolvelta toiselle. Elämän ulkoisella hallinnalla tarkoitan lähinnä aineellista turvallisuutta ja konkreettisia arjen töitä. Liitän tähän kuuluvaksi lasten kasvatuksen, koska se tapahtuu kokonaisvaltaisesti, osana arkista toimintaa. Elämän sisäiseen hallintaan liitän kuuluviksi psyykkiseen hyvinvointiin kuuluvia asioita. Käsitöiden tekemiseen liittyy piirteitä sekä elämän ulkoisen että sisäisen hallinnan kannalta, joten käsittelen sen erillisenä. Sen jälkeen selvitän, miten näitä asioita on siirtynyt sukupolvelta toiselle: katkoksia ja jatkuvuuksia. Loppupohdinnassani kokoan keskeiset erot eri sukupolveen kuuluvien äitien kokemusten välillä ja tarkastelen 1990-luvun äitiyttä sekä jatkuvuuksia voimavaroina.

## **8.1. Elämän ulkoinen hallinta**

### **8.1.1. Lasten kasvatust**

Sota-ajan äitinä Helmin elämään on kuulunut paljon työntekoa maatalousyhteisössä. Helmi kertoo itse saaneensa vanhanaikaisen kasvatuksen, johon kuului omien vanhempien ja yleensäkin vanhempien ihmisten kunnioitus. Sen hän on halunnut siirtää omille lapsilleenkin. Omien lastensa kasvatuksesta hän kertoo, että ”töihin on laitettu heti sekä pojat että tytöt”.

Helenan, Helmin tyttären, mielestä hänen oma kasvatuksensa oli ”sen ajan tiukkaa kasvatusta”, josta on kuitenkin vain hyviä muistoja. Siihen aikaan äitiä ja isää täytyi

kunnioittaa. Heitä täytyi totella ja kuunnella. Hän muistaa kuitenkin sen, miten hyvältä tuntui se, kun vuorollaan pääsi äidin syliin. Vaikka lapsia oli monta, äiti osasi käsitellä heitä. Kiireistään ja työn teostaan huolimatta äiti otti huomioon Helenan, kaikkein hiljaisimman ja arimman lapsensa. Helena mieltii kasvatustaan:

Leipänsä eteen pitää jokaisen jotakin tehdä. Ei lapsen elämäkään saa olla pelkkää leikkimistä, tehdä vaan mitä hän itse haluaa. Vaan pitää arkipäivään osallistua jollain lailla. Tietysti sitä itse ninkun omatkin lapset ajatteli, että sitä pitää tonne heinäpellolle lähtee, kun naapurinkaan lasten ei tarvi. (Helena, murroksen sp)

Helena itse on aina joutunut tekemään kovasti työtä, joten työnteon arvostus on kasvatuksessa siirtynyt jo kotoa. Maatalousyhteisössä on siihen jo pienestä pitäen kasvettu. Äidin rinnalla tytöt oppivat tekemään kodin töitä. Agraariperhe oli tuotantoyksikkö, jossa kaikki perheenjäsenet lapsia myöten olivat työvoimaa (Apo, 1993, 128-130). Maalaisoloissa kasvaneiden lapsuudenkodeissa on usein ollut tekeminen ja erilaisten askareiden osaaminen tärkeä arvostuksen lähde (Määttänen 1993, 157). Helenan mielestä lastenkin tulisi osallistua arjen töihin. Hän itse on soveltanut omien lastensa kasvatuksessa vähän ”pehmeämpiä” arvoja.

Karjalaisäiti, Aino, muistelee omaa äitiään: ”Hää ol sellanen hyvä ja lempee ihminen. Ei meitä lyöty vissiin kertaakaan”. Myöhemmin hän muistelee omien lastensa kasvattamista:

Mie en yhtään kertaa lyönnny kettään. Ja vaikka siel ol monetkii ko ne huusi ja löivät lapsiaan, niin mie sanoin monta kertaa niille, että mitä työ hakkaatte niitä lapsii, et hyvä sanahan se tehoo paljon paremmin ko se hakkaaminen. Käyvä nyt avuttommii lapsii hakkaamaan. Mie en ois voinnukaa lyyvä niitä. (Aino, sota-ajan sp)

Ainon tytär, Anna, kertoo omista kasvatuseriaateistaan:

Mä en hyväksynny lasten lyömistä, enkä piiskaamista. Ei meitäkään piiskattu pienenä. Äiti oli yksinhuoltaja sodan jälkeen, että se oli se äitin sana ja minä oon sitten kantanu sitä samaa sääntöä, että kyllä se pitää se puhe olla ja kyllä se on hyvin lapset totellu. (Anna, murroksen sp)

Tässä suvussa vaikuttaa myönteinen kasvatustyyli siirtyneen sukupolvelta toiselle. Seuraavan sukupolven äiti, nuorin äideistä, ei korosta kuitenkaan samoja asioita, eikä hänen kasvatustyylinsä tarkemmin selvinnyt haastattelussa. Merja Korhonen on tutkinut suomalaisten kasvatuskulttuurissa tapahtuneita muutoksia. Hän on tutkimuksissaan havainnut, että lapsuuden aikaista, vanhempien käyttämää myönteistä kasvatustyyliä käytettiin myöhemmin itse todennäköisemmin kuin neutraalia tai kielteistä mallia. Usein äidit



suhtautuivat lapsiinsa omia vanhempiaan lempeämmin (Korhonen 1994, 2-3). Hänen tutkimuksensa tulokset tukevat tässä työssä esiin tulevia lempeämpiä kasvatusasenteita ja myönteistä kasvatustapaa. Erityisesti äidin kasvatustaustalla on perheissä ollut merkitystä (Harmainen ym. 1984, 147-149).

### 8.1.2. Kodin työt ja työnteko

Kaikki äidit kertovat oppineensa omalta äidiltään arkisiin kodin töihin liittyviä taitoja, kuten ruuan laittoja ja siivoamista. Kotitaloustaidoilla on ollut merkitystä kaikille äideille. Perinteisen talonpoikaisen työnjaon mukaan naiset kotitaloustöidensä lisäksi avustivat miehiä peltotöissä. Jo ennen sotia on äitien elämään suomalaisessa maatalousyhteiskunnassa kuulunut kova työnteko. Työnteko ja huolenpito ovat olleet keskeisiä äitiin liitettyjä ominaisuuksia omaa äitiä muistellessa (Korhonen 1994, 158-159). Erityisen merkityksellisiä ovat kotitaloustaidot olleet sota-ajan äitien arkielämästä selviytymisen kannalta. Ainolle, samoin kuin tyttärelleen Annalle ja tyttärentyttäreille Anniinalle ovat äidiltä siirtyneitä taitoja olleet erityisesti kaalilaatikon teko karjalaiseen tapaan, karjalanpaistin ja karjalanpiirakoiden tekotaidot. Anna korostaa yhteenkuuluvuutta sukuun ja perheeseen. Heidän suvussaan on siirtynyt myös juhlapyhien viettoon liittyviä perinteitä. Kun kyselen Ainolta, mitä muuta olisi sieltä omalta äidiltä siirtynyt, hän vastaa:

Se työnteko. Niin se piti ain, et ko ol riihipäiväki, niin ei sitä oltu sit loppupäivää vapaalla. Sitähän mäntiin tuonne pellolle töihin. Ja sit jos ol vesisade, niin sit mentiin marjaan. (Aino, sota-ajan sp)

Omalla äidiltään kertovat sekä Helmi että tyttärensä Helena oppineensa ruuanlaittotaitoja ja hapanleivän leipomisen. Helena tekee pyykkien kuivumaan laittamisen samoin kuin äiti aikoinaan:

Jopa pyykin kuivaan laittaminen, jonka teen varmaan niin kun mun oma äiti on tehnyt. Pyykit pitää olla narulla järjestyksessä. Vielä pituusjärjestyksessä, ettei ole iso ja pieni vaate sekasin. (Helena, murroksen sp)

Juhlapyhien vietto laikoineen ovat siirtyneet lapsuudenkodista sekä Helmi-äidin että Helenan kotiin. Perinteiden ja tapojen siirtämisestä lapsilleen Helena on sitä mieltä, että lapset kuitenkin itse valitsevat, mitä haluavat ottaa. Hän kertoo omista juhlahäpäperinteistään:

Juhlapyhillä on mun syntymäkodissani ollut isompi merkitys kuin täällä. Joulurauhan julistaminen hiljennettiin kotona kaikki kuuntelemaan kello kaksitoista. Ja sen mä olen vaatinu myös täällä. (Helena, murroksen sp)

Helena kertoo omien lastensa olleen kiinnostuneita happaman leivän leipomisesta ja heidän sitä joskus yhdessä kokeilleen. Helena ymmärtää lastensa olosuhteita ja näkee heidän elämänsä olevan toisenlaista:

Mutta ei ne sitä välttämättä osaa. Tietysti, kun asutaan niin erilaisissa olosuhteissa, ettei siellä nyt ruveta sellaista hapanleipää tekeen, eikä pystytä. (Helena, murroksen sp)

### 8.1.3. Säästäväisyys

Sota-ajan sukupolven elämään on liittynyt kokemuksia aineellisesta niukkuudesta. Helmi kertoo, että ”Eikä sitä rahaakaan ollut käsitellä sillä lailla kun nykyään. Ei sitä saatu sillon mistään”. He ovat joutuneet kokemaan rahan puutteen lisäksi myös sen, ettei tavaroita välttämättä voinut ostaa, vaikka olisi rahaakin ollut. Rahan arvostus on siirtynyt seuraavalle sukupolvelle. Samoihin aikoihin myös erilaisten järjestöjen, kuten esimerkiksi marittajärjestön tai raittiusliikkeen, piirissä korostettiin säästäväisyyttä perheenäidin hyveenä. Helena kertoo, että ”rahaa tulisi arvostaa, ettei kaikkea laiteta menemään mitä saahaan”. Helenan tytär, Tiina jo sitten 1990-luvulla kertookin tykkäävänsä ”turhanpäiväisestä shoppailusta”. Yhteiskunnan muuttuessa on aineellisesta turvallisuudesta tullut itsestään selvää, ainakin osalle ihmisiä.

Anna ymmärtää äitinsä elämää, sitä ”että se oli tiukassa se jokapäivänen leipä sillon” ja mainitsee ettei itselläänkään ”sitä rahaa liiemmästi ollut”. Annan tytär Anniina, kertoo seuraavasti:

Meille terotettiin, että pienelläkin pystyy tulemaan toimeen, ettei aina tarvi olla sitä maallista omaisuutta...Se on edelleen, et vaikka se on vanhaa ja kulunutta, niin se on silti käyttökelposta...Mä oon tottunu elään nuukasti. Mä elän edelleen. Se on ihan hyvä, pärjää pienelläkin.

Meillä ei koskaan ollu rahaa käyttää...Se opetti nykyelämään, että vaikka nyt ois rahaa ostaa, mutta ei oo mikään mieletön tuhlari, vaan aina ajattelee järjellä, ettei osta mitään turhaa. Nuuka elämä opetti siihen, että raha ei kasva puissa. (Anniina, valinnan sp)

Silloin, kun rahaa on niukasti, sitä oppii arvostamaan. Harkinnalla saadaan joskus pienempikin rahamäärä riittämään. Tässä säästäväisyys liittyy lapsuuden kokemuksiin

yksinhuoltajaäidin tyttärenä. Järkevä rahan käyttö on varmasti vielä nykyäänkin tärkeä elämän ulkoinen hallintakeino.

## **8.2. Elämän sisäinen hallinta**

Elämän sisäiseen hallintaan liitän kuuluviksi psyykkiseen hyvinvointiin sisältyviä asioita. Äitinä olemisen ja ihmisen elämän kannalta siihen liittyy keskeisesti sopeutumiskyky (vrt Roos 1987, 66). Elämän sisäiseen hallintaan kuuluvat voimavarat ovat henkilökohtaisia ominaisuuksia ja suhtautumistapoja, jotka kuuluvat ihmisen persoonallisuuteen. Suhtautumistavat elämään ja asioihin voivat olla lapsuudesta peräisin olevia tai myöhemmin kokemusten kautta muovautuneita. Elämäntilanteen kannalta on omalla asennoitumisella ja suhtautumistavoilla merkitystä.

Sopeutuminen voi olla naiselle ristiriitainen kokemus. Omasta äidistä ja lapsuudenkodista on kyettävä irtaantumaan omaksi itsenäiseksi persoonaksi, joka kykenee elämään omaa elämäänsä ja perustamaan oman kodin. Koti on ihmiselle jotain sellaista, johon emotionaaliossa mielessä tuntee kuuluvansa (vrt Granfelt 1998). Sopeutumattomuudessa on kysymys siitä, ettei koe kuuluvansa paikkaan, jossa sillä hetkellä on. Silloin, kun oma asema ja paikka kotona ovat epäselviä, on kotia vaikea tunkea omakseen. Sinne ei tunne kuuluvansa. Ihminen voi edelleen tunkea kuuluvansa entiseen paikkaan, lapsuudenkotiinsa. Hänen irtaantumisensa sieltä vaikeutuu. Erityisesti näin voi käydä, kun äiti kokee, että häntä ei hyväksytä sellaisenaan ja hän ihmisenä on kaiken aikaa kyvyiltään riittämätön toisten ihmisten vaatimuksiin. Helena meni miniäksi maalaistaloon, jossa koki elämänsä vaativien appivanhempien kanssa melko ahdistavana. Helena kertoo elämästään miniän osassa miehen kotitilalla:

Se oli kokolailla vaikeeta. Ei ollut mitään helppoa. Ei mulla lasten kanssa, mutta tää yhteinen asuminen ei ole missään tapauksessa ollut kivutonta ollenkaan. Mua ei ninkun arvostettu miksikään. Mä oon ollu miniä ja mä oon kyllä sen niin kantapäähän kautta kymmenet kerrat saanu kokee. Että mä en oo ollu mikään.

Oisko sun pitäny samallailla asiat tehdä?

Ja vaikka mä teinkin niin se ei riittäny. Kun lapsi itki vauvana yökaudet ihan puolitoista vuotiaaksi. Ja mua haukuttiin.... Mä olen laiska. Mä en osaa hoitaa. Mä en muuta kun makaan ja luen lehtiä. Se on mun syytäni...Mä en osannu pestä muka pyykkiiä. Enkä mä osannu antaa sille (miehelle) puhtaita vaatteita. Enkä mä osannu yhtään mitään....Mä en ollu minkään arvonen.

Millainen paikka koti Sinulle oli?

Kyllä mä koin koko lailla ahdistavaksi. Ja mulla oli nin kauhee ikävä sinne syntymäkotiin, että joskus, kun olin päivän tai kaks siellä, niin itkun kanssa tulin takaisin. Olot olivat niin erilaiset. (Helena, murroksen sp)

Miniän osasta, kohtelusta sekä kamppailemisesta oman kodin valloittamiseksi ovat naiset elämäkerroissaan kirjoittaneet. Vaimo ei usein ollut taloudellisesti tasa-arvoisessa asemassa työskennellessään miehensä kotitalalla. Miehen perheen kannalta nähtynä miniä oli toisen suvun edustajana vierasta väkeä, joka monesti vasta myöhäisessä keski-ikässä saavutti asemansa (Apo 1993, 134-136). Helenan sopeutuminen uusien olosuhteisiin oli vaikeaa. Hän ikävöi edelleen syntymäkotiinsa. Irrottautuminen kotoa oli vaikeaa. Oma koti on henkilökohtainen alue. On tärkeää, että se on paikka, johon tuntee kuuluvansa. Helenalle koti oli vieras paikka, jossa häntä ei hyväksytty ja arvostettu. Se ei tuntunut kodilta, koska siellä hallitsi anoppi. Helena olisi halunnut rajata kotinsa omiin läheisiin ihmisiinsä, ydinperheeseensä. Kun kysyn, mitä asioita hän pienten lasten äitinä toivoi, Helena vastaa:

Muistan ihan tasan tarkkaan, että kun mulla ois ihan oma koti, et mun ei tarvis jakaa sitä kotiani vaativan anopin ja apen kanssa. Että se ois ihan vaan mun perhettä varten. (Helena, murroksen sp)

Vaikeista olosuhteistaan huolimatta Helena pyrki silti käyttäytymään muiden ihmisten odotusten mukaisesti, vaikka ne olivat ristiriidassa hänen omien toiveidensa kanssa:

Semmonen suunnitelma minulla oli alun perin, et mä en tähän jää maalaistalon emännäksi. Et mä haluan muualle töihin, koska mä en ole sillä tavalla navettaihminen luonteeltani ja mä tiesin, että ei ole helppoa anopin ja apen kanssa tässä aina olla nenät vastakkain. Mutta se ei miehen päähän mahtunut semmonen asia ollenkaan.... Mulla ei ollut minkäänlaisia vaihtoehtoja, jos mä yleensä täällä olin. (Helena, murroksen sp)

Naiset ovat omaelämäkerroissaan usein kertoneet omista tarpeistaan ja haaveistaan luopumisesta toisten ihmisten tarpeiden vuoksi (Määttänen, 1993, 157-158). Helena olisi halunnut mennä töihin kodin ulkopuolelle. Niin olivat tehneet monet naiset 1960-luvulta lähtien. Äidin työssäkäynti oli jo silloin, kun Helena oli pienten lasten äitinä, 1970-luvulla normaalia ja luonnollista. Kuitenkin, vaikka yhteiskunta ympärillä muuttuu, vaikuttavat muutokset yksittäisten ihmisten elämään hitaammin. Näin on erityisesti maaseudulla, jossa arvot ovat usein traditionaalisempia, pysyvämpiä, hitaammin muuttuvia. Muutoksen nopeus voi ylittää tavallisten ihmisten kyvyn omaksua uusia arvoja. Helenan mies ilmeisesti piti edelleen itsestään selvänä sen, että äidin paikka on kotona. Helena luopui omista toiveistaan perheensä ja puolisonsa vuoksi.

Lapset Helena koki elämänsä rikkautena. Lapset eivät elämää vaikeammaksi tehneet. Hän on aina pärjännyt lasten kanssa hyvin. Lapset helpottivat Helenan sopeutumista uusiin oloihin ja siihen, että hän myöhemmin löysi paikkansa ja asemansa kodissaan.

### 8.2.1. Puhuminen

Helena löysi elämäntilanteessaan vaativien appivanhempien kanssa asuessaan vähitellen selviytymiskeinoja elämäänsä. Hän kertoo seuraavasti:

Henkistä puolta on hoidettu puhumalla, keskustelemalla, että on jonkinmoisessa tasapainossa pysynyt... Vaikka mulla on ollut kuinka vaikeeta, mä olen ollut sillai ulossuuntautunut, etten ole pitänyt sisälläni niitä vaikeita asioita, vaan mä olen aina jollekulle puhunut. Tässä vaikeissa asioissa en ensimmäisenä omalle puolisololleni, vaan sisarilleni ja muutamalle hyvälle ystävälleni, joiden kanssa on puitu niitä asioita ja sitten jossain vaiheessa puolisololle. (Helena, murroksen sp)

Helenan elämässä on puhumisella ystävien ja sukulaisten kanssa ollut suuri merkitys hänen oman jaksamisensa ja elämänsä kannalta. Hänen elämässään korostuu elämän sisäisen hallinnan merkitys. Puhuminen oli hänelle selviytymiskeino omassa elämäntilanteessaan. Siitä tuli ylimääräinen voimavara, jolla hän auttoi muitakin ihmisiä toimien sovittelijana vaikeissa tilanteissa. Puhuminen on siirtynyt voimavarana hänen tyttärelleen Tiinalle, joka seuraavassa kertoo:

Mitä voimavaroja olet saanut omalta äidiltäsi?

...se on mun mielestä sisäinen voimavara, että tulee hyvin ihmisten kanssa toimeen. Äiti tulee ja mä tulen.

Missä asiassa olet mielestäsi hyvä?

Mä oon aika sosiaalinen, aika hyvä puhumaan. (Tiina, valinnan sp)

Tiinalle on omalta äidiltä siirtynyt sosiaalisia taitoja, hän toivoo myös voivansa siirtää niitä taitoja omalle lapselleen, koska näkee, että toimeen tuleminen toisten kanssa on tärkeä taito ihmiselle.

Puhumisen ja avoimuuden merkitystä korostaa myös omien elämäkokemustensa pohjalta Anna. Hänen tyttärensä, Anniina, pohtii seuraavassa äitiään ja itseään:

Koskaan ei tarvinnu pelätä mitään. Jos teki pahojaankin, niin aina voi mennä sanoon. Koskaan ei vedelty korville. Osas niin hienosti puhua, että sitä tunsu kauheen turvalliseksi rinnalla olonsa.

...mä oon nykyään vähän tämmönen pälätäti. Et mä tuun kaikkien kanssa juttuun. Mä oon aika hyvä ihmissuhteissa...Ei oo vielä niin pahoja sanomisia tullu, et ois välit poikki menny kenenkään kanssa. Et aina on pystynny puhumalla selvittään asiat. Se on ehkä mun vahvuus. (Anniina, valinnan sp)

Asioista puhuminen on ollut molemmissa suvuissa kahdella sukupolvella esiintynyt voimavara, vaikka sen lähtökohdat ovat poikenneet toisistaan. Helenalla se on vaikeassa elämäntilanteessa toiminut selviytymiskeinona ja Anna on kokenut sen merkityksen tärkeänä, koska kiireisellä aina työssä käyvällä äidillään ei ennen ollut aikaa eikä tapana puhua asioistaan. Helenan äiti, Aino, ei ehkä ollut halunnut näyttää huoliaan ja väsymystään lapsilleen. Hänen oma äitinsäkään ei ollut niin tehnyt.

### 8.2.2. Yhteenkuuluvuus

Anna kertoo omasta lapsuudestaan, että ”se yhteenkuuluvaisuuden tunne oli ihan erilainen, kun ei ollu sitä isää”. Alitajuisesti hän silloin oli kokenut, että heidän ”täytyy pitää yhtä”. Yhteenkuuluvuuden tunnetta korostaa haastattelussa myös Annan tytär, Anniina. Äidin ja tyttären välillä voi vallita yhteisymmärrys, solidaarisuuden tunne. Sukupolvien välisissä suhteissa on havaittu solidaarisuutta. Tunteisiin perustuvassa solidaarisuudessa on kysymys ymmärtämisestä, kunnioituksesta ja läheisyydestä (Hurme 1988, 101). Tätä oli varmasti lisännyt Annan osalta se, että he molemmat Aino-äitinsä kanssa olivat joutuneet selviytymään yksinhuoltaja-äiteinä. Heidän elämäntilanteensa oli ollut samankaltainen. Yksinhuoltajaaideilla, Ainolla ja Annalla, oli ollut omien lastensa silmissä suuri auktoriteettiasema. Yhteenkuuluvaisuutta sisarusten välille oli syntynyt lapsuudessa, koska he äidin poissa ollessa olivat joutuneet huolehtimaan toisistaan. Vanhimmat lapset erityisesti kantoivat suurinta vastuuta ja huolehtivat nuoremmistaan. Esimerkiksi pienimmän sisaren yhtäkkiä kadotessa syntyi toisille lapsille kova huoli ja pelko, ettei sisar ollut hukkunut läheiseen järveen. Tässä suvussa on ilmeisesti yhteenkuuluvuutta perheeseen ja sukuun lisännyt yksinhuoltajuuden ohella karjalaiset sukujuuret ja perinteen vaaliminen. Haastattelun aikana Anna puhuu paljon perheen yhteenkuuluvuudesta, siitä ”että ainakin huolehdittaisi näistä sukulaisista ja perheenjäsenistä” ja on tätä halunnut siirtää edelleen seuraavalle sukupolvelle. Anniina-tytär näkee tärkeänä joulun aikaan suvun kokoontumisen. Seuraavassa Anniina kertoo:

Mä kokosin suvun...Seitsemänä vuonna peräkkäin mä järjestin. Tein jouluruuat ja kaikki. Et se perhe kokoontu sitten jouluaattona syömään ja olemaan yhdessä. (Anniina, valinnan sp)

### 8.2.3. Positiivinen elämän asenne

Annan haastattelusta syntyy positiivinen kuva hänen elämäänsä, vaikka hänellä on vaikeuksia elämässään ollut. Aluksi hän koki mukavuuksien puutteen, josta hän toteaa, ”ei sitä kokenu mitenkään, että se olis ollu jotenkin raskasta tai vastenmielistä”. Ajastaan pienten lasten äitinä hän kertoo, että ”se oli ihan mukavaa aikaa” sekä ”kaikki ikävät asiat karsiutuu vuosien myötä pois ja jää nää mukavat muistot”. Se on varmasti totta. Kaikkia pieniä vastoinkäymisiä ei enää vuosien päästä muisteta. Äitinä hän on ”tykänny olla niin kauheesti”. Asiat tuntuivat järjestyneen, sillä ”jos tuli menoo, niin voi heittää naapuriin ystävän luo lapsen”. Hän kertoo siitä, miten hyvin hän tuli toimeen anoppinsa kanssa, joka oli mukava ja auttavainen. Sen ajan ihmiset olivat ”niin anteliaita” ja naapuriapu, ystävärinki ympärillä oli uskomaton, kun Anna tuli synnytyslaitokselta kotiin:

Mää katoin, että kun sieltä tulee naislauma, että hyvänen aika, eihän mulla oo mitään tarjottavaa, ei silloin ollu pakastimia, ei mitään. Ja mää sanoin, et kiva kun tulitte, mut voi itku, mulla ei oo mitään tarjota. Nin ne sanoi, että ei sun mitään tarvi tarjota, että sinä menet nyt tuonne sohvalle pitkäkses. Ne keräs matot lattialta, pesi ikkunat, pesi pyykit. Niillä oli pullat ja kakut ja kaikki ja sit juotiin kahvit siinä päälle. Et ne tuli ninkun rotinoimaan...Minä olin sitten siinä ringissä mukana, kun seuraaville synty lapsia. Must se oli tosi ihanaa. (Anna, murroksen sp)

Myöhemmin elämässään hän koki avioeron ja joutui työskentelemään kovasti elättääkseen perheensä. Hän muutti paikkakuntaa ja vaikka hänellä ei aluksi tuttavita ollutkaan, niin hän koki, että hänet hyvin pian hyväksyttiin. Ilmeisesti siihen vaikutti ”tällänen karjalainen luonne, puhelias”. 1960- ja 1970-luvuilla alkoivat ei-materialistiset arvot nousta ja asenteet erilaisia perheitä kohtaan muuttua hyväksyvämmiksi. Näihin aikoihin saattoi aineellinen niukkuus merkitä yksinhuoltajille sitä, että he oppivat arvostamaan elämässään muita positiivista sisältöä ja elämänlaatua merkitseviä asioita, kuten ystävyyttä, itsenäisyyttä ja lasten turvallisuutta (May 1999, 73-76, 111). Läpi koko haastattelun tuntuu Annalla olevan hyvin positiivinen asenne elämäänsä. Hän nauraa kesken haastattelun joillekin elämänsä asioille. Mietin, olisiko tämä äidiltä peräisin olevaa. Se ei suoranaisesti korostu, mutta Ainolla on lapsiinsa ja lastenlapsiinsa lämmin suhtautumistapa. Hän ei missään kohdassa haastattelua valita elämäänsä tai vaikuta katkeralta. Ehkä tämä valoisa luonne on Annan henkilökohtainen, omien elämäkokemusten kautta kehittynyt ominaisuus. Annan tytär Anniina kertoo asioista, joita omassa kasvatuksessaan arvostaa:

...ja positiivinen elämäkatsomus. Että vaikka ois kuinka vaikeeta ollu, niin se aurinko paistaa joskus sinne risukasaankin. Et se on opetettu ihan pienestä. (Anniina, valinnan sp)

Positiivinen elämänasenne on tärkeä voimavara kohdattaessa vaikeuksia elämässä. Oma selviytyminen voi olla paljon kiinni omista suhtautumistavoista. Samanlainen elämänkokemus voi saada erilaisia mittasuhteita ja merkityksiä eri ihmisten elämässä.

#### 8.2.4. Vapaa-aika

Vapaa-aikaa ei sota-aikaan äideillä juurikaan ollut. Helmi kertoo että ”Ei ollut harrastuksia. Ei voinnu harrastaa. Syötti lapset, söi ihte, laitto ruokaa”. Käsitöitä hän olisi halunnut tehdä, jos olisi ollut aikaa. Vanhimman sukupolven äitien kokemukset vapaa-ajasta ovat niukat. Sitä ei ollut. Vapaa-ajan viettoon ei suomalaisilta naisilta talvi- ja jatkosotien aikana useimmiten jäänyt aikaa, koska naisten päivät kotirintamalla täyttyivät monenlaisesta työstä. Vapaa-ajan viettoa ei sota-aikana katsottu tarpeelliseksi, koska se saatettiin rinnastaa laiskotteluun. Viranomaiset kielsivät tanssien järjestämisen. Tanssimista ei pidetty sopivana, koska miehet samaan aikaan olivat rintamalla kuolemanvaarassa. (Haavio-Mannila ym.1993, 336-338.)

Vanhimman sukupolven äitien elämässä vapaa-aika oli melko outo käsite, kun heiltä kyseltiin vapaa-ajasta, omasta ajasta, äidin hyvinvoinnista, virkistyksestä. He eivät ehkä ymmärtäneet kysymyksiä samoin kuin nuoremmat äidit, jotka ajattelivat, että kyseessä on heidän oma henkilökohtainen aikansa. Sota-ajan sukupolven äitien hyvinvointi ja ilon aiheet liittyivät yksinomaan lapsiin ja jos heille aikaa jäi, he rentoutuivat tekemällä välttämättömiä käsitöitä, kuten kutomalla sukkia.

Vapaa-ajan vietto ja tarpeet tulivat esille vasta keskimmäisen sukupolven elämässä. Keskimmäisen sukupolven äidit jo kertovat toiveistaan vapaa-aikaan ja irrottautumiseen, kuten Anna kertoo:

...voi että kun pääsis yheks viikonlopuks yksin johonkin paikkaan, missä ei olis ketään, ei minkäänlaista ääntä, ei mitään. Että sais tosiaan levätä ja kulkee luonnossa...kai sen tajus sillon, että vaatis pienen lepohetken. (Anna, murroksen sp)

Vapaa-aikaa vietettiin yhdessä lasten kanssa, jos vapaa-aikaa pystyi järjestämään. Vapaa-aika ei ollut vapaata lapsista, vaan sen merkitys oli, että ”sai välillä irtaantua kotiympyröistä”.

Nuorimmat äidit, 1990-luvun äidit, sen sijaan kertovat omista tarpeistaan ja vapaa-ajan vietostaan. Heidän tarpeensa ”irrottautumiseen” kotoa merkitsi vapaata lapsista: ”ettei



tarvinnu kuunnella sitä kiljumista siinä”. Vapaa-aikaa vietetään yhdessä ystävien ja kavereiden kanssa. Tärkeäksi muodostuu vapaa-ajan merkitys parisuhteen hoitamisen kannalta: ”pienen vapaahetken olla aviopuolison kanssa ihan kahdestaan”. Äidit kertovat jo, mitä he ovat vapaa-ajallaan tehneet, esimerkiksi maalanneet posliinia, tehneet käsitöitä, lukeneet, lenkkeilleet tai käyneet ostoksilla.

Keskimmäinen ja nuorin sukupolvi haaveilevat molemmat matkustelemisesta. Nämä äidit eivät kuitenkaan ole juurikaan matkustelleet pienten lasten äiteinä. Tiina, joka on aiemmin matkustellut paljon kertoo seuraavassa:

Pienen lapsen kanssa se onnistuu, mutta ei oo niin helppoo ja tulee lisää kustannuksia. Paljon mukavampi oli silloin reissata, kun oli itekseen. Semmosesta on pakko ollut luopua. (Tiina, valinnan sp)

Keskimmäisen sukupolven äitien vapaa-ajan vietossa olivat lapset mukana, nuoremmat puolestaan kokevat vapaa-ajakseen ajan ilman lapsia. Nuorimman polven äiti, Tiina, kertoo paljon ulkoilemisistaan ja liikkumisharrastuksistaan, joissa on siirtymistä tapahtunut äidiltä tyttärelle. Tiina pohtii seuraavasti:

Mikä on äitiltä tarttunut muhun, on urheilullisuus. Mä oon aina tykännyt kaikesta liikunnasta. Äiti on ollu hirveen hyvä urheileen, kun se on ollut pieni. Siitä on huomannut sen, kun se tykkää liikkumisesta...Siltä on jäänyt semmonen tunne, että se on kivaa. (Tiina, valinnan sp)

### **8.3. Käsitöiden tekeminen elämän hallintana**

Käsitöiden tekemistä käsittelen erikseen, koska sillä oli erilaisia merkityksiä, jotka liittyivät sekä elämän ulkoiseen että sisäiseen hallintaan. Elämän ulkoiseen hallintaan liittyvät merkitykset liittyivät ”pakolliseen” käsitöiden tekemiseen ja aineelliseen toimeentuloon. Kuitenkin samanaikaisesti äiti sanoi kokevansa käsitöiden tekemisen itselleen virkistyksenä ja rentoutumisena. Hänelle tuli hyvä olo, koska hän koki tekevänsä sellaista, josta piti. Tämä liittyi psyykkiseen hyvinvointiin ja sitä kautta elämän sisäiseen hallintaan. Eri sukupolviin kuuluvilla nämä asiat painottuivat eri tavalla. Kaija Heikkinen (1997) on tutkinut pohjoiskarjalaisten naisten käsitöiden tekemistä ja käsityön tekemisen subjektiivisia merkityksiä tekijöilleen. Hän havaitsi nuorempien ja vanhempien käsityön tekijöiden välillä eroja, joita hän selitti käsityöympäristön erilaisuudella johtuen sosiaalisista ja taloudellisista ehdoista (mt. 86). Vanhemman sukupolven käsityön tekemiseen liittyi tarpeellisuus niukan

kulutustavaratuotannon ja rahatalouden aikana. Näin voidaan tämänkin tutkimuksen äitien osalta nähdä.

Sota-aikaan oli työn ja harrasteen välinen ero hämärä (Haavio-Mannila ym. 1993, 336-337). Monet välttämättömät työt, kuten käsityöt voitiin nähdä joko työnä tai harrastuksena. Sota-ajan sukupolven arkielämässä äidit tekivät niitä käsitöitä, jotka olivat pakollisia ja välttämättömiä, kuten lapsille oli kudottava sukkaa ja kintaita. Käsitöitä oli kudottava iltasella, kun muilta kiireiltään ehti. Niitä ei kuitenkaan voinut harrastaa oman halunsa mukaan, kuten Helmi sanoo:

Käsityöthän oli päälimmäisenä, jos olis ollut aikaa. (Näyttää välillä verhojaan ja käsitöitään, joita on myöhemmin tehnyt) Halua olis silloin ollut, mutta ei ollut aikaa. Iltasellaan yritti kutoa sukkaa ja kinnasta. Sitä täytyi. (Helmi, sota-ajan sp)

Käsitöiden tekeminen piti rajoittaa välttämättömään tekemiseen. Sodan jälkeen yksinhuoltajaäitinä ollut Aino kertoi tehneensä lapsilleen kaikki vaatteet: ”Ompelin silloin yhteen aikaan käsinkii ko ei olt konetta”. Myöhemmin hän iltaisin ja viikonloppuisin ompeli vieraillekin, kun sai ostettua ompelukoneen. Ompeleminen merkitsi hänelle lisäansiomahdollisuuksia päivätyönsä jatkona. Hänelle käsitöiden ja vaatteiden tekeminen oli luonnollista. Oma äitikin oli ommellut vaatteet lapsilleen. Sen lisäksi hän koki käsitöiden tekemisen virkistävänä. Monet käsityön tekijät muistavat lapsuutensa käsityöympäristön. Heidän lapsuudessaan käsitöitä ovat tehneet monet lähipiirin ihmiset, kuten vanhemmat, isovanhemmat, muut sukulaiset ja kyläläiset (Heikkinen 1997, 32-37). Sitä taustaa vasten oma käsitöiden tekeminen näyttäytyy luonnollisena ja itsestään selvänä.

Selkeästi harrastuksena mainitsee käsitöiden tekemisen Helena, Helmin tytär, joka kertoo, että ”se oli harrastus, kun tein koko perheelle vaatteita. Se oli yksi rentoutumismuoto, kun ompelin koneella”. Hän ei mainitse ”pakkoa” tehdä käsitöitä, vaan hän piti käsitöiden teosta, rentoutui. Heikkisen tutkimuksessa (1997, 65) käsitöiden tekijät kokivat käsitöiden teon mukavana, sellaisena puuhana, jota tehdessä oli hyvä olla. Monet heistä arvostivat hyödyllistä ajankäyttöä. Käsitöiden tekeminen oli ”puolivapaa-aikaa”. Tässä hämäläisessä suvussa on käsityötaitoja siirtynyt kahdelle ensimmäiselle sukupolvelle. Nuorimman sukupolven edustaja, Tiina kertoo:

Äiti on taitava käsistään ja mä en taas oo. Se aina naureskelee mulle...naureskeli, kun mä tein koulu-aikaan kaikkia juttuja, et mä oon ihan tumpelo. Hyvä kun mä kuule napin osaan paitaan ommella. Mä oon aina kiikuttanu sille, jos on jotain tarvinnu tehdä. (Tiina, valinnan sp)

Katkos on syntynyt tässä nuorimmassa sukupolvessa. Hänelle ilmeisesti käsityötaitojen oppiminen ei ole ollut pakollista tai luonnollista. Voi olla, ettei se ole tuntunut kiinnostavalta puuhalta. Se on voinut tuntua vaikealta. Heikkisen tutkimuksessa käsityön ikävinä puolina pidettiin taidon puutetta ja osaamattomuutta.

Ainon tytär, Anna, tuntee kuuluvansa käsityöläissukuun. Hänelle oli luonnollista, että kotona ommeltiin ja kudottiin. Käsitöiden tekemiseen liittyy kollektiivisuus, kuuluminen osana jotakin yhteisöä. Monien käsityön tekijöiden taidot ovat aiemmilta sukupolvilta perittyjä, usein kansanomaisesti äidiltä tyttärelle siirtyneitä taitoja. Ne on opittu automaattisesti, huomaamatta, vähittäin. Oppiminen on sukupuolittunutta, naisten välistä taitojen siirtämistä (Heikkinen 1997, 39-45). Anna kertoo seuraavassa:

Ja äitillä oli ompelukone, jolla ommeltiin aina. Ainahan me ollaan käsityöläissukua oltu. Tehty vaikka kuinka monta sukupolvea taaksepäin. (Anna, murroksen sp)

Anna kertoo pienten lasten äitinä kutoneensa vieraillekin villapaitoja saaden siitä ”leivän jatketta”. Usein iltaisin hän silloin rentoutui kutomalla samalla, kun katseli televisiota. Hän kertoo nykyäänkin ajattelevansa, että ”vaikka monta kertaa vaatteen sais halvemmalla, niin sitä aina alitajuisesti, että tommosen mä teen ittelteni”.

Annan tytär, Anniina, tiedostaa myös sukunsa perinteet. Seuraavassa Anniinan mietteitä käsitöistä:

Mä oon aina tykännyt käsitöistä. Mä oon joko kutonut, ommellut tai maalaillut jotakin. Yhdessä vaiheessa tein kipsitöitä...Sitten kun lapsi nukkui, sillä välin sit teki tämmöstä omaa. Et se on ollut mun harrastusta. Mä haluan opettaa tyttären myöskin ompelijaksi...perusompelutaidon, että pystyy korjaamaan. (Anniina, valinnan sp)

Anniinan mielestä se on elämässä tärkeä taito, joka nykyään monilta puuttuu. Käsityön miellyttävyyttä liittyy osaamiseen, uuden oppimiseen, tekemisen ja tuotteen valmistumisen herättämiin tuntoihin (Heikkinen 1997, 69). Anniina kertoo tyttärensä tehneen jo neljävuotiaana ensimmäisiä kanavatöitä. Hän sanoo ajattelevansa usein valmiiden tuotteiden maksavan ”liikaa siihen nähden, kuin mitä kankaanpala maksaa”. Ryhmäkeskustelussa Anniina pohti käsitöiden merkitystä itselleen seuraavasti:

Sitä hakee semmosta omaa aikaa, jotain ihan omaa. Sitä ei tarvi jakaa lasten ja miehen kanssa. Se on semmosta, mistä ite nauttii. Näkee oman kädentyön jäljen. Saa jotain tehdä ihan

rauhassa... Jos kutoo jotain, niin se on mulle piilonautinto. Sit se tietty ylpeys, kun lapsillekin on tehny jotain. Sillä on kaikenmaailman rusettihattuja ja haalareita. Ja kaikki kehu niitä, miten nättejä ne on. (Anniina, valinnan sp)

Anniinalle käsityöt merkitsevät omaa aikaa. Mutta mikä on ”piilonautinto”? Onko se jotain äidin salaista nautintoa, sellaista, jota äidin ei sovi näyttää? Äiti ei saa olla liian tyytyväinen itseensä? Silloin kun jotain osaa hyvin, voi siitä täydellä syyllä olla ylpeä. Käsityöt voivat olla tärkeitä positiivisen itsetunnon kannalta ja muilta ihmisiltä saadun arvostuksen lähteenä. Käsityötaitojen hallintaa arvostetaan. Myös Heikkisen (1997, 87) tutkimuksessa käsityön tekeminen tuotti tekijöilleen tyydytystä ja kohotti heidän itsetuntoaan. Käsityö liittyi osana naisten persoonallisuutta ja identiteettiä.

Käsityön prosessia voi olla vaikea erottaa produktiosta. Usein tekeminen on ensisijaista (Heikkinen 1997, 86-88). Käsitöiden kautta voi tuntee yhteenkuuluvuutta: ryhmäkeskustelussa karjalaisen suvun kaikki kolme äitiä puhuivat käsistöistään ja muistelivat kauniita tanssimekkojaan. Mielessä olivat pitsikaulukset ja kellohameet. Näin myös produktio, itse valmis tuote, voi olla tärkeä muistoissa. Erityisesti silloin, kun siihen liittyy tekijälleen sosiaalisia ja psyykkisiä merkityksiä. Tuotteet ovat läheisen ihmisen, oman äidin tekemiä ja niillä voidaan saavuttaa jotain sellaista, mitä ei muilla ole. Aino kertoi, miten hänellä sisarensa kanssa oli aina ensimmäisenä sellaisia vaatteita, jotka olivat muodissa. Anniina muisteli äitinsä tekemää sähkönsinistä satiinista tanssimekkoaan, miten muut tytöt kateellisina katselivat sitä. Näille naisille käsityöt merkitsivät mahdollisuutta saada jotain sellaista, mitä ei muilla ollut.

#### **8.4. Samastuminen ja samankaltaisuuden kokemukset**

Kotonaan Helena on oppinut kunnioittamaan vanhempiaan. Helmi-äiti on ollut hänelle esikuva, jota hän on suuresti kunnioittanut, koska äiti on kokenut vaikeat sota-ajan olosuhteet. Hän ymmärtää äitinsä olosuhteita:

Äiti oli sen ajan äiti. Tosi tiukoilla ja kovilla, ison perheen äiti. Siinä ei ollut äitiyslomia. Kun nuorin sisko syntyi kesällä, niin äiti veti heinäpellolle sitä vauvaa vaunuissa mukanaan, mitä ei nyt mun ihan tarvinnu. Äiti on nyt tietysti ollut paljon, paljon kovemmilla kuin minä. (Helena, murroksen sp)

Helena ja Helmi ovat molemmat olleet maalaistalon emäntiä. Näin Helena on voinut tuntee samankaltaisuuden kokemuksia oman ja äitinsä elämän välillä (vrt Määttänen 1993, 150-154).

Äiti voi toimia tyttären mielikuvissa vertailupohjana, johon omia kokemuksiaan peilaa. Helena vertailee omia olosuhteitaan äitinsä elämään. Äiti on ollut esikuvana, voimavarana mielessä silloin, kun itsellä on ollut vaikeaa:

Kun sitä on ajatellut, että kun äitikin on kestänyt sota- ja pula-ajan, ja mulla kuitenkin on siihen verrattuna ollut paremmin asiat, kohtakin kaikenlaiset mukavuudet, ajattelee, että jos äitikin on sen ajan kestänyt, niin mikä etten minä kestä nyt parempaa aikaa. (Helena, murroksen sp)

Anna joutui myöhemmin elämässään eroamaan väkivaltaisesta aviomiehestään. Voisi olettaa, että Annan avioeropäätöksen tekemistä helpotti äidin malli, se, että äitikin oli selvinnyt aikanaan yksinhuoltajana. Luultavasti Anna koki jotain samankaltaisuutta oman ja äitinsä elämän välillä. Avioeroissa tyttären ja äidin suhde usein vahvistuu (Julkunen 1995, 103).

Kodin töitä näyttävät tyttäret kautta aikojen oppineen äideiltään. Aiemmin niitä opittiin siinä sivussa, kun äidit hoitivat lapsiaan työn teon lomassa. Samalla lapset pienestä pitäen oppivat vähitellen osallistumaan kodin töihin. Sota-ajan sukupolven äideille oli itsestään selvyys, että tyttäret opetettiin naisten töihin. Murroksen sukupolven äideillä omassa perheessään oli työnjako sukupuoleen sidottu. He ovat kuitenkin opettaneet kotitöitä sekä poika- että tyttölapsilleen. Tyttöjen tekemistä tapahtui oppimalla ja samastumalla äitinsä malliin.

Äidit ovat tyttärilleen tärkeitä esikuvia. Millaisia omat äidit tyttärien mielestä ovat? He ovat näiden äitien haastatteluiden mukaan hyviä, lempeitä, auttavaisia, kannustavia, läheisiä, työtä tekeviä, pitkäpinnaisia ja toiset huomioon ottavia. Monet äideistä korostavat äitiään esikuvana, mutta toinen nuoremmista äideistä kuitenkin toteaa lasten kasvatuksen osalta näin:

Oma äiti on mun mielestä aika jäävi neuvomaan. Ennen mä kysyin sitten käyttäytymishäiriöistä ystävien ja kavereitten mielipiteitä, kun niillä on kokemusta tämän ajan lapsista. Ja sitten on taas se vertaus, että no ennen vanhaan. Sitä ei voi soveltaa näihin nykyajan lapsiin. Käyttäytyminen oli silloin erilaista mun mielestä. (Anniina, valinnan sp)

Oma äiti ei enää nykyään välttämättä toimi kaikissa asioissa esikuvana ja samastumiskohteena, kuten Harriet Strandell (1984) on tutkimuksissaan todennut. Tyttäret joutuvat valitsemaan toisin.

### **8.5. Toisin tekeminen tietoisena valintana**

Helena ymmärtää äitinsä olosuhteita ja sitä, että äiti ehkä olosuhteiden pakosta joutui olemaan toisenlainen äiti, kuin hän itse on ollut. Helena joutui lapsesta saakka tekemään kovasti töitä. Omien lapsuuden kokemustensa pohjalta Helena haluaa tehdä toisin:

En mä niin kova ja tiukka halunnut olla. Enkä niin kovia vaatinut, kun ite on, vaikken mä sillon kokenu miksikään kauheeks. Ennenhän lapsien ei annettu ees nukkua. Ne heräteltiin, että nyt on aika nousta, kohta kuus-puol seitsemän. Mutta mä oon aina sanonnu, että jos nyt on vapaapäivä, kesälomapäivä lapsilla, et mun puolesta ne saa nukkua, että lapsi tarvii unta. Että mä en ollu valmis herätteleen, mä annoin nukkua. Ei niitä nyt potkittu heti ylös, kun ihte nousi. Että vähän pehmoemmin ajattelin niitä asioita.

Mä oon joutunut tekemään työtä kovemmin. Mutta vähän pehmoemmin, ettei liian koville vedätetä lapsia. Ja antaa toistenkin lasten kanssa leikkiä, ettei vaan pelkästään oo sitä, että tehdään tämä päivä töitä ja jos jaksat mennä uimaan, niin menet. (Helena, murroksen sp)

Helena ymmärtää hyvin pitkälle äitinsä olosuhteita, eikä siitä, että hän jo lapsena joutui kovasti töitä tekemään muodostu ristiriitaa. Helena haluaa antaa omien lastensa nukkua pidempään. Hänen mielestään lasten täytyy saada aikaa myös toisten lasten kanssa olemiseen. Hän haluaa antaa lapsilleen vähän enemmän vapaa-aikaa ja vähemmän töitä, kuin on itse joutunut tekemään.

Annakin ymmärtää Aino-äitinsä elämää yksinhuoltajana sodan jälkeisessä yhteiskunnassa. Lapsuuden kokemustensa perusteella hän haluaa kuitenkin tehdä joitakin asioita toisin:

Äitihän oli kiireinen, aina töissä, kun ei ollut enää sitä isää. Äitiltä ei liieny semmosta, että mä en muista, että olis niin useesti sylissä ollu, kun mitä mä oon omia lapsia ja tietysti erikoisesti näitä lastenlapsia sylissä pitäny. Sitä mä oon jääny kaipaamaan, että olisin halunnut olla enempi äitin sylissä ja sitä hellyyttä, jota ei tietysti, kun äiti kävi yötä päivää töissä... Just ei sen takia, että äiti ei olis halunnut meitä hyvänä pitää, vaan sen takia, että äitillä ei ollu aikaa.

Mä olen aina sanonnu sen, että mun äiti oli semmonen, että äiti ei ninkun puhunu. Jos hänellä oli suruja, me ei tiedetty, oliko me aiheutettu se vai oliko äitillä omia asioita. Että mä sanon aina, että jos mulla on joskus lapsia itellä, niin sanon varmaan, että mistä kenkä puristaa, että ei tuu sitä jännitystilaa. Kun mä tiedän sen, että äitilläkin oli tiukkaa sillon, et se oli tiukassa se jokapäiväinen leipä sillon, kun minä oon laps ollu. Sodan jälkeen ei ollu mitään semmosia avustuksia, mitä nykyään on. (Anna, murroksen sp)

Omille lapsilleen Anna on ollut mielestään äitinä hellempi ja avomielisempi. Puhuminen ja avoimuus on ollut erikoisesti asia, jota Anna on halunnut omille lapsilleen siirtää:

Että puhutaan asioista, asioista täytyy pystyä keskustelemaan. Ei saa olla pahaa eikä hyvää asiaa, että kotona ei pysty vanhemmille puhumaan. Oon sitä yrittäny terottaa, että keskustelemalla asioista selvittää. (Anna, murroksen sp)

Tytär ei elä äitinsä elämää uudelleen, vaan omaansa. Toisin tekemisessä on kysymys tietoisesta valinnasta omien kokemusten pohjalta. Tämän taustalta löytynee ajatuksia, joita äitien ryhmäkeskusteluissa tuli esille. Omille lapsillensa äidit toivovat sitä, että he pärjäisivät hyvin elämässään ja pääsisivät helpommalla kuin itse ovat päässeet. Tyttären ei välttämättä tarvitse kokea samaa työmäärää tai kurjuutta kuin äidillä itsellään on ollut. Äidit toivovat lapsilleen parempaa elämää kuin ovat itse kokeneet, esimerkiksi Anna kertoo toiveistaan:

Aina salaa mielessäni toivoin, että tyttäret sais sellaset miehet, jotka eivät olisi väkivaltaisia lapsilleen. Ja samaten sitten pojat, ettei olis väkivaltaisia perheellensä. Se on musta pahinta, mitä voi olla. Koska lapset ei pysty valitsemaan vanhempiansa. Mutta hyvin näyttää nyt olevan. Aina toivoi, etteivät nää negatiiviset asiat toistuisi tulevissa sukupolvissa. (Anna, murroksen sp)

Toisin tekeminen ei tarkoita sitä, että äideiltä puuttuisi samastumiskohde, vaan sitä että tytär peilaa kokemuksiaan omaan lapsuuteensa ja oman äitinsä toimintaan. Anniina muistelee, miten hän tyttönä lapsuudessaan joutui äidin työssä ollessa ottamaan vastuuta kodin töistä jo hyvin pienestä pitäen. Omille lapsilleen hän toivoo toisenlaisia lapsuuden kokemuksia:

Mä en omille lapsille, varsinkaan tyttärelle, halua sitä, että se on tyttö talossa, niin sinun pitää huolehtia ja kantaa vastuu, että asiat on kunnossa. Vaan se, että se saa elää sen lapsuutensa ja leikkiä ja olla se lapsi, ettei sillä ole sitä aikuisen vastuuta. (Anniina, valinnan sp)

Äiti toimii vertailukohtana, jota vasten kasvetaan ja muokataan omia kokemuksia. Kyseessä on äidin olosuhteiden ymmärtäminen. Toisin tekemällä asiat siirtyvät muuttuneina tai erilaisina erilaisissa olosuhteissa ja ajassa. Toisin tekeminen on tietoista eikä siinä välttämättä muodostu ristiriitaa, koska siihen liittyy syvällistä ymmärtämistä tunteiden tasolla. Toisin tekeminen liittyy kiinteästi sukupolvittaiseen jatkuvuuteen äitiydessä esimerkiksi haluan antaa omille lapsilleen enemmän syyliä ja vähemmän töitä ja vastuuta.

## 9. JOHTOPÄÄTÖKSET

Haastattelututkimuksellani tavoittelin hermeneuttis-fenomenologista ymmärrystä kolmen sukupolven äitien elämästä. Tämän kaltaisessa työssä on tärkeää kysellä haastateltavilta *miksi* ja *mistä johtuu* -tyyppisiä kysymyksiä tavoittaakseen mahdollisimman laajasti ihmisten itsensä antamia merkityksiä. Aineistoni rikkauten mahdollisti elämän moninaisuus ja äidit, joilla on ollut erilaisia elämäkokemuksia ja joista he ovat avoimesti minulle kertoneet.

Erityisesti tunnen syvää kunnioitusta sota-ajan sukupolven äitejä ja heidän elämäkokemuksiaan kohtaan.

Tutkiessani eri sukupolven äitejä, heräsi kysymyksiä siitä, löytyykö kaikille äideille yhteisiä asioita. Kyllä niitäkin löytyi. Lasten merkitys oli kaikille äideille hyvin tärkeä. Äidit toivoivat hyviä asioita lastensa elämään. Kaikki äidit olivat sitoutuneet kokonaisvaltaisesti huolenpitoon ja vastuuseen perheen arjen sujumisesta. Oma äiti oli tärkeä esikuva, vaikka nuoremmilla äideillä korostuikin ystävien ja muiden ihmissuhteiden merkitys. Äidin asema ja vastuu vahvistuivat, kun hänellä ei ollut puolisoa rinnallaan. Äitiyden kuvaa ja kokemusta voisi täydentää läsnäolevalla tai poissaolevalla miehellä: isällä ja puolisoilla. Aineistoni ei selvitä sitä, millainen on isän osuus ja merkitys tyttären äitiydessä.

**Sukupolviero** liittyy sukupolvien erilaisiin kokemuksiin. Siihen vaikuttavat naisille suodut mahdollisuudet, joihin esimerkiksi taloudellinen ja tekninen kehitys samoin kuin hyvinvointivaltion syntyminen ovat vaikuttaneet. Kolmen sukupolven äitien kokemukset erosivat tässä suhteessa melko paljon toisistaan. Seuraavassa kokoan keskeiset ainekset, jotka ovat liittyneet eri sukupolviin kuuluvien äitien elämään.

Sota-ajan sukupolven äidit ovat olleet pienten lasten äiteinä 1930-luvun lopussa ja 1940-luvulla. Heidän elämäänsä on liittynyt kokemus sota-ajasta: puute, epävarmuus, vaihtoehdottomuus, kortit ja jonottamiset. Sotatilanne ja ajan epävarmuus puutteineen hallitsivat elämää ja olivat sosiaalista todellisuutta. Kova työnteko ja elämän ulkoinen hallinta ovat liittyneet heidän elämäänsä keskeisinä selviytymiskeinoina. Työnteko on ollut nimenomaan keino, josta he ovat puhuneet. Se on ollut keskeisenä kokemuksena mielessä. En voi näiden haastatteluiden perusteella tietää heidän psyykkisestä hyvinvoinnistaan, koska niitä asioita ei juurikaan puheissa tullut esille. He olivat varmasti sekä ihmisinä että työnsä kautta läheisilleen hyvin tärkeitä ja merkityksellisiä. He varmasti kokivat sen itsekin. Konkreettinen selviytyminen arkipäivän töistä täytti heidän päivänsä aamusta iltaan. Voisi ajatella, että äiti ei muuta ehtinytkään pohtia, kun hän illalla väsyneenä meni nukkumaan. Hän ei ehtinyt harrastaa. Tuskinpa äiti silloin pohti tarvettaan omaan aikaan tai sitä, pitäisikö äidin välillä päästä kotoa jonnekin irrottautumaan. Sen ajan yhteiskunnassa ei äidin omia tarpeita kai ollut olemassakaan. Äiti oli perheessään, omassa yhteisössään tarpeellinen ja osa sitä. Äidin rooli synnyttäjänä ja kasvattajana oli keskeinen. Äiti teki, mitä täytyi ja mitä pohjimiltaan ehkä



halusikin. Miehille kuuluivat pääosin ulkotyöt ja perheen elatus, äiti hoiti kodin ja perheen luonnostaan.

Murroksen sukupolven äidit ovat olleet pienten lasten äitejä 1960- ja 1970-luvuilla. Toisin kuin äitinsä, joilla ei mukavuuksia ollut ollenkaan, he aloittavat kertomalla ajoista, kun kaikki oli alkeellista ja mukavuudet puuttuivat. He ovat kuitenkin vähitellen kokeneet elintasonsa kohenemisen. Taloudellisella ja teknisellä kehityksellä on ollut vaikutusta äitien toimintaympäristöihin. Kotitöitä helpottavien koneiden ja laitteiden ilmestymisellä on ollut äideille suuri merkitys. Näiden äitien elämään on edelleen liittynyt kova työnteko ja työn teon arvostus. Äidit ovat hoitaneet lapsiaan paljolti työn teon sivussa. Päivähoitokokemuksista ei puhuta, lähinnä lasten hoitoa saatettiin järjestellä tuttavien ja sukulaisten avulla. Vapaa-aikaansa, jos he sellaista ovat pystyneet järjestämään, he ovat viettäneet lastensa kanssa. Nämä äidit ovat hoitaneet kotityöt pääosin yksinään. Miehen rooli rajoittui perheen elatukseen ja kotitöiden osalta pieniin korjaustöihin. Äidit ovat kuitenkin jo itse edellyttäneet sekä poika-että tyttölapsiltaan osallistumista kodin töihin. Siihen ovat voineet vaikuttaa 1960- ja 1970-luvuilla käydyt tasa-arvokeskustelut. Murroksen sukupolven äidit korostavat lastensa kasvatuksessa ja elämässään henkisiä asioita, kuten asioista puhumisen merkitystä. Heidän elämässään korostuu vielä aineellinen puoli, toimeentulo ja työn teon arvostus, mutta he kokevat tärkeinä myös psyykkiseen hyvinvointiin, elämän sisäiseen hallintaan kuuluvia asioita.

Valinnan sukupolven äidit ovat pienten lasten äitejä 1990-luvulta. He eivät elämässään korosta aineellista puolta. He kokevat elämänsä turvatumaksi kuin äitinsä ja isoäitinsä. Monista asioista on tullut heille itsestään selvyiksi ja valintoja. He eivät kerro kovin paljoa konkreettisista kotitöidensä tekemisistä, vaikka myös heille ovat tärkeitä äidiltä opitut kotitaloustaidot. Heillä on enemmän aktiivista aikaa keskittyä lastensa kanssa olemiseen. He seuraavat lastensa kehitystä ja leikkivät lastensa kanssa. Nuoret äidit kertovat myös äitiyteen ja lasten kanssa olemiseen liittyvistä negatiivisista tunteista ja siitä, miten he toisinaan ”räjähtävät”. Nuoret isät osallistuvat lasten hoitoon ja lasten kanssa leikkimiseen. Nuoremmista äideistä erityisesti Tiina kertoi haastattelussaan puolisonsa aktiivisemmasta isän roolista verrattuna omaan isäänsä. Sekä Tiinan että Anniinan kodeissa kotitöitä jaetaan, vaikkakaan ei tasapuolisesti. Äidillä on edelleen kokonaisvaltainen vastuu lapsistaan. Kotityöt eivät ole enää 1990-luvulla itsestään selvästi äidin töitä. Sukupuoliero voi toimia

kulttuurisen muutoksen välineenä. Asioista voidaan neuvotella perheissä. Käytännön tasolla arkielämässä toimittaessa voidaan vaikuttaa laajemmalle rakenteelliselle tasolle.

Molemmat nuoret äidit korostavat, että kodin merkitys on heille tärkeä, se on ”paras paikka maailmassa”. Tiina kertoo kodin arvostuksen olevan peräisin omasta kodista ja kasvatuksesta. Hän haluaa edelleen siirtää sen omalle lapselleen:

Kotiin voi aina tulla, oli kuinka vaikeeta tahansa. Vaikka asuisikin jo muualla, että sieltä ei koskaan lempata pois. (Tiina, valinnan sp)

Koti on nuoremmille äideille kuitenkin paikka, josta välillä halutaan pois. Liitän tämän halun kotiutumiseen (vrt Granfelt 1998, 108). Kotiutuminen toimii jatkuvan etääntymisen ja paluun prosessin kautta. Epävarmoissa oloissa, kuten sota-aikana, voisi ajatella, että kodin merkitys toimia turvapaikkana korostuisi. Sieltä ei silloin haluta pois, jos halutaan olla turvassa. Sota-ajan sukupolven äideillä ei myöskään ollut samalla tavoin mahdollisuuksia ja monia paikkoja, joihin he olisivat voineet lähteä. Silloin kun oma oleminen koetaan turvalliseksi, on luonnollista, että kodista välillä halutaan pois. Sinne palataan aina takaisin. Sinne on hyvä tulla, koska oma oleminen ei ole uhattuna. Nuoret äidit kotiutuvat kotiin ja äitiyteensä välillä etääntymällä siitä ja taas palaamalla takaisin. He hakevat voimavaroja jaksamiseensa. He haluavat välillä muiden aikuisten ihmisten seuraa, jotta jaksavat taas toimia äiteinä. Kotiutuminen voidaan nähdä sopeutumisenä paikkaan ja äidin rooliin, jossa ei saa aina tehdä mitä haluaisi, jossa täytyy toisinaan kuunnella lapsen huutoa ja kiukuttelua.

Lapset tuovat merkitystä elämän jatkuvuuteen, samastumiseen ja kotiutumiseen. Hämääläisen tutkimuksessa nuoret isät ja äidit liittivät lasten merkityksen elämän merkityksellisyyteen, tarkoitukseen ja jatkuvuuteen (Hämäläinen 1986). On tärkeää, että äiti löytää oman tapansa olla äiti. Se voi joskus tuntua ristiriitaiselta, 1990-luvulla, kun äideillä voi olla omiakin tarpeita.

Tekemieni haastatteluiden pohjalta ymmärrän eri tavalla Roosin (1987) elämäkertatutkimuksien pohjalta tekemän havainnon, että elämän ulkoisen hallinnan lisääntyminen on jättänyt sisäisen hallinnan vähemmälle. Haastateltujen nuorempien äitien elämä on ilmeisesti taloudellisesti turvallisempaa. On ehkä ”ajan henki”, että henkisistä asioista puhutaan tällä hetkellä enemmän kuin vuosikymmeniä sitten. Nuoret äidit erittelevät myös äitiyteen liittyviä negatiivisia tuntemuksia. Se ei tee heidän elämäänsä sisäisesti

vähemmän hallituksi. Viidenkymmenen tai kolmenkymmenen vuoden päästä ei kaikkia vastoinkäymisiä enää muisteta. Näillä nuorilla äideillä on pienten lasten arkielämä kaiken aikaa läsnä, tässä ja nyt. Negatiiviset asiat muistetaan vielä, jos on edellisenä iltana ”palanut pinna” lasten kiukutellessa samalla kun lisäksi ”vellikin paloi pohjaan”. Muistelepa sitten äitiyttä pelkkänä autuutena ja onnena! Nyt on sallitumpaa puhua omista epäonnistumisistaan ja epävarmuuksistaan tai pahasta olostaan. Niitä asioita voidaan purkaa puhumalla. Yhteiskunta tarjoaa nykyään enemmän mahdollisuuksia arkielämän järjestämiseen. Päivähoitojärjestelmä ja tekninen ja taloudellinen kehitys ovat helpottaneet äitien arkielämän toimintaa. Jos aineellinen puoli on järjestyksessä, eikä kaikki päivittäinen aika mene oman elintason ja hyvinvoinnin tavoittelemiseen, voidaan siirtyä seuraavalle tarpeen tyydytyksen tasolle. Se merkitsee halua hallita elämää ja hyvinvointia henkisellä tasolla. Elämän sisäinen hallinta korostuu siitä syystä, koska halutaan enemmän laatua elämään. Nuoremmat äidit pitävät tärkeinä asioina esimerkiksi puhumista tai positiivista elämänsäntettä.

Työssäni tulee konkreettisesti esille päivähoitojärjestelmän merkitys sodan jälkeen yksinhuoltajana selviytyneen äidin kokemusten kautta. Tänä päivänä ei äitien tarvitse enää jättää pieniä lapsiaan keskenään kotiin lähtiessään töihin. Julkinen päivähoitojärjestelmä on äideille niin itsestään selvä, etteivät nuorimmat äidit mainitse haastatteluissa lastensa hoitojärjestelyitä lainkaan.

Eri sukupolven kuuluvien äitien haastatteluiden perusteella vaikuttaisi siltä, että sekä sota-ajan että murroksen sukupolven äideillä itseys on ollut enemmän intersubjektiivisempi ja kollektiivisempi. Heillä itseys on ollut enemmän muiden tavoitteista ja hyvinvoinnista lähtevää. Heidän perheissään on asunut kolmekin sukupuolta yhdessä. Vanhimmat äidit eivät puhu omista tarpeistaan, vaan keskiössä ovat muiden ihmisten tarpeet ja työnteko. Perheyhteisössään heillä oli oma ”luonnollinen paikkansa” ja tehtävänsä. Äidin paikka oli itsestään selvä. Murroksen sukupolven äiti, Helena luopui omista tarpeistaan perheensä hyväksi. Tämän sukupolven vapaa-aika liittyi perheen ja lasten kanssa yhteisiin kyläilyihin ja juhlien viettoon.

**Uusi äitiys** valinnan sukupolven äitien haastatteluissa näyttäytyy aiempia sukupolvia individualistisempänä, koska se ottaa huomioon äidin omiakin tarpeita, kuten tarpeita vapaa-aikaan ja harrastuksiin. Heidän perheissään asuu useimmiten enintään kaksi sukupolvea (vrt. Kolu 1994, 32). Individualistinen asennoituminen merkitsee kiinnostusta omaan

hyvinvointiin. Äidit haluavat välillä päästä hetkeksi pois kotoa ja lastensa luota ”tuulettumaan”, kuten Tiina asian ilmaisee. Äideille on tärkeää tavata muita aikuisia ihmisiä, kuten omia ystäviä. Se, että äiti voi kokea itsensä ja omat tarpeensa tärkeinä, edellyttää riittävässä määrin erillisyyden kokemusta. Vaikka lapset ovat äideille 1990-luvulla edelleen tärkeitä, äidit kokevat itsensä lapsistaan erillisinä yksilöinä, joilla voi olla lapsistaan erillisiä tarpeita. Yksilöllistyvä äiti irtaantuu lapsistaan selkeämmin kuin ennen. Tähän on voinut vaikuttaa se, että kodin ulkopuolisen työssä käynnin myötä äitien ja lasten maailmat ovat osittain eriytyneet. Äideillä voi olla erilaisia rooleja ollessaan eri pienyhteisöissä, esimerkiksi työrooli tai harrastusrooli. Äitien työssäolon aikana lapset viettävät osan päivästä kodin ulkopuolella, hoitopaikassa. Näin äidin omasta ajasta ja omista tarpeista on tullut hyväksyttäviä. Tapoihin puhua ja toimia yhteisössään vaikuttaa ajan yhteiskunta ja ne asiat, jotka kunakin aikana ovat ”oikeita” tai ”sallittuja”. Viime vuosina on ryhdytty puhumaan äitiyteen liittyvistä ristiriidoista ja tunnustamaan, että äidit voivat masentua synnytyksen jälkeen. Nuorimmat äidit puhuivat avoimesti äitiyteen liittyvistä negatiivisista tuntemuksista, mutta korostivat kuitenkin tietävänsä rajat, ettei lasta esimerkiksi voi pahoinpidellä.

**Sukupolvittaista jatkuvuutta** oli empiirisen aineiston mukaan, vaikka äitien olosuhteet olivat erilaiset. Äidit ”äitien ketjussa” siirsivät jatkuvuuksia sukupolvelta toiselle. Elämän ulkoisen hallinnan, lähinnä aineellisen turvallisuuden, kannalta keskeiset voimavarat liittyivät lempeään kasvatuseritykseen, työntekoon, kotitaloustaitoihin ja säästäväisyyteen. Sisäiseen elämäntilanteeseen kuuluvat asiat liittyivät psyykkiseen hyvinvointiin, kuten puhuminen, yhteenkuuluvuuden tunne, positiivinen elämäntilanne ja vapaa-ajan vietto. Käsitöillä oli monenlaisia merkityksiä tekijöilleen. Ne saattoivat liittyä sekä aineelliseen toimeentuloon että rentoutumiseen. Samastumista omaan äitiin tapahtui, vaikka tyttärien olosuhteet olivat toisenlaiset, esimerkiksi nuorimman sukupolven äiti, Anniina yksinhuoltajaäidin tyttärenä edelleen puhui rahan arvostuksen ja säästämisen puolesta. Harriet Strandellin (1984) tutkimuksessa työstä ja perhe-elämästä Strandell havaitsi, etteivät vanhemman sukupolven äidit voineet enää toimia nuorempien samastumiskohteena, koska olosuhteet olivat toisenlaiset. Haastattelemiltani äideiltä kuitenkin löytyi asioita, joissa oli jatkuvuutta sukupolvelta toiselle. Lähtökohdat ja merkitys saattoivat olla erilaisia tyttarelle kuin ne olivat olleet äidille. Esimerkiksi puhuminen toimi sisäisenä elämäntilanteena Helenan elämäntilanteessa, jossa hän joutui sopeutumaan yhdessä asumiseen vaativien appivanhempiansa kanssa. Helenan tytär Tiina korosti puhumisen ja sosiaalisuuden merkitystä yleensä elämässä. Perustavat elämäntilanteet, kuten yksinhuoltajuus tai

hankala anoppisuhde, vaikuttavat siihen, mihin äiti voimavaroja tarvitsee. Asiat ja voimavarat, joita siirtyi sukupolvelta toiselle, olivat enimmäkseen merkitykseltään positiivisia, kuten lempeä kasvatusasenne. Ne olivat äideille tärkeitä voimavaroja, kuten puhuminen tai miellyttävää ja rentouttavaa ajanviettoa, kuten käsitöiden tekeminen. Tiina kertoi pitävänsä liikunnasta, koska omalta äidiltään hänelle oli jäänyt sellainen tunne, että ”se on kivaa”.

Samastumalla, tiedostamatta siirtyi itsestään selvyiksi, luonnollisina pidettyjä asioita, kuten kotitaloustaitoja. Ovatko kotitaloustyöt äidin rooliin kuuluvia, äidin töitä? Siirtymisessä oli mukana kulttuurista välittymistä: ajan yhteiskunta oli mukana. Nuorempien äitien perheissä isätkin osallistuivat kodin töihin. Äidit valitsivat jonkin verran siirtyviä, tärkeinä pitemiään asioita itselleen, kuten Anniina, joka sukunsa tavoin teki paljon käsitöitä. Tiina puolestaan kertoi, että mieluummin vei äidilleen korjattavaksi vaatteita, koska ei itse osannut. Nuoremmille äideille siirtyvät asiat eivät olleet niin välttämättömiä taitoja tai sellainen ulkoisen elämän hallintakeino, kuin ne olivat olleet isoäideilleen sota-aikana.

Tutkimukseni äitisukupolvien elämässä eivät hyvinvointivaltion ammattilaiset, esimerkiksi neuvolan työntekijät, ole korvanneet oman äidin merkitystä. Tyttäret ovat tavanneet äitejään pikkulapsivaiheessa melko paljon. Vaikka julkiset palvelujärjestelmät ja tulonsiirrot ovat vähentäneet sukupolvien välistä riippuvuutta ja huolenpitovelvoitteita, ovat vanhempien ja lasten siteet säilyneet merkittävänä (Suutama 1986, 4-5). Vaikka perheissä enää harvemmin asuu useamman kuin kahden sukupolven edustajia, on sukupolvien välinen vuorovaikutus vilkasta erityisesti nuorten perheenperustamisvaiheessa (Harmainen 1984, 9-10). Äidin ja tyttären suhde on kulttuurisesti hyvin merkittävä. Naiset pitävät miehiä enemmän yhteyttä omiin vanhempiinsa (esim. Hurme 1988, 123). Tutkimukseni äitien elämässä siirtyi omalta äidiltä jatkuvuuksia, jotka olivat heidän elämässään voimavaroja tai keinoja selvitä arkielämässä. Siirtyneillä asioilla, esimerkiksi kotitaloustaidoilla, avoimuudella ja puhumisella tai positiivisella elämänasenteella oli äideille positiivista merkitystä.

Asiantuntijakäytännöt näyttäytyvät äidin vastuuta korostavina ja ydinperhekeskeisinä (esim. Kuronen 1993, 73-74 ; Forsberg 1994a, 124). Äitiyteen liittyvistä ristiriidoista puhutaan ja nuorten vanhempien tuen tarve tunnustetaan, koska elämän nähdään muuttuvan vauvan syntymän jälkeen (Törrönen 1998, 18). Asiantuntijat sosiaali- ja terveydenhuollon järjestelmissä, neuvoloissa ja sosiaalitoimistoissa, korostavat jaettua vanhemmuutta ja

pyrkivät aktivoimaan isää mukaan äidin kumppaniksi ja tukijaksi (Forsberg 1994, 113; Kuronen 1995, 129). Jokaisen äidin elämä on erilainen. Elämän moninaisuus ja äitien erilaisuus näkyi tekemissäni haastatteluissa. Voidaanko yksilöllisille äideille tarjota samanlaisia standardiratkaisuja, kun elämäntilanteet vaihtelevat? Äidillä ei aina ole puolisoa jakamassa vanhemmuutta.

Samalla, kun isää pyritään aktivoimaan isyyteensä, saatetaan muut äidin sosiaaliset verkostot unohtaa. Marjo Kuronen, joka on vertaillut äitiyden tukemista ja asiantuntijakäytäntöjä Skotlannissa ja Suomessa, on havainnut suomalaisen järjestelmän työskentelevän ydinperhekeskeisesti. Skotlannissa perhe ymmärretään laajemmin ja siellä naisen oma äiti ja naispuoliset sukulaiset usein toimivat tärkeänä tuen lähteenä. Kurosen (1999, 273) mukaan jaetun vanhemmuuden ihanne huolimatta hyödyllisyydestään voi olla näkemykseltään liian rajoittunut ja sulkea pois muita sosiaalisen tuen lähteitä ja konkreetista apua äideille. Äitien elämän todellisuus voi olla hyvin erilainen.

Omilta äideiltä saatava tuki ja apu voi olla hyvin monenlaista, esimerkiksi neuvoja tai opetusta lasten- tai kodinhoitoon, lastenhoitoapua, taloudellista tai emotionaalista tukea. Suomessa monet isoäidit voivat olla täysipäiväisesti ansiotyössä. Heidän elämäntilanteensa vaihtelevat. Äitien haastatteluiden perusteella omalta äidiltä saatava tuki voisi olla erilaista kuin puolisolta saatava apu ja tuki, esimerkiksi neuvoja kodin hoitoon tai emotionaalista tukea äidille. Helenan elämäntilanteessa hänen asuessaan pienten lasten äitinä miehensä kotitalossa vaativien appivanhempien kanssa, oli emotionaalisella tuella, jota hän sai äidiltään ja sisaruksiltaan, suuri merkitys hänen jaksamiselleen ja sopeutumiselleen. Emotionaalinen tuki on naisten käyttämä elämäntaloustakeino (Ruth 1998, 318-326). Työssäni korostuivat samastuminen ja samankaltaisuuden kokemukset. Äitiys on äidille ja hänen tyttärelleen samankaltainen naisen kokemus, vaikka elämän olosuhteet olisivat erilaiset. Omalla äidillä voi elämäkokemuksensa perusteella olla sellaista tietoa, jota ei puolisoilla ole, joten oma äiti voisi olla täydentävänä tukena mukana äitiydessä. Oma äiti voi olla tyttärelleen tärkeä voimavara silloin, kun lapset ovat pieniä.

Sukupolvien välisellä vuorovaikutuksella voi olla kaikille osapuolille positiivista merkitystä. Nuorille perheille on varmasti suuri merkitys isoäidiltä saatavalla tilapäisellä lastenhoitoavulla, jotta he voisivat saada aikaa oman parisuhteensa hoitamiseen. Vanhempien ja isovanhempien välinen positiivinen suhde ja runsas vuorovaikutus edistävät isovanhempien

ja lastenlasten suhteen kehittymistä (Hirsjärvi ym. 1998, 23). Lapset merkitsevät sekä omille vanhemmilleen että isovanhemmilleen jatkuvuutta. Lastenlasten myötä voi isovanhempien elämään tulla uutta sisältöä ja mielekkyyttä. Lastenlasten ja omien lasten vierailut voivat olla odotettuja tapahtumia heidän elämässään. Isovanhemmat voivat olla lapsiperheelle positiivinen voimavara, jota ei tulisi asiantuntijakäytännöissäkään unohtaa. Lapsille on tärkeää, että heillä on useampi aikuinen ihminen, joka on heistä kiinnostunut. Lapsuudessa syntynyt luja pohja ja yhteys omiin juuriinsa voivat toimia oman identiteetin kannalta hyvinä rakennusaineina. Asiantuntijakäytännöissä, esimerkiksi neuvoloissa, olisi tärkeää ottaa huomioon äitien koko elämäntilanne ja elämänhallinta. Erilaisista vuorovaikutussuhteista äiti voi saada emotionaalista tukea. Oma äiti voi olla voimavara ja yksi mahdollisuus, joka helpottaa tyttären selviytymistä ja sopeutumista äitiyteensä. Sukupolvittainen äitiys tuo yhden näkökulman äitiyteen ja äitiyden tukemiseen.

Tytär ei välttämättä kuitenkaan tee kaikkia asioita samoin kuin oma äitinsä. Negatiiviset asiat olivat sellaisia, joita tytär omien kokemustensa pohjalta halusi tehdä toisin. Toisin tekeminen oli tiedostettua ja siihen liittyi samastuminen ja ymmärrys oman äidin elämään ja olosuhteisiin. Siihen ei liittynyt ristiriitoja, koska siihen liittyi syvällistä ymmärtämistä. Usein toisin tekeminen liittyi siihen, että äiti halusi tarjota seuraavalle sukupolvelle, omille lapsilleen, parempia olosuhteita, lempeämpää suhtautumista, parempaa tai vähemmän ankaraa elämää.

## **LÄHTEET**

Alanen, Leena: Perhelapsuus ja lasten perheys – ”perhe” lasten näkökulmasta. Teoksessa Antikainen, Jukka – Haataja, Marja-Leena – Korhonen, Merja (toim.): Näkökulmia perheeseen. Stakes. Raportteja 136/1994.

Ahokas, Pirjo – Rantonen, Eila: Feminismin muukalaiset. Rodun ja etnisyyden haasteet. Teoksessa Kosonen, Päivi: Naissubjekti ja postmoderni. Tammer-Paino, Tampere 1996.

Ahola, Suvi: Naiset päiväkirjojen kirjoittajina. Teoksessa Piela, Ulla (toim.): Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista. Suomen kirjallisuuden seura, Tietolipas 127. Tammer-Paino Oy, Tampere 1993.

Allardt, Erik: Hyvinvointitutkimus ja elämänpolitiikka. Teoksessa: J.P.Roos – Hoikkala, Tommi (toim.): Elämänpolitiikka. Tammer-Paino Oy, Tampere 1998.

Anttonen, Anneli: Hyvinvointivaltion naisystävälliset kasvot. Teoksessa Anttonen, Anneli – Henriksson, Lea – Nätkin, Ritva (toim.): Naisten hyvinvointivaltio. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1994.

Anttonen, Anneli: Feminismi ja sosiaalipolitiikka. Miten sukupuolesta tehtiin yhteiskuntateoreettinen ja sosiaalipoliittinen avainkäsite. Akateeminen väitöskirja, Tampereen yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos. Vammala Kirjapaino Oy, 1997.

Antikainen, Ari: Kasvatus, elämäntietä ja yhteiskunta. WSOY-kirjapainoyksikkö. Porvoo 1998.

Apo, Satu: Orjatyöstä oman kodin valtiaaksi. Näkemyksiä kahdeksasta maalaiselämän kuvauksesta. Teoksessa Piela, Ulla (toim.): Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista. Suomen kirjallisuuden seura, Tietolipas 127. Tammer-Paino Oy, Tampere 1993.

Eräsaari, Leena: Sikiö ruudussa. Teoksessa Jokinen, Eeva (toim.): Ruumin siteet. Tekstejä eroista, järjestyksistä ja sukupuolesta. Tammer-paino Oy, Tampere 1997.

Eskola, Jari – Suoranta, Juha: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1998.

Forsberg, Hannele: Yksi ja monta perhettä. Stakes. Tutkimuksia 42/1994a.

Forsberg, Hannele – Kuronen, Marjo – Pösö, Tarja – Ritala-Koskinen, Aino: Perheongelmat ja asiantuntijakäytännöt. Teoksessa Linna, Pirkko (toim.): Perhe. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitoksen julkaisu. Sarja C n:o 6/1994. Tampere 1994b.

Forsberg, Hannele: Sosiaalitoimiston isä: kaivattu, toivoton ja uhkaava. Teoksessa Eräsaari, Leena – Julkunen, Raija – Silius, Harriet (toim.): Naiset yksityisen ja julkisen rajalla. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1995.

Forsberg, Hannele: Perheen ja lapsen tähden. Lastensuojelun keskusliitto, Saarijärvi 1998.

Furman, Ben: Ei koskaan liian myöhäistä saada onnellinen lapsuus. WSOY, Juva 1997.

Gerris, Jan: Perhearvot vanhempien silmin: perhe-elämän ja lastenkasvatuksen arvoperustaiset mallit. Teoksessa Virkki, Juha (toim.): Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin. WSOY, Juva 1994.

Gordon, Tuula: Feminist Mothers. Macmillan Education Ltd, Hampshire and London 1990.

Gordon, Tuula: Feministiäidit; nuorallatanssia arjessa ja myyteissä. Teoksessa Nopola, Sinikka (toim.): Äiti tuu ikkunaan. Äitiys – elämä vai kohtalo? WSOY, Juva 1991.

Granfelt, Riitta: Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia n:o 702, Kirjapaino Raamattutalo Oy, Pieksämäki 1998.



Haavio-Mannila, Elina: Perhe hoiva- ja tunneyhteisönä. Teoksessa Haavio-Mannila, Elina – Jallinoja, Riitta – Strandell, Harriet : Perhe, työ ja tunteet. Ristiriitoja ja ratkaisuja. WSOY, Juva 1984a.

Haavio-Mannila, Elina: Perheen ja työn suhde. Teoksessa Haavio-Mannila, Elina – Jallinoja, Riitta – Strandell, Harriet : Perhe, työ ja tunteet. Ristiriitoja ja ratkaisuja. WSOY, Juva 1984b.

Haavio-Mannila, Elina ja Äärilä, Heli: Vapaa-ajan vietto. Teoksessa Raitis, Riikka – Haavio-Mannila, Elina: Naisten aseet. Suomalaisena naisena talvi- ja jatkosodassa. WSOY, Juva 1993.

Harmainen, Salme – Ruoppila, Risto: Kasvu ympäristön merkitys perhesuhteiden muodostumiselle nuorena lapsiperheessä. Lastensuojeluliiton lapsiraportti A4. Helsinki 1984.

Heikkinen, Kaija: Käsityöt naisten arjessa. Kulttuuriantropologinen tutkimus pohjoiskarjalaisten naisten käsityön tekemisestä. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1997.

Helen, Ilpo: Äidin elämän politiikka. Naissukupuolisuus, valta ja itsesuhde Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle. Tammer-Paino Oy, Tampere 1997.

Hellsten, Tommy: Virtahepo olohuoneessa. Läheisriippuvuus ja sisäisen lapsen kohtaaminen. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1991.

Hirsjärvi, Sirkka – Huttunen, Jouko: Johdatus kasvatustieteeseen. WSOY, Juva 1991.

Hirsjärvi, Sirkka – Laurinen, Leena: Kasvustraditiot ja niiden muuttuminen. Teoksessa Laurinen, Leena (toim.): Koti kasvattajana, elämä opettajana. Kasvatus- ja oppimiskulttuurit tutkimuskohteina. WSOY, Juva 1998.

Hoikkala, Tommi: Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuistumisen puhe- ja kulttuurimallit. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1993.

Hoikkala, Tommi: Traditioista vapaan valinnan illuusio. Teoksessa: J.P.Roos – Hoikkala, Tommi (toim.): Elämänpolitiikka. Tammer-Paino Oy, Tampere 1998.

Honkasalo, Marja-Liisa – Utriainen, Terhi: Äiti ja kuolema. Itse(murha) matrilinearisessa jatkumossa. Teoksessa Heinämaa, Sara – Näre, Sari (toim.): Pahan tyttäret. Sukupuolitettu pelko, viha ja valta. Tammer-Paino Oy, Tampere 1994.

Hurme, Helena: Child, Mother and Grandmother. Intergenerational Interaction in Finnish Families. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 64. University of Jyväskylä, Jyväskylä 1988.

Hurri, Merja: Tyttärille kolmanteen ja neljanteen polveen. Teoksessa Nopola, Sinikka (toim.): Äiti tuu ikkunaan. Äitiys – elämä vai kohtalo? WSOY, Juva 1991.

Huttunen, Jouko: Isän merkitys pojan sosiaaliselle sukupuolelle. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research, 77. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1990.

Huttunen, Jouko: Isyys ja miehisuus: isä perhepsykologisessa tutkimuksessa. Teoksessa Virkki, Juha (toim.): Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin. WSOY, Juva 1994.

Huttunen, Jouko: Isästäkö äidin kaltainen vanhempi? Teoksessa Laurinen, Leena (toim.): Koti kasvattajana, elämä opettajana. Kasvatus- ja oppimiskulttuurit tutkimuskohteina. WSOY, Juva 1998.

Hämäläinen, Juha: Vanhemmuuteen siirtyminen elämänmuutoksena. Perhekasvatuksellinen tutkimus vanhemmuudesta tulkinnallisen sosiologian viitekehyksessä. Jyväskylän yliopisto, Kasvatustieteen laitos, A 11, 1986.

Jallinoja, Riitta: Perhekäsityksistä perhettä koskeviin ratkaisuihin. Teoksessa Haavio-Mannila, Elina – Jallinoja, Riitta – Strandell, Harriet: Perhe, työ ja tunteet. WSOY, Juva 1984.

Jallinoja, Riitta: Muuttuva perhe: arvot ja käytäntö. Teoksessa Antikainen, Jukka – Haataja, Marja-Leena – Korhonen, Merja (toim.): Näkökulmia perheeseen. Stakes. Raportteja 136/1994.

Johnson, Miriam: Strong Mothers, Weak Wives. The Search for Gender Equality. Berkeley & Los Angeles: University of California Press 1988.

Jokinen, Eeva: Väsynyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä. Tammer-paino, Tampere 1996.

Jokinen, Eeva (toim.): Ruumiin siteet. Tekstejä eroista, järjestyksistä ja sukupuolesta. Tammer-Paino Oy, Tampere 1997.

Julkunen, Raija: Suomalainen sukupuolimalli – 1960-luku käänteenä. Teoksessa Anttonen, Anneli – Henriksson, Lea – Nätkin, Ritva (toim.): Naisten hyvinvointivaltio. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä, 1994.

Julkunen, Raija: Työssäkäyvän äidin julkiset ja yksityiset suhteet. Teoksessa Eräsaari, Leena – Julkunen, Raija – Silius, Harriet (toim.): Naiset yksityisen ja julkisen rajalla. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1995.

Julkunen, Raija: Naisruumiin oikeudet. Teoksessa Jokinen, Eeva (toim.): Ruumiin siteet. Tekstejä eroista, järjestyksistä ja sukupuolesta. Tammer-Paino Oy, Tampere 1997.

Karisto, Antti – Takala, Pentti – Haapola, Ilkka: Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa. WSOY- Kirjapainoyksikkö, Juva 1998.

Kaskisaari, Marja: Homoparisuhdekeskustelu – diskurssi ja performatiivi. Teoksessa Jokinen, Eeva (toim.): Ruumiin siteet. Tekstejä eroista, järjestyksistä ja sukupuolesta. Tammer-Paino Oy, Tampere 1997.

Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne: Paikantuminen. Teoksessa Koivunen, Anu – Liljeström, Marianne (toim.): Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1996.

Kolu, Timo: Keskustelua perheen merkityksen muutoksista ja teollistumisesta. Teoksessa Linna, Pirkko (toim.): Perhe. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitoksen julkaisuja. Sarja C n:o 6/1994. Tampere 1994.

Korhonen, Merja: Keski-ikäisten naisten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus. Psykologian tutkimuksia n:o 15/1994. Joensuun yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta.

Korhonen, Merja : Isyyden muutos. Keski-ikäisten miesten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja n:o 39. Joensuun yliopistopaino, Joensuu 1999.

Kosonen Päivi: Naisena lukeminen. Teoksessa Piela, Ulla (toim.): Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista. Suomen kirjallisuuden seura, Tietolipas 127. Tammer-Paino Oy, Tampere 1993.

Kosonen, Päivi: Naissubjekti ja postmoderni. Tammer-paino, Tampere 1996a.

Kosonen, Päivi: Subjekti. Teoksessa Koivunen, Anu – Liljeström, Marianne (toim.): Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1996b.

Kuronen, Marjo: Onnellinen ja ongelmallinen äitiys. Tutkimus lasten hoidon ja kasvatuksen asiantuntijoiden äitiyttä koskevista käsityksistä. Tutkimuksia sarja B n:o 2. Tampereen yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos 1989.

Kuronen, Marjo: Lapsen hyväksi naisten kesken. Tutkimus äitiys- ja lastenneuvolan toimintakäytännöistä. Tampereen yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos. Stakes, tutkimuksia 35/1993. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Kuronen, Marjo: Naiset kohtaavat neuvolassa. Teoksessa Eräsaari, Leena – Julkunen, Raija – Silius, Harriet (toim.): Naiset yksityisen ja julkisen rajalla. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1995.

Kuronen, Marjo: The Social Organisation of Motherhood – Advice giving in maternity and child health care in Scotland and Finland. University of Stirling 1999.

Kuusipalo, Jaana: Emännät ja työläisnaiset 1930- ja 1950-lukujen politiikassa – oppaina Tyyne Leivo-Larsson ja Vieno Simonen. Teoksessa Anttonen, Anneli – Henriksson, Lea – Nätkin, Ritva (toim.): Naisten hyvinvointivaltio. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1994.

Lallukka, Kirsi: Lasten paikka sukupolvijärjestelmässä – koettu lapsuus 9-vuotiaiden näkökulmasta. Pro Gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntapolitiikan laitos 1993.

Liljeström, Marianne: Sukupuolijärjestelmä. Teoksessa Koivunen, Anu – Liljeström, Marianne (toim.): Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1996.

Lovio, Maisa: Maatilojen naiset ja sota. Teoksessa Raitis, Riikka – Haavio-Mannila, Elina: Naisten aseet. Suomalaisena naisena talvi- ja jatkosodassa. WSOY, Juva 1993.

Mahkonen Sami: Voidaanko lasta lailla suojella? Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1991.

Mannheim, Karl: Essays on the Sociology of Knowledge. The Problem of Generations. Low & Brydone Ltd, 1959.

Matero, Johanna: Tieto. Teoksessa: Koivunen, Anu - Liljeström, Marianne (toim.): Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1996.

May, Vanessa: Work and Financial Survival in the Life Stories of Finnish Lone Mothers: Complicating the Existing Research Narrative on the Financial Aspects of Lone Motherhood. Meddelanden från Ekonomisk-Statsvetenskapliga Fakulteten vid Åbo Akademi. Åbo 1999.

Miettinen, Sari – Väänänen, Soile: Näkökulmia lapsuustutkimukseen. Teoksessa Laurinen, Leena (toim.): Koti kasvattajana, elämä opettajana. Kasvatus- ja oppimiskulttuurit tutkimuskohteina. WSOY, Juva 1998.

Määttänen, Kirsti: Äidit ja tyttäret, anopit ja miniät. Teoksessa Piela, Ulla (toim.): Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista. Suomen kirjallisuuden seura, Tietolipas 127. Tammer-Paino Oy, Tampere 1993.

Nätkin, Ritva: Äitiys ja sukupuolten väliset suhteet. Teoksessa Piela, Ulla (toim.): Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista. Suomen kirjallisuuden seura, Tietolipas 127. Tammer-Paino Oy, Tampere 1993.

Nätkin, Ritva: Maternaalisuuden kertomukset. Teoksessa Eräsaari, Leena – Julkunen, Raija – Silius, Harriet (toim.): Naiset yksityisen ja julkisen rajalla. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1995.

Nätkin, Ritva: Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Tammer-Paino Oy, Tampere 1997.

Ollila, Anne: Suomen kotien päivä valkenee. Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939. Suomen historiallinen seura, Tammer-Paino Oy, Tampere 1993.

Palin, Tutta: Ruumis. Teoksessa Koivunen, Anu – Liljeström, Marianne (toim.): Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1996.

Peltonen, Eeva: Naisten viime sodat vuosikymmenten takaa. Teoksessa Raitis, Riikka – Haavio-Mannila, Elina: Naisten aseet. Suomalaisena naisena talvi- ja jatkosodassa. WSOY, Juva 1993.

Raitis, Riikka – Haavio-Mannila, Elina: Naisten aseet. Suomalaisena naisena talvi- ja jatkosodassa. WSOY, Juva 1993.

Rantalaiho, Liisa: Sukupuolisopimus ja Suomen malli. Teoksessa Anttonen, Anneli – Henriksson, Lea – Nätkin, Ritva (toim.): Naisten hyvinvointivaltio. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1994.

Rojola, Lea: Ero. Teoksessa Koivunen, Anu – Liljeström, Marianne (toim.): Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1996.

Roos, J.P.: Suomalainen elämä. Karisto Oy:n kirjapaino, Hämeenlinna 1987.

Roos, J.P. & Rotkirch, Anna: Hirveät vanhemmat. Teoksessa Roos, J.P. – Rotkirch, Anna: Vanhemmat ja lapset. Tammer-Paino Oy, Tampere 1997.

Roos, J.P.: Mitä on elämänpolitiikka? Teoksessa: Roos, J.P. – Hoikkala, Tommi (toim.): Elämänpolitiikka. Tammer-Paino Oy, Tampere 1998.

Ruth, Jan-Erik: Elämänhallinta ikääntyttäessä. Teoksessa Roos, J.P. – Hoikkala, Tommi (toim.): Elämänpolitiikka. Tammer-Paino Oy, Tampere 1998.

Räikkönen, Tuovi: Laskisooisia ilman läskiä ja sitruunasoodalla ohukaisia – Kotirintaman monitaitureiden elämää. Teoksessa Raitis, Riikka – Haavio-Mannila, Elina: Naisten aseet. Suomalaisena naisena talvi- ja jatkosodassa. WSOY, Juva 1993.

Saarikangas, Kirsi: Äitiyden tila; nainen ja moderni asunto. Teoksessa Nopola, Sinikka (toim.): Äiti tuu ikkunaan. Äitiys – elämä vai kohtalo? WSOY, Juva 1991.

Satka, Mirja: Sota-ajan naiskansalaisen ihanteet naisjärjestöjen arjessa. Teoksessa Anttonen, Anneli – Henriksson, Lea – Nätkin, Ritva (toim.): Naisten hyvinvointivaltio. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä, 1994.

Satka, Mirja: Making Social Citizenship. Conceptual practices from the Finnish Poor Law to professional social work. Publications of Social and Political Sciences and Philosophy. University of Jyväskylä, Jyvässeudun Paino Oy 1995.

Siltala, Juha: Mies ja häpeä. Teoksessa Roos, J.P. – Peltonen, Eeva: Miehen elämää. Suomen kirjallisuuden seura. Kirjapaino Oy West Point, Rauma 1994a.

Siltala, Juha: Tunteita vastaan panssaroidut soturit. Teoksessa Sipilä, Jorma – Tiihonen, Arto (toim.): Miestä rakennetaan. Maskuliinisuuksia puretaan. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1994b.

Soikkeli, Anu: Isä ja juoksijatyttö. Teoksessa Roos, J.P. – Rotkirch, Anna: Vanhemmat ja lapset. Tammer-Paino Oy, Tampere 1997.

Steedman, Carolyn Kay: Landscape for a Good Woman. A Story of Two Lives. Rutgers University Press, New Brunswick, New Jersey 1986.

Strandell, Harriet: Kolmen naissukupolven kokemuksia työstä ja perheestä. Teoksessa Haavio-Mannila, Elina – Jallinoja, Riitta – Strandell, Harriet : Perhe, työ ja tunteet. Ristiriitoja ja ratkaisuja. WSOY, Juva 1984.

Sulkunen, Irma: Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus. Teoksessa Alapuro, Risto – Liikanen, Ilkka – Smeds, Kerstin – Stenius, Henrik: Kansa liikkeessä. Kirjayhtymä Oy, Vaasa. 1987.

Sulkunen, Irma: Naisen kutsumus. Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen. WSOY, Juva 1989.

Suutama, Timo: Elämänvoimaa sukupolvien yhteistyöstä. Tutkimus kahden, kolmen ja neljän sukupolven välisestä vuorovaikutuksesta sekä sen merkityksestä. Mannerheimin Lastensuojeluliiton lapsiraportti A49. Jyväskylä 1986.

Takala, Annika: Uuden sukupolven vaihtoehdot. Sosialisatiotapahtuman tarkastelu. K.J.Gummerus Osakeyhtiön kirjapaino. Jyväskylä 1974.

Takala, Tuomas: Kasvatussosiologia. WSOY, Juva 1995.

Tigerstedt, Christoffer: Kotityö ja isyys uusina projekteina? Teoksessa Roos, J.P. – Peltonen, Eeva: Miehen elämää. Suomen kirjallisuuden seura. Kirjapaino Oy West Point, Rauma 1994.

Timonen, Senni: Orjatar, ruhtinatar ja vapauden ongelma. Naisten omaelämäkerralliset laulut Inkerissä ja Siperiassa. Teoksessa Nenola., Aili – Timonen, Senni (toim.): Louhen sanat. Kirjoituksia kansanperinteen naisista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Painokaari Oy, Helsinki 1990.

Tolkki-Nikkonen: Parisuhde, perhesuhde, olosuhde. Mikä pitää avioliiton koossa 15 vuoden jälkeen? Painokaari Oy, Helsinki 1990.

Törrönen, Hannele: Ehjänä perille. Kokemuksia lastensuojelun vauvatyön kehittämisestä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu n:o 18. Nykypaino Oy, Helsinki 1998.

Valkonen, Kaija (toim.): Me kestimme: naisten ja lasten talvisota. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 2000.

Vilkko, Anni: ”Olen viime aikoina ajatellut häntä hyvin paljon. Teoksessa Roos, J.P. – Rotkirch, Anna: Vanhemmat ja lapset. Tammer-Paino Oy, Tampere 1997.

Vuori, Jaana: Elämän kokoiset äidit. Teoksessa Nopola, Sinikka (toim.): Äiti tuu ikkunaan. Äitiys – elämä vai kohtalo? WSOY, Juva 1991.

Vuori, Jaana: Äideistä on moneksi. Feminismin ja sosiaalipolitiikan kiperä kysymys. Janus. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisu n:o 2/1999, Forssa.

Vuorinen, Risto: Minän synty ja kehitys. WSOY – Kirjapainoyksikkö, Porvoo 1998.

**LIITE 1****Kolmen sukupolven kokemuksia äitiydestä arkielämässä****Tarja Lahtinen****HAASTATTELU**

Tarkoituksena on selvittää, minkälaisena äidit kokevat arkisen elämänsä siinä vaiheessa, kun perheessä on pieniä, alle kouluikäisiä lapsia.

**Mitä taustatietoja?** Syntymävuosi, ammatti, koulupohja, lasten lukumäärä ja syntymävuodet

**Elämänvaihe pienten lasten äitinä**

- Kuvaile elinolosuhteita, missä asuitte, muutot, asuiko useita sukupolvia yhdessä jne
- Mitä erityistä on jäänyt mieleen?
- Millaista aikaa arkielämä oli? Kuvaile tavallinen päivä?
- Viihdytkö kotona? Millainen paikka koti Sinulle oli?

**Äidin työ ja huolenpito**

- Kävitkö silloin työssä kodin ulkopuolella?
- Miten kotityöt jakautuivat perheessänne?(ruuan laitto, pyykit, korjaustyöt, siivous)
- Väitetään, että äidit kantavat lapsista ja lasten hoidosta suurimman vastuun, miten oli teillä?
- Mikä oli vaikeinta äitinä olemisessa? Mikä oli mukavinta ?
- Mitä asioita silloin toivoit?

**Lasten kasvatus**

- Mitä asioita arvostat omassa kasvatuksessasi?
- Mitä asioita olet halunnut omasta kasvatuksestasi siirtää lapsillesi?
- Mitä olet halunnut tehdä toisin? Miksi?
- Pitäisikö tytöt ja pojat kasvattaa samalla vai eri tavalla?
- Millainen mielikuva Sinulla on omasta äidistäsi? Miten eroat omasta äidistäsi?

### **Suhteet toisiin ihmisiin**

- Millainen suhde Sinulla oli äitiin lapsena? Entä aikuisena, pienten lasten äitinä? Miten usein
- tapasit äitiäsi perheenperustamisvaiheessa? Entä pienten lasten äitinä?
- Miten lähellä tai kaukana silloin asuitte?
- Millaisena olet kokenut neuvolan ja terveydenhoitajan/terveyssisaren roolin? Mikä merkitys oli Sinulle? Miten suhtauduit neuvolan neuvoihin?
- Keneltä ensi sijassa olet saanut tukea ja neuvoja vaikeissa asioissa? (puoliso, oma äiti, ystävät, naapurit, neuvolasta tai muilta ”julkisilta auttajilta”)?
- Oletko kysellyt omalta äidiltäsi neuvoja lastenhoitopulmissa? Oliko äitisi läsnä, kun lapset olivat pieniä?
- Oletko saanut apua sukulaisilta tai ystäviltä? Minkälaista?
- Tapasitko silloin ystäviäsi tai naapureitasi? Niiden merkitys Sinulle?
- Lasten merkitys Sinulle? Puolison merkitys?

### **Vapaa-aika, harrastukset ja virkistys**

- Mitä asioita kuului äidin hyvinvointiin? Milloin äiti oli onnellinen, iloinen?
- Kun lapset olivat pieniä, oliko Sinulla silloin omaa aikaa, vapaa-aikaa?
- Mitä harrastit silloin? Mitä teit silloin, kun halusit rentoutua?
- Mitä teit lasten kanssa yhdessä?
- Mitä olisit halunnut tehdä, jos Sinulla olisi ollut enemmän aikaa?
- Oletko lasten tai perheen vuoksi luopunut omista toiveistasi?

### **Perinteet, tavat ja taidot**

- Mitä perinteitä on äidiltäsi siirtynyt Sinun kotiisi?
- Oletko törmännyt kodissasi perinteiden ristiriitaan (puolison lapsuuden kodissa on ollut erilaisia perinteitä)?
- Mitä voimavaroja olet saanut omalta äidiltäsi?
- Missä asioissa olet mielestäsi hyvä?
- Millaisia tapoja tai taitoja olet oppinut äidiltäsi?
- Onko Sinulla jokin erikoistaito, jonka olet oppinut äidiltäsi? Oletko halunnut opettaa sen omille lapsillesi?
- Mitä asioita haluaisit säilyttää ja siirtää omille lapsillesi? Mitä et haluaisi siirtää?